

SAYI: 02 OCAK - ŞUBAT 2024

YUSUF AKŞEKER - YAĞMUR BİRDAL - SÜHA TARIK KESKİN
ZEKİ KILIÇASLAN - FEYZA PINAR KILINÇ
FATMA BETÜL KOCAASLAN - BEDRİ SOYLU
FİKRET SOYSAL - SUAT YALÇIN
MUHAMMET TURABİ YERLİ

halika dergi

SINIF MÜCADELESİNDE MÜSLÜMANLAR
İMKÂNLAR ARAYIŞLAR

TAKDİM

SINIF

MÜCA- DELE- SİNDE

MÜSLÜ- MANLAR

SAYI : 02 OCAK-ŞUBAT 2024

halka.dergi0@gmail.com

@halkadergi

@halkadergi

Halka Dergi'nin ikinci sayısıyla karşınızdayız.

Bu sayının dosya başlığı: "Sınıf Mücadelesinde Müslümanlar: İmkânlar ve Arayışlar". Yıllardır içinde yer aldığımız ve sınıf siyasetine dair mevcut ezberlerden farklı bir siyasetin imkânlarına odaklanan bu konuya, derginin ikinci sayısı ile giriş yapmış olduk. Hacmi ve politik karşılığı fevkalade büyük olan bu konu için elbette tek bir sayının yetmeyeceğinin farkındayız. Bu bağlamda yazılar ve dosyalar ile meseleyi konuşmaya devam edeceğiz.

Geçtiğimiz iki ay boyunca gündemimizi meşgul eden birçok konu vardı. Bunları kısa özetler olarak Halka'nın Gündemi'nde aktardık.

Dosyaya Süha Tarık Keskin, konuyu teorik, tarihi ve pratik düzlemlerde değerlendiren "Peki İslam Bunun Neresinde?" başlıklı bir yazıyla katkı sundu. Fatma Betül Kocaaslan "Bir Sınıf Savaşının Anatomisi: Özak Tekstil Direnişi" başlıklı yazısıyla daha çok kadın işçilerin önderliğinde gelişip büyüyen Özak Tekstil Direnişini, dindar işçilerin yaşadıkları çevrede karşılaştıkları zorlukları da görerek değerlendirdi. Muhammet Turabi Yerli, "Komünistlerin Sırat Köprüsü ile İmtihani" başlıklı yazısıyla hem mücadele hafızasında dindarlık ile kurulan ilişkiyi hem de handikapları değerlendirdi. Suat Yalçın, "Ey İman Edenler, İman Ediniz!" başlıklı yazısıyla Müslüman olmanın gereği olarak sürekli akıld tutulması gereken bir yenilenme çağrısını mücadele perspektifinde yazdı. Bedri Soylu, "İşçi Sınıfının Önderi Musa Peygamber" başlıklı yazısıyla, yakın dönemde ortaya çıkan bilimsel bulgulardan yola çıkarak, insanlık tarihinin ve dinlerin emeğiyle geçinen işçilerin tarihinden ve kültüründen bağımsız düşünülmemeyeceğine ve dinsel metinlerin bu bilgiyle birlikte tekrar okuması gerektiğine dair bir değerlendirme yaptı.

Bu sayıda dosya dışında; Yağmur Birdal, "Örselenmiş Kadın Sendromu ve Meşru Savunma" başlıklı yazısıyla, erkek şiddetinin ve meşru kadın savunmasının yarattığı psikolojik ve hukuki görüntüleri aktardı. Feyza Pınar Kılıç, "İki Toprak Arasında Mücadele: Doğu Türkistanlı Göçmenler" başlıklı yazısıyla ülkemizde yaşayan Doğu Türkistanlı göçmenlerin yaşadıkları emek sömürsünü ve güvencesizliği değerlendirdi. Fikret Soysal, "Bakü Kurultayına Giderken Kısa Bir Tarihçe: Cihan Harbi, Bolşevik İhtilali ve Türkler" başlıklı yazısıyla Türkiye'yi en çok ilgilendiren 1. Dünya Savaşı'nın ve sonrasında en yoğun dönemlerine odaklandı. Zeki Kılıçaslan, "İngiltere'de Özgür Kiliseler, İşçi Hareketi ve Emek Kilisesi Deneyimi" başlıklı yazısıyla dinî taban cemaatlerinin İngiltere özelinde Görkemli Devrim, Sanayi Devrimi ve İngiliz işçi sınıfının teşekkülündeki konumlarına odaklandı. Yusuf Akşeker, "Gerçekten Ne Yapmalı?-II: Siyasetin Finansmanı ve Siyasetin Yaptığı Finansman" başlıklı yazısıyla daha önce Halka Blog'da tartışmaya başladığı bir serinin ikinci yazısıyla Dergi'ye katkı sundu.

Halka Dergi'nin ileriki sayılarında tekrar görüşmek üzere, selamlar.

BU SAYIDA

1 | TAKDİM

3 | HALKA'NIN GÜNDEMİ

11 | DOSYA: Sınıf Mücadelesinde Müslümanlar
İmkanlar Arayışlar

SÜHA TARIK KESKİN

12 | Peki İslam Bunun Neresinde?

FATMA BETÜL KOCAASLAN

18 | Bir Sınıf Savaşının Anatomisi:
Özak Tekstil Direnişi

MUHAMMET TURABİ YERLİ

22 | Komünistlerin Sırat Köprüsü
ile İmtihani

SUAT YALÇIN

27 | Ey İman Edenler, İman Ediniz!

BEDRİ SOYLU

34 | İşçi Sınıfının Önderi Musa
Peygamber

YAĞMUR BİRDAL

40 | Örselenmiş Kadın
Sendromu ve
Meşru Savunma

FEYZA PINAR KILIÇ

42 | İki Toprak Arasında
Mücadele: Doğu
Türkistanlı Göçmenler

FİKRET SOYSAL

45 | Bakü Kurultayına
Giderken Kısa Bir Tarihçe: Cihan
Harbi, Bolşevik İhtilali ve Türkler

ZEKİ KILIÇASLAN

57 | İngiltere'de Özgür Kiliseler,
İşçi Hareketi ve Emek Kilisesi
Deneyimi

YUSUF AKŞEKER

64 | Gerçekten Ne Yapmalı?-II:
Siyasetin Finansmanı ve
Siyasetin Yaptığı Finansman

GÖRSEL LİSTESİ:

Kapak Görseli: Melike Sevinç'in çalışmasıdır.

Sayfa 3a: Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı mahkeme salonu.

Sayfa 3b: Hasan Muhammed'in Geçici Koruma Belgesi. [Kaynak: 23 Derece (@girmiucrederece) (X platformu)]

Sayfa 4a: Filistin için Bin Genç Hareketi'nin eyleminden. [Kaynak: Filistin için Bin Genç (@filistinincinbin) (X Platformu)]

Sayfa 4b: Deprem'in yıldönümünde Hatay halkının yaptığı eylemden. [Kaynak: Kazım Kızıl (@kazimkizil) (X Platformu)]

Sayfa 4c: Sarıyer Santa Maria İtalyan Kilisesi'nde saldırıdan sonra düzenlenen kefaret ajininden. [Kaynak: NTV, (https://www.ntv.com.tr)]

Sayfa 5a: Buenos Aires, Arjantin'deki genel grevden. [Kaynak: https://www.industrialunion.org/]

Sayfa 5b: Yunus Emre Göçer'in öldürüldüğü yer ve Somali Cumhurbaşkanı'nın oğlu.

Sayfa 6a: Ekokırım suçlarının işlendiği doğal alanda çekilen, bir dövizle birlikte hazırlanmış fotoğraf. [Kaynak: Yeşil Gazete, (http://yesilgazete.org)]

Sayfa 6b: Seçimlere dair bir görsel.

Sayfa 6c: Can Atalay'nın milletvekiliğinin düşürüldüğünün ilan edilmesi sırasında TBMM.

Sayfa 7a: Hüda Kaya

Sayfa 7b: Özel Sektör Öğretmenleri Sendikası'nın Ankara'daki gerçekleştirdiği eylemden bir fotoğraf. [Kaynak: Özel Sektör Öğretmenleri Sendikası (@ogretmensendika) (X Platformu)]

Sayfa 8a: Özak Tekstil işçilerinin direnişinden bir fotoğraf.

Sayfa 8b: Burda Bebek İşçileri'nin direniş çadırından bir fotoğraf. [Kaynak: Emek ve Adalet Platformu (@emekadalet) (X Platformu)]

Sayfa 9a: Birleşik Metal-İş Sendikasının eyleminden. [Kaynak: Birgün, (http://www.birgun.net)]

Sayfa 9b: Kadın cinayetlerine karşı bir eylemden. [Kaynak: Eşitlik için Kadın Platformu (@esik_platform) (X Platformu)]

Sayfa 10a: İBB İşçisi Tülay Çal'ın eyleminden.

Sayfa 10b: İSİG Meclisi'nin 2023 yılı raporu.

Sayfa 11: Azerice yazılmış bir Sovyet propaganda poster, 1920: "İşçilerin ve köylülerin güçlü birlikleri, zalimleri yok eder."

Sayfa 12: İslam Bergerak'tan (https://islambergerak.com) alınmış bir illüstrasyon.

Sayfa 18: Özak Tekstil işçilerinin direnişinden bir fotoğraf.

Sayfa 22: Lenin, Şefik Hüsnü'nün çıkardığı Aydınlık Dergisi'nin 20. sayısının kapağından. [Kaynak: TÜSTAV Arşivi]

Sayfa 27: Michael Armitage'a ait *The Promised Land* (2019) adlı mural tablodan bir kesit.

Sayfa 34: Rembrandt'ın *Moses with the Ten Commandments* adlı tablosu.

Sayfa 38: Noor Bahjat'a ait *Finding Balance* (2019) adlı çalışma. [Kaynak: https://noorbahjat.com]

Sayfa 42: Uygur Türkü bir kadın. [Kaynak: Getty Images]

Sayfa 45: Mustafa Suphi Bakü Doğu Halkları Kurultayı'na giden trende. Arkada vagonun kapısında "X" ile işaretlenmiş kişi Mustafa Suphi'dir. [Kaynak: RGASPI (Rusya Devlet Siyasi Sosyal Tarih Arşivi), fon: 495, op. 266, dosya no:250, Mustafa Suphi Şahsi Dosyası (TÜSTAV'dan alınmıştır.)]

Sayfa 57: Emek Peygamberi (The Labour Prophet) Gazetesi'nin 1. sayısının kapağından kesit. [Kaynak: https://warwick.ac.uk]

Sayfa 64: Medi Belortaja'ya ait bir çalışma. [Kaynak: toonpool.com]

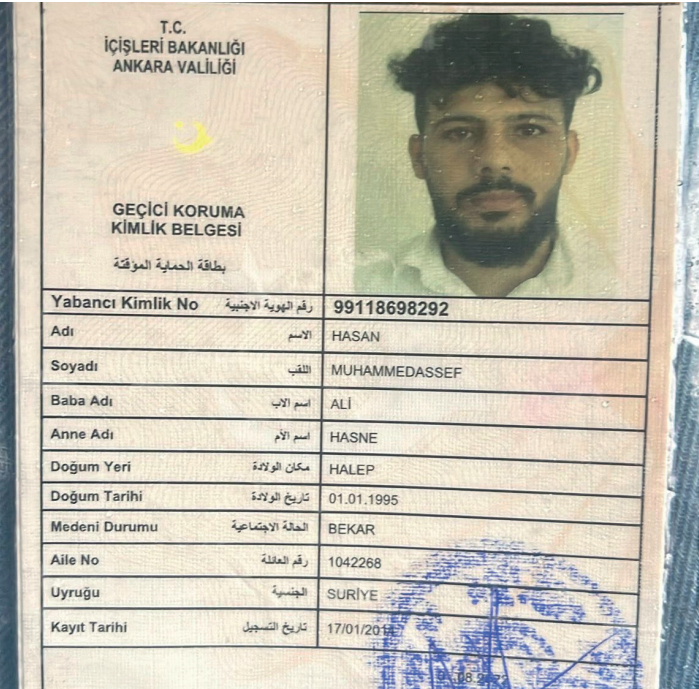
İsrail Soykırım Suçu İşlemeye Devam Ediyor

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin BM'nin en üst yargı kurumu olan Lahey Adalet Divanı'na 29 Aralık 2023'te açtığı soykırım davası için 11 Ocak'ta başlayan duruşmalar sonrasında bir ara karar verildi. İsrail yönetiminin Filistin'e yönelik saldırısı ve yaptığı katliam nedeniyle soykırımla suçlandığı dava Filistin dostu olan bütün kesimlerce olumlu karşılandı. Davanın Güney Afrika Cumhuriyeti tarafından açılması Soykırım Sözleşmesi'nin İsrail ile birlikte bir tarafı olmasından kaynaklanıyor. Güney Afrika Cumhuriyeti özellikle Man-

dela sonrasında apartheid yönetimi hafızası nedeniyle Filistin meselesini daha dikkatle takip eden bir siyasi gözetiyor. Ara karar İsrail'in soykırımla yargılanmasının önünü açarken bir ateşkes çağrısı yapmıyor. Ancak bir tavsiye karar olarak İsrail'in Gazze'de açtığı ve soykırıma varacak zararların önlenmesi için harekete geçmesini çağırıyor. Temyiz edilme durumu da olmayan ve İsrail ile soykırım ifadelerini beraber değerlendiren bu karar, eksiklerine rağmen Filistin mücadelesi için büyük bir kazanım. Filistin direnişi bileşenleri ve İsrail'e karşı tutum alan taraflar bu kararı olumlu değerlendirdiler. Ancak İsrail yönetimi bu ihtiyati karara rağmen Gazze'de terör saldırılarına ve soykırım suçları işlemeye devam ediyor. Bu arada Türkiye gibi Filistin meselesini siyasi hamaset düzeyinde ve ciddiyetsizce ele alan ülkelerin İsrail ile ticari dayanışmaları devam ediyor. Yemen'deki Husilerin İsrail'e nakliyat yapan gemilere el koymasına gibi insanlık haysiyetini ayakta tutan gayretleri Türkiye yönetimin-den göremiyoruz.

Ankara Akyurt GGM'de Hasan Muhammed Can Verdi: Göçmenler Devlet Eliyle Öldürülüyor

Kimlik sorunları nedeniyle Ankara Akyurt Geri Gönderme Merkezine gönderilen 28 yaşındaki Suriyeli göçmen Hasan Muhammed sağlıklı olarak girdiği merkezden ölü olarak çıktı. Yaklaşık bir hafta kaldığı GGM'den ailesine 02.01.24 tarihinde ulaşılarak cenazenin alınması söylendi. Cenazeyi alan ailesi Muhammed'in cesedinde darp izlerine rastladı. Muhammed'in işkence sonucu öldüğünden şüpheleniliyor. Aile Sığınmacı Hakları Platformu'na başvurarak hukuki süreç başlatma kararı aldı. GGM yetkilileri Hasan Muhammed'in ölümüne dair hiçbir gerekçe sunmadı. Haber kaynaklarına göre aynı GGM'de Kasım 2023'te bir ölüm vakası daha yaşanmış ve bu durum bir şikâyet sitesine yapılan yorum üzerine ortaya çıkmış. Maalesef GGM'lerde göçmenlere dönük ihlaller için idari süreçler hukuki prosedürlere bağlı kalınarak işletilmiyor, birçok hak ihlali yaşanmaya devam ediyor. Sorumlu kurumlar ihlallere dair ikna edici açıklamalarda bu-

lunmuyor. Türkiye'nin göçmen politikasında GGM'lerde süre gelen ihlaller anlamlı bir yer tutuyor, göçmenler insanlık dışı koşullarda tutularak ülkelere gitmeye zorlanıyorlar. Hasan Muhammed'in başına gelen tekil bir

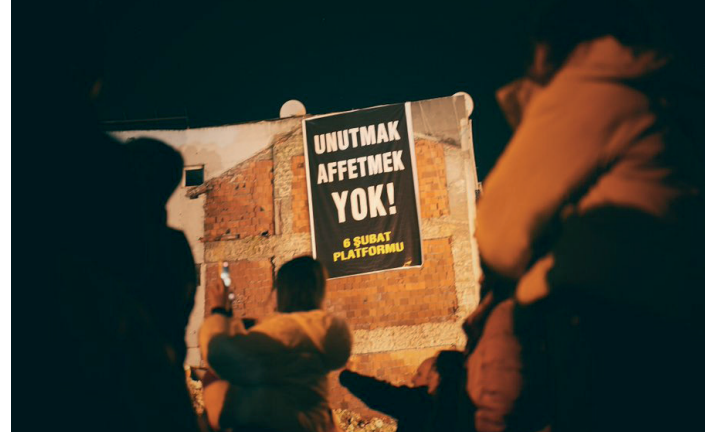
Filistin İçin 1000 Genç Hareketi Eylemlerine Devam Ediyor

İsrail'in Gazze işgali ve göz göre göre sergilediği soykırım üzerine kamuoyundaki adresi belli olmayan ve homurdanmalardan ibaret olan protestolardan rahatsız olan Filistin dostları, Filistin İçin 1000 Genç Kampanyası'na başladılar. Kampanya kapsamında her hafta İsrail'i destekleyen oluşumların önünde nöbetlerine devam eden hareketin mensupları, önceden çağrı yapmadan Zorlu AVM'de gerçekleştirdikleri açıklamalar nedeniyle defalarca kere gözaltına alındılar. İsrail'in en büyük destekçisi olan Zorlu Holding'i protesto eden bu eylemler kamuoyunda geniş yankı uyandırdı. Filistin'de süren soykırıma ve işgale karşı adresi belli ve somut taleplerle eylemler gerçekleştiren gençler, her geçen gün kamuoyunun gözünden kaçırılan gerçekleri daha görünür kılıyorlar. Takip ediyoruz ve destekliyoruz.

Depremın Ardından Bir Yıl Geçti, Unutmadık, Unutmayalım!

Geçen yıl yaşadığımız Kahramanmaraş merkezli depremlerin üzerinden bir yıl geçti. Geçen bir yıla rağmen acılarımız taze. Ülkeyi yönetenlerin büyüttüğü çürümüşlük içinde uygulanan imar afları, açılan rant alanları, tedbirsizlikler, halktan alınıp zenginlere dağıtılan ve hizmete dönüşmeyen vergiler, kışladan çıkarılmayan askerler vb. bir çok neden depremde can kayıplarımızın çok yüksek olmasına neden olmuştu. Bir belediye başkanı adayının ağzından kaçırıldığı 130 bin rakamını duyana kadar 50 bin kişinin öldüğü bilgisinden başkasını öğrenemedik. Depremin üzerinden bir yıl geçmiş olmasına ve verilmiş sözlere rağmen hâlâ hayalet şehirler ve çadır kentler var. Yaşanan deprem sadece yönetenlerin çürümüşlüğünü değil gücünü toplumdan alan ve halkın çıkarlarını merkeze koyan yapıların eksikliğini de gözler önüne serdi. Depremi ve yaşattıklarını unutmadık, unutmayalım.

Sarıyer'de Santa Maria İtalyan Kilisesi'ne Silahlı Saldırı Gerçekleştirildi

28 Ocak Pazar günü ayin sırasında Büyükdere'deki Santa Maria İtalyan Kilisesi'ne bir silahlı saldırı gerçekleşti. Yapılan saldırıda ayine katılan bir Türkiye vatandaşı hayatını kaybetti. Yapılan açıklamalara göre silah tutukluk yaptığından saldırı gerçekleştirenler eylemlerini tamamlayamadan kaçmak zorunda kaldılar. Saldırı sırasında Polonya İstanbul Başkonsolosu ve ailesi de kilisede bulunuyordu. Saldırının ardından çok kısa süre içerisinde onlarca kişi gözaltına alındı ve soruşturma devam ediyor. Gözaltına alınanlardan

bir kısmı yabancı uyruklu olduğundan sınır dışı edildiler. Belirlemelere göre saldırganlardan biri Rusya diğer ise Tacikistan uyruklu kişiler. Yapılan saldırıyı IŞİD üstlendi. Seçimler yaklaşırken ne amaca hizmet ettiği tespit edilemeyen halka dönük böylesi saldırılar umarız devam etmez.

Arjantin Halkı Ultra Liberal Politikalara Karşı Ayakta

Aşırı sağcı Javier Milei'ye karşı Arjantin halkı 24 Ocak'ta genel greve çıktı. Bir buçuk milyon kişi Arjantin sokaklarını doldurdu. Sadece Buenos Aires'te 600.000 kişi yeni yönetimin halka saldıran ekonomi politikalarına karşı tepkilerini koymak için meydanları doldurdu. Sendikaların yaptığı çağrıyla gerçekleştirilen greve dünyanın birçok ülkesinden destek geldi. Milei yönetimi göreve başlar başlamaz ultra liberal politikalar ile işçi sınıfının haklarına ve toplumsal örgütlere savaş açmıştı. Arjantin halkını ve mücadelelerini selamlıyoruz.

Somali Cumhurbaşkanı'nın Oğlu, Bir Motokuryenin Ölümüne Neden Oldu

Lüks aracıyla seyir halindeyken 39 yaşındaki motokurye Yunus Emre Göçer'in ölümüne sebep olan Mohammed Hassan, Somali Cumhurbaşkanı'nın oğlu ve göz göre göre Türkiye'yi terk etmesine izin verildi. Hassan'ın işleri nedeniyle Türkiye'den ayrılmak zorunda kaldığı açıklandı lakin raporlar Hassan'ın nitelikli şüpheye rağmen ülkeden çıkışına izin verildiğini gösteriyor. Bir ülkenin devlet başkanının oğluna bir vatandaşımızı öldürme hakkı veren bu kayırmacılık gözümüzün önünde işledi. Hassan daha sonra ifade vermek üzere Türkiye'ye yine geldi lakin kendisi için yurt dışı yaşağı yine konulmadı.

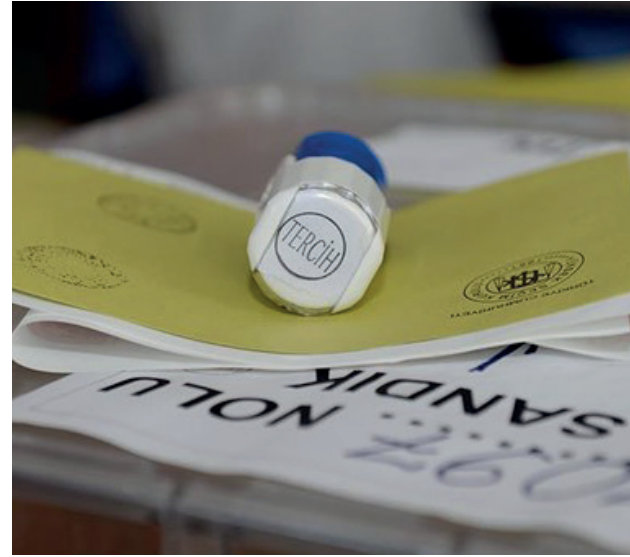
İklim Adaleti Koalisyonu'ndan "Ekokırım Yasası"

İklim Adaleti Koalisyonu 28 bin yurttaşın imzasını alarak "Ekokırım Yasası"nın meclis gündemine alınması için kampanya başlattı. Doğaya karşı işlenen bazı fiillerin suç kapsamına alınması için başlatılan bu kampanya, bir yasa teklifini de barındırıyor. Yasa metni ve kampanyaya dair bilgilendirme için bir de internet sayfası açılmış: <https://ekokirimyasasi.org/> Kampanyanın yürütücüleri ayrıca 2024 yılının "Ekokırım ile Mücadele Yılı" olması için çalışmalar yürütüyor.

Yerel Seçimler Yaklaşıyor, Beklentimiz Yüksek Değil

Yerel seçimler yaklaşırken adaylar da netleşmeye başladı. Daha çok sağ siyaset içinde kalan partilerin yarışlarına şahit olacağımız ve bilindik adayların boy göstereceği seçimlerden heyecanlanmıyoruz. Toplumsal örgütlenmeye yaslanmayan söylemlerin ve projelerin havada uçtuğu, demokrasi nutuklarının atıldığı ama gerçek demokrasiye dair işaretler barındırmayan birtakım siyasetlerin gürültüsü çok daha fazla çıkıyor. Sadece anayasanın değil seçme ve seçilme hakkının da kayyum yönetimleri eliyle ilga edildiği bir siyasal atmosferde yaşıyoruz. Gerçek ve etkili bir toplumsal muhalefetin büyümesini ve yerel yönetimlerin sermaye sınıfına hizmet eden uygulamalardansa demokratik ve toplumcu bir çizgiye dönmesini arzuluyoruz.

Can Atalay'ın Milletvekilliği Anayasa ve Hukuk Hiçe Sayılarak Düşürüldü

Anayasa Mahkemesi'nin iki kere aldığı ihlal kararına rağmen Yargıtay en üst mahkemenin kararını uygulamayarak Can Atalay'ın hapisten çıkarılmasını onaylamadı. Sistemin içine düştüğü anayasal krizde hükümet zor kullanma imtiyazıyla hukuki ilkeleri ayaklar altına aldı. Böylelikle halk tarafından seçilmiş bir milletvekilinin dokunulmazlığı çiğnenmiş oldu. Seçme-seçilme hakkı ve parlamento fiilen ilga edildi. Meclis Başkan Vekili Bekir Bozdağ, ibretlik şekilde mevcut anayasa hükümlerine dayanarak Can Atalay'ın milletvekilliğinin düştüğünü ilan etti. Yaşanan hukuk katliamı Can Atalay'ın halkın vekili olduğu gerçeğini değiştirmeyecek. Oluşan tablo toplumsal muhalefetin etkili bir ses yükseltmediğini ve bu durumu fırsat bilen hükümetin Anayasa'yı da hiçe sayabildiğini göstermiştir.

Hüda Kaya Üç Aydır Tutuklu!

Eski HDP Milletvekili Hüda Kaya 1 Kasım 2023'ten beri hapse tutuluyor. Tutuklama gerekçesi olarak en başta Kobani davası kapsamında "kaçma şüphesi" ve "suçlamalarla ilgili kuvvetli şüphelerin olması" gibi gerekçeler belirtilmişti. Kaya İstanbul Havalimanından yurt dışına gitmek isterken hakkında alınan fevkalade keyfi "kaçak kararı" üzerine gözaltına alınmıştı. Emniyet yetkilileriyle temas halinde olmasına, adresinin belli olmasına ve telefonunun açık olmasına

rağmen apar topar alınan bir kararla tutuklandı. Ülkeyi yönetenler bütün yargı mekanizmalarını ve kolluk güçlerini kendilerine karşı halktan yana siyaset yapan ve bunda taviz vermeyen siyasetçilere karşı baskı aracı olarak kullanmaya devam ediyor. Hayatı boyunca adalet ve barış için mücadele etmiş Hüda Kaya'nın siyasi bir kararla tutuklandığını biliyoruz. Mücadelesine şahidiz. Kendisini selamlıyor ve bu hukuk dışı tutuklamanın bir an önce son bulmasını istiyoruz.

Özel Sektör Öğretmenler Sendikası'nın Taban Maaş Mücadelesi Sürüyor

Öğretmenlik formasyonları olmasına rağmen MEB kadroları açılmadığından ve atamaları yapılmadığından özel sektör koşullarında çalışmaya itilen öğretmenlerin önderliğinde kurulan Özel Sektör Öğretmenleri Sendikası hızla büyümeye devam ediyor. Bazı rakamlara göre Türkiye'de 200.000 kadar özel sektör öğretmeni çalışıyor. Özel sektör öğretmenlerini koruyan 625 sayılı yasa 2007 yılında iptal edildi. Bu değişiklik özellikle özel dershanecilik faaliyetlerinin

önünü açmak için uygulandı. Ardından özel sektörde yürütülen eğitim faaliyetleri patronların insafına terk edildi. 2014 yılında ise öğretmenlerin kamuda çalışan öğretmenlerle denk maaş almalarını sağlayan taban maaş uygulamasından çıkıldı. Neticede özel sektör öğretmenleri kendilerine reva görülen asgari ücret koşullarında yaşamaya karşı başlattıkları taban maaş mücadelesi ile birlikte son yıllarda görülmemiş bir sendikalaşma başarısına ulaştılar. Eğitimin özelleştirilmesinin, öğrencilerin bir gelir kapısı olarak görülmesinin ve öğretmenlerin kölelik koşullarına itilmelerinin bir neticesi olarak Türkiye'de yaşanan eğitim krizi büyüyor. Bu krizin en somut görüntüsünü Özel Sektör Öğretmenleri'nin mücadelesiyle görüyoruz. En son 29 Ocak'ta Ankara'da bir miting gerçekleştiren öğretmenler, kadrolu öğretmenlerle aralarında oluşan uçuruma karşı seslerini yükselttiler. Özel Sektör Öğretmenleri'nin mücadelesini selamlıyoruz.

Özak Tekstil Direnişi Devam Ediyor

28 Kasım 2023 tarihinde direnişlerine Urfa'da başlayan ve 58. günde direnişi Özak Holding'in İstanbul Zeytinburnu'ndaki binasının önüne taşıyan Özak işçileri, ancak birlikte mücadele ederlerse kazanabileceklerini vurguluyor. BİRTEK-SEN'de örgütlenerek, fabrikalarında örgütlü olan Öz İplik İş sendikasını değiştirmek isteyen Özak işçileri, yoğun bir baskıyla karşılaşmıştı. İşçiler, sendikal özgürlüklerinin engellenmesi ve işçilerin işten atılması üzerine direnişe başlamıştı. Geçtiğimiz günlerde arkadaşlarımızın İstanbul'daki direniş çadırını ziyaret ederek yaptıkları görüşmede direnişçi işçiler, Öz İplik-İş sendika temsilcileri tarafından uygulanan baskılara, kadın işçilerin aileleri üzerinden tehdit edildiğine dikkat çektiler. Urfa'da başlayan direnişleri süresince polis ve jandarmanın türlü saldırılarına maruz kalan işçiler, bütün engellemelere karşı direnişlerine kararlılıkla devam edeceklerini her fırsatta vurguluyor ve bugün de aynı kararlılıkla devam edeceğini dile getiriyorlar. Özak işçileri kazanırsa, Türkiye işçi sınıfı kazanır. Özak işçileri ile dayanışmamızı büyütelim.

Burda Bebek'te İşçiler Kazanacak!

Düzce'nin Hendek ilçesinde 2. Organize Sanayi Bölgesinde bulunan Burda Bebek fabrikasında Petrol İş sendikasına üye olduğu için işten atılan kadın işçilerin direnişi fabrika önünde devam ediyor. İşçilerin ifadelerine göre 3 kişinin yapacağı işi tek kişiye yaptıran fabrika yönetimi, işçilerin ücretlerine de bir artış sağlamıyordu. Günde 12 saate varan çalışma sürelerinin üstüne bir de fazla mesaiye zorlanan işçiler,

ailelerinin sağlık problemleri ile ilgilenebilmek için fabrika yönetiminden izin dahi alamıyorlardı. Yüzde 80'i kadın işçilerden oluşan fabrikada üretilen ürünleri orada çalışan herhangi bir anne satın alamaz durumdaydı. Bu çalışma koşullarını değiştirmek için kadın işçiler öncülüğünde fabrikada bir örgütlenme süreci başladı. Petrol İş, kısa bir süre içerisinde fabrikada çoğunluğu elde ederek sendikal yetkiyi kazandı. Vardiyaları değiştirilerek ve başka bölümlere sürülerek mobbinge uğrayan sendika üyesi işçiler, fabrika yönetimince Kod 49'dan işten çıkarıldı. İşten atılan kadın işçilerin direnişi 80 günü aşkın kapı önünde devam ederken, sendika üyesi işçiler toplu sözleşme sürecinde anlaşma sağlanamadığı için fabrikaya grev kararı astılar. İşçiler, toplu sözleşme yapılmazsa 15 Şubat'ta greve çıkacaklar. Burda Bebek işçilerinin sendikal mücadelesinde yanlarındayız.

Greve 2 gün kala MESS Sözleşmesi Anlaşma ile Sonuçlandı

19 Ocak'ta MESS kapsamındaki işyerlerinde greve çıkacağını duyuran DİSK'e bağlı Birleşik Metal İşçileri Sendikası, 17 Ocak'ta Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (MESS) ile yapılan görüşmelerin anlaşma ile sonuçlandığını duyurdu. Yaklaşık 150 bin işçiyi doğrudan il-

gilendiren, Türkiye'deki işçi ücretleri için belirleyici bir kriter olan metal işçisinin ücretleri yüzde 98'lik zamla ortalama 30 bin TL oldu. Sendikaların zafer olarak nitelendirdiği anlaşmanın, işçiler cephesindeki yansımalarını önümüzdeki günlerde daha iyi göreceğiz. Metal işçileri, insanca bir yaşam için üretimden gelen güçlerini kullanmaktan çekinmeyecektir. İşçilerin örgütlü iradesinin takipçisiyiz.

2023'teki Kadın Cinayetleri

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun yayınladığı yıllık rapora göre, 2023 yılında erkekler tarafından 315 kadın öldürüldü, 248 kadın şüpheli şekilde ölü bulundu. İstanbul Sözleşmesi'nin feshedilmesinden bu yana, kadın cinayetleri giderek artıyor. Katledilen kadınların, yüzde 65'i evlerinde iken öldürüldü. Ailenin kutsandığı, kadınların evle özdeşleştirildiği bir ortamda, evin doğalında güvenli bir alan olmadığını, evlerin kadınlar için sömürü, şiddet ve hatta cinayet mahali olduğunu görüyoruz. Kadın

cinayetlerinin giderek artmasının en önemli sebebi, cinayet faillerine yönelik cezasızlık ve kadınlara yeterli korumanın sağlanmamasıdır. Raporda belirtildiği üzere, 2023 yılında 28 kadın koruma kararı verilmesine rağmen bu kararlar uygulanmadığı için öldürüldü. Kadınlar doğrudan devlet güçlerinin ihmali sonucunda hayatını kaybetti. Kadınların can güvenliğinin olmadığı, erkek şiddetinin ve kadın cinayetlerinin giderek arttığı ülkemizde, İstanbul Sözleşmesi'nin tekrar imzalanması ve aktif bir şekilde uygulanması hayati önem taşıyor. İstanbul Sözleşmesi'nin yeniden yürürlüğe konmasını istiyoruz.

İBB İşçisi Tülay Çal İşini Geri İstiyor

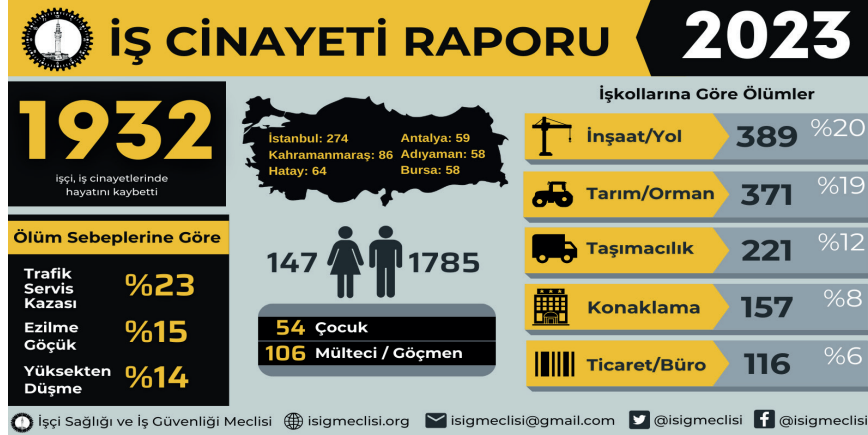
2023'ün son aylarında, İBB'nin iştirak şirketi İşper AŞ'ye bağlı olarak belediyenin sosyal tesislerinde çalışan Tülay Çal, keyfi tutanaklarla İş Kanunu'nun 25/2 maddesiyle işten atıldı. Tülay'ın Kadın İşçi'de yayınlanan röportajında anlattığı üzere, Sancaktepe Safa Tepesi sosyal tesislerinde çalışırken müdür ve amirleri tarafından mobbinge maruz kaldı, siyasi ve dinî kimliği nedeniyle ayrımcılıkla karşılaştı. Müdürlerine karşı ses çıkarmaya başlayınca hakkında tutanaklar tutulmaya başlandı. En son, işyerinde ağır iş yükü nedeniyle bir iş kazası geçirmiş ve bu kazadan dolayı raporlu olduğu dönemde hakkında "verilen işi yapmıyor" denilerek tutanak tutuldu. Bu haksız ve

keyfi tutanaklar sonucu iş akdi feshedildi. Tülay Çal, 6 Kasım'dan bu yana Saraçhane Parkı'nda işe geri dönmek için direnişini sürdürüyor. Direniş sürecinde, sosyal tesislerin önüne, Ekrem İmamoğlu'nun katıldığı programlara giderek sesini duyurmaya çalışsa da, uzun süre herhangi bir sonuç alamadı. Yapılan bir görüşmede, taşeron işçi olarak başlatılma teklifini kabul etmedi. Tülay'ın direnişi taşeronlaştırılan ve iş güvencesinden yoksun tüm belediye işçilerinin direnişi oldu. Tülay, Ocak ayının son günlerinde sosyal medya hesabından işe iade sürecinin başladığını duyurdu. Sürecin takipçisiyiz. Belediye işçileri güvenceli çalışmak istiyor.

2023 İSİG Meclisi Raporu Yayınlandı

İSİG Meclisi'nin 2023 yılı raporuna göre 2023 yılı içinde 1929 işçi iş cinayetlerinde hayatını kaybetti. Yine İSİG raporuna göre 2022 yılında 1843 işçi çalışırken hayatını kaybetmişti. 2023 yılında deprem sonrası enkaz kaldırma faaliyetlerinin yaşanan iş cinayetlerinde önemli bir etkisi olduğu gözlemlendi. Son aylarda özellikle motokurye işçilerinin hava koşullarından ve çalışma şartlarında dolayı kazalarda can verdiklerini gördük. Artan motokurye ölümleri nedeniyle şehir içi motorlu taşımaya dair düzenlemeler yapıldı, bu düzenlemelerin işçiler iş cinayetlerinde hayatını kaybetmeden önce yapılması gerekiyor. Mega inşaat projelerinde ise yüksekte düşerek birçok inşaat işçisi hayatını kaybetti. Ayrıca geçen yıl, 54 çocuk işçi çalışırken hayatını kaybetti. Çalışırken ölmek istemiyoruz.

"İşçiler ve köylüler, güçlü birlikleri sayesinde zalimleri yok eder."

SINIF MÜCADELESİNDE MÜSLÜMANLAR İMKÂNLAR ARAYIŞLAR

Peki İslam Bunun Neresinde?

SÜHA TARIK KESKİN

Öncelikle, bu yazı bir yargılama amacı taşır. Günümüzün sessizleşmiş ve yargıdan çekinen, dar alanlara sıkışmış söylemini aşmak amacıyla “hakikati” iddia makamında dilendirmenin toplumcu söylemi, alan tutmaya odaklı ve donuk tavrından kurtaracağını ve harekete yönlendireceğini düşünmekteyim.

Emek merkezli siyaset yürüten Müslümanlar, sık sık nereye seslendiklerine dair bir endişe taşımaktadırlar. Nitekim bu endişe, Türkiye'nin muhalifleşen ilahiyatçılarındaki gördüğümüz gibi, seslenilen cemaati ve sosyolojiyi değiştirerek veya hut olduğu yerde kalarak, alan tutma politikalarına yol açmaktadır.

Çünkü Müslüman konumu ile toplumculuk konumu Türkiye'de ayrı ayrı kimlikleşmiştir. Öyle ki rejimle yaşıt ve koşut olarak kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın siyasetteki rolünden tutun, cemaat ve tarikatların

ideolojik bir aracın yanında birer sermaye grubu olarak ortaya çıkmasına kadar, Müslümanlık sağ düşüncenin işgali altında bulunuyor. Hal böyleyken toplumcu siyaset, teorilerini hakikati/gerçekliği topluma beraber oluşturmak ve emeğin iktidarını teorilerini topluma tartışarak getirmek

yerine, bir alan tutma, toplumsallaşmamış bayrakların altına insan toplama siyasetine yönelmiş ve emek ve toplum söylemini kültürel bir alana sıkıştırmıştır. Bu cenderede her iki kültürel kamp arasına sıkışan Müslüman toplumcular ürettikleri her siyasette hem kendi içlerinde hem de dışlarında eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu çerçevede Müslüman toplum-

cuların ürettikleri siyasetin Müslümanlık açısından nereye oturduğunu ve her iki kamp tarafından getirilen “kafa karışıklığı” eleştirisinin bir cevabını vermeye çalışacağım.

Nasıl okumalı?

İlk olarak, İslam'ın kategorik değerini saptamak, tartışmaya daha çok açıklık getirecektir. Bildiğimiz üzere, İslam bir dindir ve dinlerin en açık özellikleri arasında, tanrının iktidarını yeniden yaratacak tabular düzenine sahip olmaları ve iktidar kabiliyetini "metafizik" bir alandan elde edip topluma seslenmeleri zikredilebilir. Nitekim metafizik iktidar kendini toplumsal bir ortak kabulden yola çıkarak gerçekleştirir. Örneğin bugün herkesin insan hakları, devlet ve para gibi özünde nesnel olmayan ancak ortak bir kabulde varlığını sürdüren kavramlar gibi, Tanrı'nın metafizik iktidarı da bu tür bir zemine sahiptir. Böylelikle din, bir iletişim zeminine dönüşür. Bunun yanında özellikle semavi dinler, "vahyin kesilmesi" ile birlikte, bir başka açıdan metafizik iktidarın elini dünyadan çekmesi ile birlikte, yeni okuma araçları üreterek (tefsir, fıkıh, kilise hukuku gibi) vahyin devamlılığını sağlama gayretine girmiş, kimi oranda dini o dönemki sınıfsal tabakalaşma çerçevesinde, toplumsallaştırmaya çalışmıştır. Bu iletişim dilinin çeşitlenmesi sonucunda mezhepler oluşmuştur.

Mevzubahis oluşum sürecini, siyasi elitler üzerinden okumak veyahut toplumdan bağımsız, dar bir sınıfsal tabakada gerçekleşen kıl-u kâl, kültürel tartışmalar, olarak okumak, günümüzdeki din algısının kültürelleşmesine yol açan durumlardan biridir. Nitekim, Mihne döneminden Haçlı Seferleri'ne ve Avrupa'daki yüzyıl savaşlarına kadar bu olayların hepsi, maddenin tabiatı çerçevesinde, ekonomik politik olguların insan inancını şekillendirmesi temelinde ortaya çıkmıştır. Nitekim "vahyin kesilmesi" ile ekonomi politik, bugün istek ve ihtiyaçlarımızı insan hakları üzerinde ifade etmemiz gibi, kendini inancın bir parçası olan bahsettiğimiz iletişim dili üzerinden ifade etmiştir. Bir başka ifadeyle, inanç bir tabu sistemi olmasının yanında, toplumun bir ifade aracı da olmuştur. Bu bağlamda örneğin "Kur'an'ın yaratılmışlığı" tartışmasını okuduğumuzda, Kur'an'ın "tabiatına", tanımına yönelik tabu alanına dair bir soru cevaplanmaya çalışılır. Bu sorunun ortaya çıkış zemininde tartışmanın iki tarafa ayrıldığını görürüz. Bir taraf

Kur'an'ın tanrıdan bir öz, olduğunu savunarak kutsal kılınmaya çalışılan Arap dilini ve Araplığı savunan diğer tarafın ucuz işgücü olarak kullanılmak istemeyen "acem" (Arap dışı) unsurlardan müteşekkil olduğunu görebiliriz. Her ne kadar bugün bu tartışma sadece yüksek meclislerde tartışılan bir konu olarak gösterilse de, Mihne dönemine ait tarihi kayıtlar bu fikirlerin arkasında kuvvetli halk hareketlerinin olduğunu göstermektedir.

Yapısal bir okuma denemesi

Öncelikle, Kur'an'ın ortaya çıktığı zemini, yukarıda zikrettiğimiz izlekte okursak karşımıza yapısal manada birbiriyle benzer kıssalar, bu kıssalardan temellendirilen bir manada siyasi söylemler ve hukuki hükümler çıkar. Ancak, bu üç kategoriyi de o dönemki yaşanan hayat üzerinden temellendirmemiz gerekir. Çünkü metin olarak Kur'an-ı Kerim, bir zaman aralığında, bir dilde ve bir toplum yapısında ortaya çıkmıştır. Buradan okumaya başladığımızda, Kur'an'ı hem inanlar için bir kaynak hem de herkes için bir tarihsel belge olarak okuma imkânına varırız. Örneğin Mekke'de ortaya çıkan Kuran pasajları, kısa ve kafiyeli olmaları sebebiyle bir "hareketliliği" bildirir. Örnek vermek gerekirse Kur'an-ı Kerim'in son 20 sayfalık kısmı bu tür pasajları kapsar. Çünkü Mekke'deki Müslümanlar, sürekli bir hareketlilik ve polemik halinde, o dönemin bir nevi teorik/derin dili olan edebi dil ile kendilerini ifade ediyorlardı. Bu parçalar çoğunlukla şirk konusu etrafında çerçevesizler. Yukarıda önerdiğimiz yöntemi uygular isek, şirkin bu denli kötü görülmesinin sebebi, putperestliğin sadece bir ideolojik araç değil bir din olarak görülmesidir. Nitekim müşrikler, ticaret seferlerine çıkmadan evvel, putların önünde ibadet ederdi ve kimi ritüeller uygularlardı. Onlar için din bir sembolizmden ziyade, hayatın her yanını kapsayan bir koddu. Aynı şekilde bilindiği üzere eskiden teorinin ifade ve pratik dili din idi. Bunu Platon'un metinlerinden dahi görebilmek mümkündür. Platon kendi felsefesini ifade ederken, tanrılardan ve anlatılardan oluşan dinsel/toplumsal dili kullandı. Hulâsa, Müslümanlar o dönem şirki sadece felsefi bir soru olarak değil, hayatın her alanını kapsayan bir mekanizma olarak gördükleri

için bu denli putperestliğin karşısında idiler. Buna verebileceğimiz en açık örneklerden birisi Maun süresidir. Tıpkı bu sürede olduğu gibi, o dönemki Müslümanların zihin dünyasında putperestlik/şirk hem çok tanrıya inanmayı hem de yetim malını yemeyi kapsayan bir kategori idi.

Bu iki vurgunun aynı yerde bulunması, İslam'ın dininin hem toplumsal hem de tabusal alanda ortaya çıkmasını sağladı. Öyle ki, (İslam) tek tanrıya inanç düsturu ile tabular alanını kapsarken, yetim malına göz koymamak ile de toplumsal alanı doldurur. Aynı şekilde emir ve yasaklar, bu ikili yapıya göre şekillenmiş, bu iki sınır arasında şekillenmiştir. Sözelimi, domuz eti yememek bu ikili yapının tabular kısmına dahil iken, hırsızlık yapmamak toplumsal alana dairdir. Ancak tekrar etmek gerekirse din için bu iki kategori birbirinden ayrılamaz iki unsurdur ve İslam, şirki bu iki kategorinin karşısına koyarak eleştirir. Nitekim yukarıda zikrettiğimiz metafizik iktidar zemininde gerçekleşen bu iki kategori, varlığını dolaysız olarak metafizik iktidara yasarken, bir diğer açıdan da vahyolunduğu topluma dayanmaktadır. Nitekim, Kur'an'daki hükümler bir diğer kaynağını da toplumdan alır. Bunun en iyi örneği ise İslam tarihinde çokça zikredilen "muvafakatı Ömer" olgusudur. Nitekim Hz. Ömer'in ortaya koyduğu sorunlar çerçevesinde ayetler inmiştir. Aynı örnek yaklaşık 110 ayette Hz. Ali için de verilebilir. Buradan hareketle İslam dini, temel çelişkisini, her iki kategorinin doğduğu bir metafizik iktidar alanı bulunmasıyla beraber, tabular ve toplumsal iktidar arasında kurar.

Vahyin kesilmesi ve toplumsal durumun değişmesi ile beraber, Müslümanlar yeni gelişen ihtiyaçlara karşı Kuran ve Hadis üzerine yeni okuma sistemleri geliştirmişlerdir. Öyle ki mezheplerin oluşma sürecinin başlangıcında Muaviye-Ali kavgasının temelinde iki farklı toplumsal kastı temsil eden iki karakter vardır. Muaviye, Doğu Roma ile geniş ticari bağlantılara sahip Umeyyegoğulları kabilesine mensuptu. Aynı şekilde Umeyyegoğullarına mensup Hz. Osman'ın akrabalarını devlet kademelerine getirmesiyle iktidar, Umeyyegoğulları kabilesi etrafında temerküz

etmeye başlamıştır. Sonrasında Muaviye, Suriye valisi olduğundan ve de Doğu Roma'da gelişmiş bağlantıları bulunmasından ötürü o günkü aristokratik yapıyı temsil eder bir konuma gelmiştir. Bunun en açık örneğini kurduğu kurumlardan ve o günkü süper güçlerin kullandığı veliahtlık sisteminden görebiliriz.

Hz. Ali ise daha çok Umeyyegoğullarının güçlenmesinden ötürü, güç kaybedenlerin birleştiği bir yer olmuştur. Bu nedenle Arap riyaset geleneğini temsil etmektedir. Başlangıcı her ne kadar bir kan davası gibi gözükse de bu süreç kendi sınıfsal altyapısı ile inancın dilini belirlemiştir.

Hulâsa, Müslümanlar o dönem şirki sadece felsefi bir soru olarak değil, hayatın her alanını kapsayan bir mekanizma olarak gördükleri için bu denli putperestliğin karşısında idiler. Buna verebileceğimiz en açık örneklerden birisi Maun süresidir. Tıpkı bu sürede olduğu gibi, o dönemki Müslümanların zihin dünyasında putperestlik/şirk hem çok tanrıya inanmayı hem de yetim malını yemeyi kapsayan bir kategori idi.

Bir başka durak

8. ila 10. yüzyıllar arasındaki ekonomik ve siyasi gelişmeler, bugün aşına olduğumuz fıkıh, kelam, hadis gibi alanların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu süreçte üretilen bilgi ve alanlar, temel iskelette Sünnilik ve Şiilik gibi iki kanadın çıkmasını sağlamıştır. Nitekim temelde Hz. Hüseyin'in katledilişine dayanan ve uzun bir süre bastırılan Şiilik kendi içinde "isyan eden, düzene karşı duran" bir hat örmüştür. Öyle ki o tarihlerde İslam dünyasında yönetimde yer alamayan bedeviler Şiiliğin açtığı zeminle kendi kimliklerini üreterek "Karmati" olmuş, kendi sınıfsal tabakalarını Şiilik dili içerisinde ifade etmiş ve Müslüman topluluklarda çok uzun seneler "Kerbela anlatısı" iktidar karşıtı bir yere konumlandırılmıştır. Bu hareketli topluluklar ister is-

temez toplumsal olarak şekillenmiş ve din dilini hitap ettikleri topluma göre uyarlamışlardır. Nitekim On İki İmam'ın ortaya çıktıkları dönemde "halk hareketlerinin" siyasal ve kutsal bir öndere dönüşmeleri de bununla ilgilidir. Buna mukabil, Sünni tarafta Ebu Hanife ve diğer mezhep imamaları yönetime karşı mesafeli olmakla beraber, zaman içerisinde Sünnilik bir devlet ideolojisi çerçevesinde gelişmiştir. Her ne kadar Şiilik, Fatımiler ve Safeviler ile birlikte bir devlet ideolojisi haline gelmiş olsa da, toplumsal sorunların izah edildiği dil olma vasfını korumuştur.

Bu hareketli Şii zeminine mukabil, mezhep imamaları devrinden sonra devletle barışan Sünnilik, özellikle Gazali ile birlikte, dinin tabusal kanadından türeyen illet/tabu merkezli bir dünya tasavvurunu savunmaya başlamıştır. İlet merkezli fıkıh anlayışının oluşumu da oldukça ekonomik ve politik bir zeminde ortaya çıkmıştır. Nitekim emirlik/tımar sisteminde padişahın/halifenin gücünü tek merkezde toplayabilmek ve Şiilik gibi birçok önderi taşıyan hareketlere karşı kurabilmek için, halifeyi/padişahı tabuların tek meşru uygulayıcısı atayarak, bugün insan hakları "dilin" kimi sermaye çevrelerinde olması gibi, din dilini iktidar sahası olarak tanımlanmıştır. Ancak bu toplumsal iktidar sahası yine kimi ulema ve elitler arkasında örgütlenmiş hareketlere göre kendini yeniden üretmiştir. Bu sefer de tabular derecelendirilmek durumunda kalmış, bu derecelendirmeyi de o dönemki sınıfsal durum belirlemiştir. Örnek vermek gerekirse, bugünün şatafatlı "günahı" homoseksüellik, özellikle İstanbul gibi sınıfsal olarak aristokrat olan tebaanın arasında yaygın olması hasebiyle, Osmanlı'da en fazla para cezasına sahipti. Bu durum, oğlanlar ve oğlancılardan denli meşhur olduğu bir toplumda halkın günah ile ahlakiyi, devlet politikası ile dinî olanı aynı dilde ancak ayrı kategorilerde değerlendirmesine sebep olmuştur. Nitekim, toplumsal olan idam cezasına matuf iken, örneğin Şeyh Bedreddin'in idamı gibi, tabusal alana dair olan cezalar, örneğin eşcinsellik, para cezasına çarptırılmıştır.

Günümüzün dili ve dini

Günün sonunda eski çağın ifade zemini olarak din; coğrafi keşifler sonrasında hukuk ve bilgi paradigmasının hepten değişmesi ile beraber, din bir dil olma vasfını yitirerek siyasetin dili iken, siyasetin (ve tabii ki ekonominin) malzemesi olmuştur. Öyle ki sanayi devrimi ile mühendislik kökenli dünyayı algılama biçimi, dini bir dilden ziyade bir bilgi kaynağı sınıfına koyarak, yani içinde yaşanan bir gerçeklikten mikroskop altında incelenen antropolojik bir nesne düzlemine koyarak (geçirerek?), ilerlemeye engel teşkil edip etmediğini tartışmışlardır. Ancak din, tümüyle bir "bilgi malzemesine" dönmeden evvel, öncesinde siyasetin hem dili hem malzemesi idi. Öyle ki Yavuz İran'a saldırabilmek için dinî bir dilde siyasi sebep oluşturmak zorunda idi. Bir manada bugünün yüce değerlerine, demokrasi, insan hakları gibi, siyaseti uydurmaya çalışmak gibi, göre toplumsallaşmış bu din dilini kullanmak zorunda idi.

İslam dünyasında neredeyse 19. yüzyıla kadar bir İslamileştirme çabası görmemekteyiz. Nitekim bir nesnenin İslami olması, o nesnenin/olgunun tanrısal olduğunu, İslam tarafından konulmuş dolaysız bir hükmü olduğunu ifade eder. Bir manada İslami sıfatı, kaçınılmaz olarak gayri İslami yani tanrısal olmayan olgu ve nesnelerin olduğunu ifade eder. 19. yüzyılda "İslami" sıfatının ortaya çıkması da bu nedenle bir tesadüf değildir. Çünkü ilk defa o tarihlerde pozitivizm ve sekülerizm cereyanları ile birlikte tanrısal alan ile tanrısallık harici alan tanımlanmış ve dinî alan ile din dışı alanın arasında bir çelişki olduğu propaganda edilmiştir. Nitekim Tanzimat Dönemi bu nedenle pozitivizme ve sekülerizme karşı reddiyeler ile doludur. Peki 19. yüzyıldan önce durum nasıldı dersek, karşımıza oldukça ilginç bir tablo çıkmaktadır. Nasıl ki, 8. yüzyıldan itibaren Müslüman topluluklar, din dışı bir alan tanımlamadıkları için, diğer dillerden çeviriler yapmaya, mantık ve fizik okumaya başlamışlardır. Her ne kadar "kafirden" bilgi almak tartışma konusu olsa da, bu itiraz bile İslam'ın dili üzerinden dile getirilmiş, bir manada din dışı bir alan tanımlanmamıştır. Bunun nedenlerinden biri de Kur'an'da tanrının kimseyi ayırt

etmeksizin “ben sizin rabbinizim” demesidir. Bu tip ayetler, yeryüzünün hepsinin tanrıya ait ve tanrısal olduğunu savlamaktadır. Bir başka açıdan, Müslüman filozofların, kelamcılarının ve fıkıhçıların Yunan mantığını kabul etme süreçleri de bu konuda bizlere fikir verebilir. Öyle ki mantığı kullanmanın caiz olup olmadığını tartışırken alimler, mantığın “doğal” oluşuna vurgu yapmışlardır. Çünkü doğal olan bir şey, aslında tanrısal olandır. Aynı şekilde, bu dünyadaki nesnel/materyal düzene ait kurallar, sünnetullah-Tanrı'nın yaratım şekli- kapsamı altında görülmüştür. Ayrıca İslam fıkında eşyanın/nesnenin/mahlukun özünde helal/tanrısal sayılması ile birlikte İslamilik/ gayri İslamilik gibi bir ayrımın önü kapatılmıştır. Bu durumda din, ideolojilerin, sistemlerin üzerine kurulduğu bir dilden ibarettir. Ancak yine de belirtmek gerekir ki İslam'ın bir ayağı tabularda iken diğer ayağı toplumsal yaşama göre şekillenmektedir. Bundan dolayıdır ki, İslam felsefesi aslında “İslam diliyle yapılan felsefe”dir. Aynı şekilde, “tımara” sisteminin İslami olup olmadığı tartışılmamış, böyle bir soru dahi sorulmamıştır.

Sonuç olarak Müslümanların tarihinde, bugün ilahiyat kapsamında gördüğümüz bilgiler dahi toplumsal hareketler ve sınıfsal siyaset üzerinden ortaya çıkmıştır. Nitekim yukarıda zikrettiğimiz metafizik iktidar ile toplumsal hareketin çelişkisi bugüne dek devam etmiştir. İslamilik/İslamcılık dediğimiz kavram özünde bir gayri İslami alan tanıdığı sebeple, açıkladığımız üzere, sanayi döneminin bir ürünüdür. Bundan ötürü de bir din özelliğinden ziyade bir ideolojidir. Bugünkü İslam ve sosyalizm/toplumculuk uyuyor mu? sorusu İslam ile İslamcılığı kastetmektedir. Çünkü İslam bir dindir, sosyalizm ise bir ideolojidir.

Bir Müslüman toplumcu için toplumculuk, ilk başta açıkladığımız dinin toplumsal kanadının güncel bir yönteminden ibarettir. Her nasıl ki Müslüman filozoflar, felsefeyi kendi görüş ve dinlerinin diliyle ifade etmişlerse, nasıl ki devletler ekonomik açıdan tımarı benimsemişler ise ve nasıl ki Müslüman devletlerin darul harp-darul İslam politikası, o dönem-

ki Hristiyan devletlerin St. Augustin'e dayanan politikalarına göre şekillenmiş ise, Müslüman toplumcular da aynı davranış örüntüsü üzerinden toplumculuğu/sosyalizmi benimser. Bu yolla geçmiş Müslüman toplumcu hareketlerin eleştirisini verir. Nitekim bir Müslüman toplumcu için İslam ile sosyalizm karşılaştırılmaz bile. Çünkü yukarıda belirttiğimiz üzere sosyalizm, dinin yükseldiği tabusal ve toplumsal alan ayaklarının, toplumsal ayağındaki bir yöntemden ibarettir. Bugüne dek yapılan ve yapılmaya çalışılan İslamcılık ile sosyalizmi barıştırma çabası yerine bir Müslüman toplumcu, toplumculuğu/sosyalizmi bir yöntem olarak alır. Çünkü İslamcılık bir sanayi devrimi dönemi ideolojisidir. Böylelikle İslamcılığın ayet ve hadislere özel mülkiyeti, itaati ve muhafazakârlığı söyletmesinden uzaklaşarak, inancı kendi içinde, yukarıda yaptığımız gibi, yapısal ve tarihsel okur. Böylelikle ayetten sosyalizm, hadisten feminizm çıkarmaktan kendini beri kılar. Aynı şekilde yukarıda sunduğumuz örneklerde de olduğu gibi, geçmişte ne ayetten Platonculuk ne de hadisten St. Augustincilik çıkarılmıştır.

Sonuç olarak Müslümanların tarihinde, bugün ilahiyat kapsamında gördüğümüz bilgiler dahi toplumsal hareketler ve sınıfsal siyaset üzerinden ortaya çıkmıştır. Nitekim yukarıda zikrettiğimiz metafizik iktidar ile toplumsal hareketin çelişkisi bugüne dek devam etmiştir. İslamilik/İslamcılık dediğimiz kavram özünde bir gayri İslami alan tanıdığı sebeple, açıkladığımız üzere, sanayi döneminin bir ürünüdür. Bundan ötürü de bir din özelliğinden ziyade bir ideolojidir. Bugünkü İslam ve sosyalizm/toplumculuk uyuyor mu? sorusu İslam ile İslamcılığı kastetmektedir. Çünkü İslam bir dindir, sosyalizm ise bir ideolojidir.

Ne yapmalı?

Yukarıda elimizden geldiğince ifade ettiğimiz İslam'ın tabusal kurallarının dahi zaman zaman toplumsal normlara göre şekillenmesi olgusunu merkeze alır isek, günümüzde dine bakışımızdaki değişimi de anlayabiliriz. Nitekim bugün laik bir devletin iktidarı, sürekli dinî referanslar ve dinî politikalar ile halkı üzerinde bir rıza üretimi yapmaktadır. İslam dinindeki “tabuları” kendi siyasetinin bir aracı, bir kimlik emülatörü haline getirmektedir. Öyle ki, Gezi döneminde “camide içki içtiler” propagandası ile hem camilerin maddi manevi hamiliğini yüklenmeye çalışan iktidar, bundan sonraki süreçte İslam'ın iki kanadından biri olan tabusal alanı bir manada işgal ederek, kendine mal etmeye çalışmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın iktidar ağzından okuduğu hutbelerden tutun, Korona döneminde içkinin havadan sudan bahaneler ile yasaklanmasına; bugün kadınların başörtü haklarını mücadeleden bağımsız tamamen kendisi elde etmiş

gibi politika yürütmesinden, İhsan Eliaçık'ın mealinin toplatılmasına kadar, iktidar, elinden geldiğince İslam'ı bir din yapan “tabusal” ve metafizik iktidara dair olgularının hepsini inanca dair bir alandan alıp, kimliğe dair bir alana indirgemiş durumdadır. Bir manada tanrıya has kılınan ibadet ve niyazları kendi tekeline alarak dinî alanı işgal etmektedir.

Bu işgal hareketinin karşısında ise bir Müslüman toplumunun konumu yer alır. Nasıl ki bugün Türk olmak, Türk gelenek ve adetlerini korumak veyahut Türkçeyi sevmek; iktidarın hamisi bulunduğu üretim araçları tekeline hizmet etmek ile aynı noktaya getirilmiş ise, Müslüman olmak da bu noktada ve aynı zeminde bir işgal altındadır. Nitekim “yeryüzü sofraları” bu temelden neşet etmiş bir eylemlilik idi. Buradan hareketle diyebiliriz ki bir Müslüman toplumunun amacı, kendi içinde yaşadığı toplumu emek merkezli okurken, bir yandan da emeğine musallat olmuş güçlerin inancına da tebelleştiğini bilerek bunlara karşı mücadele etmektir.

Bir Sınıf Savaşının Anatomisi: Özak Tekstil Direnişi

FATMA BETÜL KOCAASLAN

Urfa Organize Sanayi Bölgesi'nde bulunan Özak Tekstil işçilerinin başlattığı ve hâlâ devam eden direniş, bir süredir gündemimizde. Bu direniş, Türkiye işçi sınıfının içinde bulunduğu şartları ve "sınıf"ın düşmanlarını çok net işaret etmesi açısından oldukça önemli.

Türkiye'de son zamanlarda şahit olduğumuz işçi direnişleri genellikle işçilerin sendikalaşma ve ücret m ü c a d e - lesinden ortaya çıkıyor. Özak'ta ise durum biraz daha farklı. İşçiler fabrikada yaklaşık dokuz yıldır örgütlü olan H a k - İ ş ' e

bağlı Öz İplik-İş sendikasını değiştirmek istedikleri için örgütlendiler. İşçiler yıllardır patronla iş birliği yaparak işçileri ezen, hakaret eden, tehdit eden bu sarı sendikadan kurtulmak istediler. Özak işçilerinin, sarı sendikaya karşı örgütlenmesi yeni bir durum değilmiş aslında. Bundan önce işçiler bir kez daha sendika

değiştirmeyi denemiş. Üç yıl önce örgütlenerek Disk Tekstil Sendikası'na geçmeye çalışmışlar fakat pandemi sürecinde çeşitli nedenlerle bunu başaramamışlar, süreç yarım kalmış. İşçilerin maruz kaldığı zulümler ise hiç değişmeden devam etmiş. Baskı ve mobbing altında uzun saatler boyunca çalışmaya devam etmişler, kadın işçiler tacizlere ve tehditlere maruz kalmış. Birkaç ay önce ise, artık bu koşullarda çalışmaktan bı-

kan, tepelerine çöreklenmiş sarı sendikadan kurtulmak isteyen işçiler yeniden harekete geçtiler. Direnişteki işçilerin anlattığına göre, işçiler kendi

aralarında çoğunluğu sağladıktan sonra BİRTEK-SEN sendikasına ulaşmışlar. 2022'nin başında kurulan bu bağımsız sendikaya, 750 işçinin 450'si kısa bir süre içerisinde üye olmuş. Bu hızlı örgütlenme, işçilerin içinde buldukları durumun ne kadar dayanılmaz boyutlara ulaştığını gösteriyor bizlere.

İşçiler üye olduktan sonra, sendika Urfa'da kalabalık bir toplantı düzenlemiştir. İşçiler, bu toplantıda işyerinde yaşadıkları sorunları, sarı sendikanın tutumlarını anlatmış. BİRTEK-SEN sendikası Malatya İl Temsilcisi Halime ile yaptığımız bir söyleşide, işçilerle yapılan bu toplantının onu çok etkilediğinden bahsetmişti. Fabrikada çok fazla kadın işçi çalışmasına rağmen, sendikanın düzenlediği bu toplantıya sadece 5-6 kadın işçi katılabılmış. Kadınlar kürsüye çıkarak fabrikada yaşadıkları tacizi, baskıları, sendika temsilcilerinin kadınlara yönelik tehditlerini anlatmışlar. Bu toplantıdan birkaç gün sonra BİRTEKSEN üyesi Seher işten atıldı. Onun işten atılması adeta direnişin kıvılcımını ateşleyen olay oldu. İşçiler, arkadaşlarının işe geri alınması ve işyerindeki baskının bitmesi için iş durdurdular, direnişe geçtiler.

Fabrikadan dışarıya çıktıklarında ise karşılarında sadece patron ve sarı sendikanın olmadığını fark etti işçiler. Valilik o bölgeye özel eylem yasağı çıkarttı, fabrikanın bulunduğu bölge barikatlarla çevrildi, işçilerin fabrikanın sokağına dahi girmeleri engellendi. Jandarma fabrika önünde işçilere tomayla, biber gazıyla, copla saldırdı. Yani, işçiler sırf başka bir sendikaya geçmeye çalıştıkları için, günler boyunca devlet şiddetine maruz kaldılar, dayak yiyerek defalarca gözaltına alındılar.

Direnişin 11. gününde, fabrikanın bulunduğu sokak barikatlarla kapatılınca işçiler yağmurdan korunmak için Organize Sanayi Bölgesi'ndeki camide beklemek istemişti. Fakat işçilerin camiye girmesi Urfa Müftüsü tarafından engellenmişti. İşçiler, "Allah'ın evinden bizi kovamazsınız" diye tepki gösterince, müftü alanı terk etmek zorunda kalmıştı. Devlet sadece jandarmayla, vali ile işçileri engellemeye çalışmadı bu süreçte aynı zamanda devletin ideolojik aracı haline dönüştürülen camileri dahi işçilere kapatmaya çalıştı. Adeta "devlet" tüm kurumlarını Özak patronunu korumak, hakları için direnen işçileri bastırmak ve böylece bölgedeki diğer işçilere de gözdağı verebilmek için seferber etti.

Bu Özak işçilerinin birçoğu için ideolojik bir kırılma anlamına da geliyor. Şimdiye kadar arkasında "dev-

letin" olduğunu düşünen, anayasal haklarının devlet korumasında olduğunu varsayan, milliyetçi duygulara sahip işçiler, hakları için mücadele etmeye başladıklarında, devletin tüm kurumlarıyla onların karşısında yer aldığını, şiddetle onları bastırmaya çalıştığını gördü.

Lenin, 1899'da kaleme aldığı "Grevler Üstüne" yazısında tam da bu durumdan bahseder. Lenin'e göre, grev ve direniş süreçlerinde, işçiler sadece patronların sömürsünü ve sınıf çıkarlarını daha iyi idrak etmekle kalmaz, aynı zamanda devlet ve hukukun işlevi konusunda gözü açılır. Özak işçilerinin eylemlerde sıkça dile getirdiği, "dostumuzu, düşmanımızı bu süreçte tanıdık" cümleleri tam da bu ideolojik dönüşüme işaret eder.

23 Ocak'ta işçiler direnişi İstanbul'a taşıdıklarında yaptıkları basın açıklamasında bunu çok çarpıcı bir şekilde şöyle dile getirmişlerdi:

"Bizden korkuyorlardı, çünkü birleştik, gücümüzü onlara gösterdik. Ama artık daha fazla korksunlar. Biz iki ay önceki Özak Tekstil işçisi değiliz. Biz karşımızda kimlerin olduğunu, yanımızda kimlerin olduğunu iki ay içinde çok iyi öğrendik. Biz birleştiğimizde neleri başarabileceğimizi, işçiler olarak nasıl kazanabi-

Fabrikadan dışarıya çıktıklarında ise karşılarında sadece patron ve sarı sendikanın olmadığını fark etti işçiler. Valilik o bölgeye özel eylem yasağı çıkarttı, fabrikanın bulunduğu bölge barikatlarla çevrildi, işçilerin fabrikanın sokağına dahi girmeleri engellendi. Jandarma fabrika önünde işçilere tomayla, biber gazıyla, copla saldırdı. Yani, işçiler sırf başka bir sendikaya geçmeye çalıştıkları için, günler boyunca devlet şiddetine maruz kaldılar, dayak yiyerek defalarca gözaltına alındılar.

leceğimizi iki ay içinde çok iyi öğrendik. Biz artık kime karşı, nasıl mücadele etmemiz gerektiğini çok iyi biliyoruz. Öğrendiklerimizi de bıkmadan, usanmadan işçi kardeşlerimize anlatacağız.”

Sınıf savaşının hangi cephelerde yürütüldüğüne bakarken, patriyarkanın en önemli cephelerden biri olduğunu unutmamamız gerekiyor. Kadın işçilerin sınıf savaşı aynı zamanda patriyarkaya karşı bir savaş haline geliyor. Direnişin ilk süreçlerinde, kadın işçiler, sarı sendika temsilcileri tarafından tuvaletlere çekilerek üye oldukları bağımsız sendikadan istifaya zorlandılar, istifa etmezlerse özel hayatlarını ailelerine söylemekle tehdit edildiler.

Özak direnişi, sınıf savaşının neye benzediğine dair bize önemli ipuçları veriyor. Bir yanda patron ve sarı sendika, bir yanda valilik, belediye, müftülük gibi devletin resmî kurumları, bir yanda jandarma, polis gibi devletin askeri gücü, bir avuç işçiye savaş açtı. Neden? Çünkü, işçilerin birliği, bağımsız bir sendikada örgütlenmeleri sermaye için gerçek bir tehdit oluşturuyordu. Bu direniş öyle bir şiddetle bastırılmalıydı ki, bölgede ucuz işgücü olarak kullanılan, uzun saatler boyunca zorla çalıştırılan, tacize maruz kalan işçiler bir daha böyle bir şeye kalkışmamalıydı. İşçiler süreç içerisinde devletin ve sermayenin tüm imkânlarını seferber ettiği bu savaşın, bir sınıf savaşı olduğunu daha iyi fark etti. Direnişlerini İstanbul'daki Özak Holding önüne taşıyan işçileri ziyaret ettiğimizde, bir kadın işçi süreci “adeta bir savaştaydık” diye anlattı bizlere.

Sınıf savaşının hangi cephelerde yürütüldüğüne bakarken, patriyarkanın en önemli cephelerden biri olduğunu unutmamamız gerekiyor. Kadın işçilerin sınıf savaşı aynı zamanda patriyarkaya karşı bir savaş haline geliyor. Direnişin ilk süreçlerinde, kadın işçiler,

sarı sendika temsilcileri tarafından tuvaletlere çekilerek üye oldukları bağımsız sendikadan istifaya zorlandılar, istifa etmezlerse özel hayatlarını ailelerine söylemekle tehdit edildiler. Özel hayatıyla tehdit edilerek haysiyetine saldırılanlar erkekler değil, kadın işçiler oldu. Çünkü kadın işçilerin üzerinde ailenin bir korku ve baskı aracına dönüşeceği biliniyordu.

Bu yüzden, Urfa gibi muhafazakâr aile yapısının hâkim olduğu bir bölgede, gündelik yaşamlarında dindar kimliklerini koruyarak yaşayan kadınlar, patronun, sarı sendikanın, devletin yanı sıra bir de ailelerine ve çevrelerine karşı bir mücadeleye giriştiler. Bu çok zorlu ve yıpratıcı süreçte kimi kadınlar tehditlere boyun eğmek zorunda kaldı, kimisi aile baskısı yüzünden sendikadan istifa ederek işe geri döndü. Ama tüm bunlara rağmen, direniş çadırında bir kadın işçinin anlattığı gibi, onların direnişi kadınların pek fazla söz hakkına sahip olmadığı bir bölgede birçok tabunun yıkılmasına da sebep oldu. Kadınların çalışmak için bile epey mücadele etmesi gereken bir ortamda, kadınların işçi mücadelesine öncülük edecek şekilde alanda olması, devletin güçleriyle karşı karşıya gelmesi, iki ay boyunca vazgeçmeden hakları için direnmesi, hem Özak işçisi kadınlar hem de bölgedeki diğer kadın işçiler çok önemli bir kazanım oldu.

Özak işçileri, iki aydır Urfa'da devam eden direnişlerini 23 Ocak'ta İstanbul'a taşıdılar. İki haftadır, Zeytinburnu'nda Özak Holding önünde direnişlerine devam ediyorlar. (Direnişi öznelere ağzından, ateş başında otururken dinlemek isterseniz direniş çadırına bir paket çay alıp gidebilirsiniz) İşçilerin en temel talepleri, işten atılan tüm işçilerin işe iade edilmesi ve üye oldukları BİRTEK-SEN sendikasının işveren tarafından tanınması. Bu yüzden fabrikanın üretim yaptığı Levi's ve Zara markalarına da sürekli çağrı yapıyorlar, bu markaların mağazalarının önünde eylemler düzenliyorlar.

Özak işçilerinin direnişi patronla işbirliği yaparak işçileri ezen, bürokratlaştıkça yozlaşan, yozlaştıkça işçinin karşısına daha çok dikilen sarı sendikalara karşı bir direniş olarak, Türkiye'de sendikaların zul-

müne maruz kalan tüm işçilerin direnişine dönüştü. Hakları için mücadele ederken devletin zulmüne maruz kalmış tüm işçilerin sesi oldu.

Gözünü kulağını işçi sınıfının gündemine, mücadelesine kapatmayanlar için bu direniş oldukça öğretici. Savaşın taraflarını çok net çiziyor, bizim de sınırı nereden çekmemiz gerektiğini çok net gösteriyor. Ancak ezenle ezilenin savaşında, sadece tarafımızı belli etmek yetmiyor, bizim de cepheye inmemiz gerekiyor.

Cepheye inmenin ilk adımı, yönümüzü ve politik gündemlerimizi dönüştürmek olmalı. İşçi sınıfının

kapitalist sömürüye, sendikaların baskısına; kadınların ataerkil aileye karşı verdiği haysiyet mücadelesi Türkiye'deki Müslümanların asıl gündemlerinden olmalı. Çünkü insanlığımızı ve hayatımızı ablukaya almış olan kapitalizm, patriyarka, ulus-devlet gibi zulüm sistemleri en temelde insanların "kula kul edilmesine" dayanır. Bu yüzden sömürü ve zulme karşı yürütülen mücadeleler, aynı zamanda kula kulluğa karşı verilen mücadelelerdir. Müslümanlar olarak, bu kulluk sisteminin ve sömürünün son bulması, adil ve eşit bir dünyanın mümkün olabilmesi için kendi dilimiz ve eyleyimizle mücadeleye katılmak zorundayız.

Komünistlerin Sırat Köprüsü ile İmtihanı

MUHAMMET TURABİ YERLİ

Bu yazı, dört boyutlu bir kurguya sahiptir. Birinci boyutu, emek-sermaye eksenini oluşturmaktadır. Bu boyut, dördüncü boyut olan hareket/eylem boyutunda hareketi/eylemi belirleyen temel rol olarak işçi sınıfı veya sermaye sınıfı görüngüsünü kazanır. Biz, emek-sermaye ekseninde bir sınıfın eylemini ya da eylemsizliğini görürüz.

İkinci boyut, Sırat-ı Müstakim yani doğru yol boyutudur. Kavramsal olarak doğru ve yanlışın, iyi ve kötünün, insanın,

insan olmanın gereği olarak ifade ettiği değerlerin boyutudur. Bu boyut, genellikle birinci boyut tarafından belirlenmekle birlikte, görece farklılık içerebilmektedir. Bu boyutun hareket boyutundaki görüngüleri birinci boyutla ele alındığı zaman faşizm-komünizm eksenini olarak karşımıza çıkar. Bunu, insanı toplumsallık içerisinde ve

bütünün -ki esasen tüm doğayı ifade etmektedir- anlamlı ve işlevsel bir parçası olarak eşitlikçi bir anlayışla biricik ve özerk bir birim olarak kabul etmek ya da etmemek eksenini olarak da okuyabiliriz. Bu boyutta doğru yol tanımını için referanslar farklı ideolojik arka planlardan gelebilir. Bu ekseninde, insanı tamamen dışlayan uç olarak, bunun en tipik görüngüsü olan faşizm olarak ifade

edilmişken, en insansal uç olarak her ne kadar bazı dinsel ütopyalarda da var olsa da, bunun en tipik ifadesi komünist ütopyada karşımıza

çıkacağı için komünizm olarak ifade edilmiştir.

Üçüncü boyut ise inanç boyutudur. Bu boyutun eksenini oluşturan inanç, ikinci boyut olan Sırat-ı Müstakim boyutu ile birlikte ele alındığında bir yol tarif eden inanç sistemi halini alır. Bu, örneğin "Bize en yakın olanlar

Bolşeviklerdir. Lakin, bizim Bolşevik olmamıza lüzum yoktur, çünkü İslam zaten Bolşevizmi içermektedir.” diyen Mehmet Âkif’in (Ersoy) isim ve fikir babalığını yaptığı ve 1908 yılında İslamcılık fikriyatı ile yayın hayatına başlamış olan *Sırat-ı Müstakim* dergisinde de ifadesini bulabilir, TKP’nin çıkardığı *Barış Yolu* dergisi ya da 1977’de Dev-Genç’in bir kanadının çıkardığı *Devrimci Yol* dergisinde de. Hepsinde bir inanç vardır.

Nazım’ın şiirinde aktardığı sabahın köründe evi basılarak Birinci Şube’de kolları arkadan kelepçeli ve yüzü gözü kan içinde işkence gören TKP üyesi Tornacı Rahmi’nin onca işkenceye rağmen Barış Yolu dergisini kimden aldığını söylememesinde, aynı inanç vardır. Ya da bunun tam tersi, *Bir Gün Tek Başına* romanındaki Kenan’da görürüz inançsızlığı, sorguda hemen konuşmasına neden olan.

Dördüncü boyut hareket/eylem, aslında diğer tüm boyutların bütünleştiği ve hayata değdiği, onu gerçek anlamda şekillendirdiği, gerçek anlamını bulduğu yerdir ve sistemle ilintilidir. Devinen, hareket eden canlı bir sistem vardır ve her sistem içerisinde her eylem, sisteme dost ya da düşmandır, yani en nihayetinde şu ya da bu sınıfın çıkarlarına hizmet eder ki mevcut kapitalist sistem içerisinde işçi sınıfının ya da sermaye sınıfının çıkarına hizmet ettiği anlamını taşır.

Gelelim Sırat Köprüsü meselesine. Her ne kadar Kuran’da, halka göre “kıldan ince, kılıçtan keskin, bin yıl düz, bin yıl yokuş, bin yıl da iniş” olan Sırat Köprüsü kavramı geçmeyip, *Sırat-ı Müstakim* kavramı geçse de çağrışım olarak hemen köprü akla gelir. Komünistler için de tam bu Sırat-ı Müstakim kavramı üzerinden Sırat Köprüsü zuhur eder. Mesele, emek-sermaye ekseninde bizatihi emekten yana kimi unsurların, doğru yol boyutunda din referanslı olmaları gerçeği karşısında komünistlerin kendi doğru yollarını nasıl tarif edecekleri ve bu iki farklı tarifte bulunan kişilerin üçüncü boyuttaki inançlılarının, hareket boyutunda nasıl aynı yönde harekete geçecekleri ve savaşımsız, sömürsüz bir toplumu inşa edecekleri meselesidir. Bu tam da halkın tarifindeki kadar zorlu bir köprüdür ve bununla ilgili olarak sadece ülkemizde değil, pek

çok farklı ülkede de komünistler meseleyi tartışmışlar ancak evrensel bir çözüme kavuşturamamışlardır. Komünistlerin bu köprüden geçme deneyimlerinin pek çoğu hayal kırıklıkları bazen de katliamlarla sonuçlanmıştır. En yakınımızdaki İran örneğinde TU-DEH’in (İran’daki Komünist Parti) neredeyse diğer tüm sol örgütler karşı çıkarken Humeyni ile iş birliği yapması macerası, binlerce kişinin ölümü, hapsedilmesi, işkence görmesi, parti liderlerinin baskı altında televizyon ekranlarında görüşlerini değiştirdikleri açıklaması ile sonuçlanmıştır.

Komünistler için de tam bu Sırat-ı Müstakim kavramı üzerinden Sırat Köprüsü zuhur eder. Mesele, emek-sermaye ekseninde bizatihi emekten yana kimi unsurların, doğru yol boyutunda din referanslı olmaları gerçeği karşısında komünistlerin kendi doğru yollarını nasıl tarif edecekleri ve bu iki farklı tarifte bulunan kişilerin üçüncü boyuttaki inançlılarının, hareket boyutunda nasıl aynı yönde harekete geçecekleri ve savaşımsız, sömürsüz bir toplumu inşa edecekleri meselesidir.

İtalya’da ise komünistler, 1954 yılında Togliatti’nin ağzından şunları söylüyorlardı: “Katolik dünyasının örgütlenmiş ve örgütlenmemiş büyük kesiminde durum bambaşka. Bu dünyanın başındakilerden gözümüzü ayırıp çevreye baktığımızda çok değişik bir durum ortaya çıkıyor. Zorlu sorunları arayıp bulan, insanların bugün karşı karşıya geldikleri koşulları hisseden kimseler görüyorsunuz. Ama hangi yoldan yürüyeceklerini bilmiyorlar, kısacası kuşku ve ümitsizdirler. (...) Tüm insanlığın ölüm kalımını vurgulayan sorunlarda Katolik dünyasından ışık, insan iradesi dışındaki olaylardan umut bekliyorlar. (...) bizim yanımızda olmayan, bizimle mücadele eden kesimde de aynı ihtiyacın varlığını, bizim öncülük ettiğimiz kitlelerdeki isteklerin aynıını duyuyorsunuz. (...) Bununla demek istiyorum ki örgütlü Katolik dünyasının sırtını dayadığı kitlelerle, komünist ve sosyalist

kitleler arasında, bu kitlelerin kadrolarının arasında olduğundan çok daha fazla ortak nokta var. (...) Anlaşma, yakınlaşma ve uzlaşma yolları bu nedenle var. Yürümek zorunda olduğumuz yol, özellikle İtalyan komünistlerinin üzerinde çalışması gereken yol budur. (...) Durum gençtir, konu yenidir: Önerilen çözüm ve ipuçları da yeni olmak zorundadır.” [1] Sonrasında yavaş yavaş Euro-Komünizm çizgisiyle birlikte Hristiyan Demokratlarla uzlaşma arayan parti, Katoliklere “aramızdaki iş ve ilke birliğinin temellerini birlikte inceleyip savaşımlardan, yoksulluk ve sömürüden arındırılmış yeni bir toplumu beraberce kurmak mümkün ve hatta zorunlu değil midir?” diye sorarken bir yandan da NATO’cu bir çizgiye yerleşiyor ve 1976 seçimlerinde %34,4 gibi bir oranı yakalamasına rağmen iktidara gelmek bir yana, sonraki yıllarda ve, esasen ve bu çizgilerinin vardığı mantıklı çizgi sonucunda sosyal demokrat hatta yerleşerek siyaset sahnesinden çekiliyor.

Biraz daha uzağımızdaki *Kurtuluş Teolojisi* ile gündeme gelen Latin Amerika dünyasının Nikaragua örneğinde ise Sandinist Hareketin lideri Ortega’yı, kilise ile iş birliği içerisinde iktidara gelirken aradan geçen 40 yıl içerisinde, IMF anlaşmalarından kendini protesto edenlerin içindeki şeytanı çıkarmaları için rahipleri göreve çağırmaya ve kürtaj yasağını yeniden hayata geçirmeye kadar bir dizi adım atarken görüyoruz.

Bunları daha fazla uzatmanın gereği yok. Meselenin neden komünistler için Sırat Köprüsü’nden geçmek kadar zor olduğu ortada.

Marksist bakışın ortaya çıktığı dönemlerde Erfurt Programı ile birlikte “dini kişisel ve özel bir iş olarak kabul etmek” anlayışı egemen olmuştur. Bununla birlikte Lenin, dinsel inançların varlığı ile ilgili olarak burjuva ilericileri ve radikallerinin “halkın cehaleti” açıklamasını reddederek nesnel koşullara işaret etmektedir. “Emekçi yığınların elverişsiz sosyal durumu, her gün, her saat zavallı emekçilere savaşlar, deprem-ler, vb. gibi olağanüstü olaylardan bin kez daha korkunç acılara, daha barbarca işkencelere mal olan

kapitalizmin kör güçleri karşısında tam bir acz içinde bulunmaları-işte bugün dinin en derin kökenlerini burada aramak gerekir. “Korku tanrıları yaratmıştır.” Sermayenin kör gücü karşısındaki korku- kör diyoruz çünkü halk yığınları ona karşı hiçbir şey yapamazlar, o ise proleterleri, küçük iş sahibini yaşamının her dakikasında iflasla tehdit eder, ‘ani’, ‘beklenmedik’, ‘tesadüfi’ iflasına yol açar, açlığa mahkum bir dilenci, bir düşkün, bir fahişe yapar- modern dinin tek kökenidir, ve her materyalist, ilkel bir materyalist olarak kalmak istemiyorsa bunu her an ve her şeyden önce göz önünde bulundurmaya zorundadır. Hiçbir vülgerizasyon kitabı, kapitalist boyunduruk altında insanlığını yitiren, kapitalizmin kör ve yıkıcı güçleri altında ezilen yığınları, bu yığınlar, dinin bu kökenlerine karşı, bütün biçimleriyle sermayenin saltanatına karşı tutarlı, örgütlü, sistematik ve bilinçli bir biçimde mücadele etmesini öğrenmedikleri sürece, dinin etkisinden kurtaramaz.” [2] Lenin’in bu yaklaşımı bugünden bakıldığında yeterince anlaşılabilir. Lenin’in genel yaklaşımı, Marksist egemen söylemden kopmadan ve onun dışına düşmeden koşullara en uygun siyaseti üretmektir. Bu nedenle gerek devlet üzerine olan tartışmalarında gerekse de din üzerine olan tartışmalarda yapılması gerekene odaklanarak soyut teorik tartışmalara girmemeyi tercih etmiştir. O dönem için egemen anlayış olan dini halkın cehaletiyle açıklamak yerine çubuğu nesnel koşullara ve halkı anlamaya doğru büküştür.

Marksist bakışın ortaya çıktığı dönemlerde Erfurt Programı ile birlikte “dini kişisel ve özel bir iş olarak kabul etmek” anlayışı egemen olmuştur. Bununla birlikte Lenin, dinsel inançların varlığı ile ilgili olarak burjuva ilericileri ve radikallerinin “halkın cehaleti” açıklamasını reddederek nesnel koşullara işaret etmektedir.

Ancak, Lenin'in bu sözleriyle ancak Sırat Köprüsü'nün henüz düz olduğu kısımda yol alınabilir. Bugün gelinen noktada, bu söylem yeterli gelmemektedir ve belki de Togliatti'nin işaret ettiği yeni çözüm ve ipuçlarına ihtiyaç vardır.

Öte yandan, insanın, insanlığın bu savaştan, sömürüden kurtuluşu meselesini sadece komünistlerin meselesi görmek ve tüm sorumluluğu komünistlere vermek çok da adil görünmüyor. Komünistleri, halktan kopuk olmakla ve halka ulaşamamakla suçlamak, tuhaf biçimde komünistlerin önder olduğu varsayımını bizatihi içermektedir. Aksi takdirde böyle bir eleştiri anlamsız olurdu. Bu eleştiri yapanlar, yeni bir dünyanın kuruculuğu, insanın kurtuluşunun öncülüğü rolünde kendilerini tanımlasalar da cümleyi, "bizler insanlığı kurtaracak, yeni bir dünyayı kuracak politikayı ortaya koymadık ve siyasi tercihlerimiz bizi o noktanın oldukça uzağına savuşturdu" biçiminde kurarlardı. Komünistleri halktan kopuk olarak gören anlayışlar, "halktan kopuk" olmadığı için kitleselleşmiş "halktan kopuk olmayan" anlayışların neden insanlığı kurtaramadığını açıklama zahmeti duymamaktadır. Aynı biçimde dünyanın her yerindeki "halktan kopuk olmayan" anlayışların birbirleriyle savaşmasını da açıklamaya yanaşmamaktadırlar. Yani, halktan kopuk olmayan ve halkı temsil etme iddiasındaki anlayışların savaşlarını, farklı halkların birbiriyle savaşmak, ya da bir diğer halkı mutlak boyunduruğu altına almak istediği biçiminde ifade etmek zorunda

İnsanların temel korkusu kimliklerinin en önemli parçasının ellerinden alınacağı korkusu, tümüyle yok olma korkusudur. Komünistler, işte bu varoluşsal kaygıya saygı duyarken, evrensel değerleri taşımaya başarabildikleri zaman Sırat Köprüsü'nden geçebileceklerdir.

kalacakları için bu noktayı görmezden gelmektedirler. Bu cümleyi kuranlar aslında, insanlığın kolektif bilinç dışında oluşan bir algılama ile komünistlerin Sırat Köprüsü'nden geçmesini ve fakat dindarlar olarak kendilerinin ifade ettiği tüm değerlere güvence vermesini istemektedirler. İnsanların temel korkusu kimliklerinin en önemli parçasının ellerinden alınacağı korkusu, tümüyle yok olma korkusudur. Komünistler, işte bu varoluşsal kaygıya saygı duyarken, evrensel değerleri taşımaya başarabildikleri zaman Sırat Köprüsü'nden geçebileceklerdir. O ya da bu yana savrulmak çok kolaydır ve bunun için birileri var gücüyle uğraşacaklardır. Tıpkı, İtalya'da Aldo Moro cinayeti gibi eylemlerle sermaye sistemi açısından riskli görülen her yakınlaşma bir biçimiyle baltalanacaktır.[3] Komünistlerin kitleselleşme potansiyeli taşıdığı her yerde geniş kitleleri siyasetin dışında kalmaya yöneltecek ve farklı aidiyetleri besleyecek çatışma ortamları yaratarak, hareket ekseninde işçi sınıfı lehine bir eylemin olanakları ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

Durum buyken, önemli bir kimlik olarak dinsel kimliği görenlerin geçmek zorunda oldukları bir Sırat Köprüsü olmadığı söylenebilir mi? Daha özelleştirerek söyleyelim, Türkiye'de Sünni İslam inancına sahip olmayı kimliklerinin en önemli ya da en azından çok önemli bir parçası görenler kendiliğinden köprüyü geçmiş mi kabul edileceklerdir?

Türkiye'deki genel geçer söyleme uyup nüfusun %99'u Müslüman diyerek homojen bir Müslüman kimliği varmış gibi davranmak gerçeğin üstünü örtmektir. 2012 yılındaki bir rapora göre %15 civarında Alevi nüfusu kapsam dışı bırakırsak yaklaşık yine %85'lik bir Sünni nüfustan ve bir diğer araştırma sonucuna göre de %62 oranında bir dindarlıktan söz edebiliriz. Alevi inancı ağırlıklı olarak insanın kurtuluşunu bu dünyada ve kendi eseri olarak gördüklerinden konunun muhatabı değildirler. Aynı biçimde kendini dindar olarak görmeyenleri de kapsam dışı tutabiliriz. Bu nedenle sorunun ağırlıklı muhatabı nüfusun %62'sini oluşturan dindar Sünnilerdir. Dindar Sünniler, savundukları değerlerin Sırat-ı Müstakim boyutunda nereye tekabül ettiğini ifade etmelidirler. İnsanı kurtuluşu, in-

sanın kendi eylemlerinin eseri midir, yoksa Allah'ın doğrudan eyleminin mi sonucudur? İnsan, bu dünyada kurtuluşunu gerçekleştirebilir mi, yoksa bu dünya kıyamete kadar savaşın ve sömürünün hüküm süreceği bir imtihan yeri midir?

Örneğin, Musa Akbal'ın Ütopyaalar Güzeldir sitesinde yer alan "İnsanın Halesi-Emek" başlıklı yazısında [4] ifade ettiği insanın devredemeyeceği bir husus olarak her olan bitendeki sorumluluğunu kabul etmesi, Sünniler arasında ne oranda kabul görmektedir? Ya da en az %50'lik bir dindar Hanefi kimliğine sahip çıkarların ne kadarı mezhebin kurucusu Ebu Hanife'nin, kişinin sadece iradesini kullanarak doğru ile yanlış, haram ile helali ayırabileceğini ve sadece aklını kullanarak Allah'ı bulabileceği görüşünü benimseyerek, Avrupa'da 17-18. yüzyıl Aydınlanma Çağı'yla beraber keşfettiği "akıl"a bin yıl önce merkezi bir rol verdiğini ya da İslam'ın zaman içinde değişebilecek şartlara uyum sağlamasını amaç edindiğini bilmektedirler. Elbette, Türkiye'de ilahiyatçılar arasında, İhsan Eliaçık ya da İlhami Güler gibi dinamik şeriat yani dinamik hukuk kavramını kullananlar vardır. Ancak bunlar ana akımın dışında kalan kişilerdir ve ne yazık ki toplumsal karşılıkları yoktur.

Dolayısıyla aydınlanmadan bin yıl önce akla merkezi bir rol veren inancın sahiplenicileri için Sırat Köprüsü, akli ve aklın ürettiği bilimi kullanıp, Ebu Hanife gibi, kırbaç yeme pahasına, bir insanın katline hükmedilişine mühür basmamak için kadılık makamını reddederek, daha adil bir dünyanın kurulması için sermaye sistemi ile mücadele edip edememeleridir. Çünkü akıl bize, savaşların, adaletsizliğin ve sömürünün kaynağının sermaye sistemi olduğunu ve savaşsız, sömürsüz, sınıfsız bir dünyanın mümkün olduğunu göstermektedir.

Akıl, aynı zamanda bize insanın emek yoluyla insan olduğunu ve insan olmanın birinci boyutta emekten yana olmayı gerektirdiğini de söylemektedir. Dolayısıyla, Sırat-ı Müstakim boyutunda, akli merkeze alan bir yaklaşımla Sünni dindarların da savaşsız, sömürsüz, eşitlikçi yani adil bir dünya, yani bir başka

deyişle komünist bir ütopyaadan yana olmaları mümkündür. Bunun üçüncü boyuttaki inançsal yoğunluğu, hareket/eylem boyutunda işçi sınıfı lehine çaba gösterilmesini/cihat edilmesini bizatihi doğuracaktır.

Dolayısıyla aydınlanmadan bin yıl önce akla merkezi bir rol veren inancın sahiplenicileri için Sırat Köprüsü, akli ve aklın ürettiği bilimi kullanıp, Ebu Hanife gibi, kırbaç yeme pahasına, bir insanın katline hükmedilişine mühür basmamak için kadılık makamını reddederek, daha adil bir dünyanın kurulması için sermaye sistemi ile mücadele edip edememeleridir. Çünkü akıl bize, savaşların, adaletsizliğin ve sömürünün kaynağının sermaye sistemi olduğunu ve savaşsız, sömürsüz, sınıfsız bir dünyanın mümkün olduğunu göstermektedir.

Dipnotlar:

[1] Kolektif, *Din - Üretim Biçimleri Üstüne Tarihsel Uzlaşma*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1984.

[2] Lenin, *Karl Marx ve Doktrini*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, İstanbul, 1995, sf. 106-107.

[3] İtalya Başbakanı ve Hristiyan Demokrat Parti Lideri Aldo Moro 16 Mart 1978'de evinden parlamentoya giderken Kızıl Tugaylar tarafından kaçırılmış ve 9 Mayıs 1978'de cesedi bulunmuştur. Konuyla ilgili olarak İtalyan Gizli Servisi'nin parmağı olduğuna dair bazı belgeler ve iddialar ortaya çıktı. Moro'nun komünistlere yaklaşan siyaseti nedeniyle ABD tarafından öldürüldüğü de söylenegeldi. Kaynak: Övgü Pınar, "Aldo Moro cinayetinde gizli servis parmağı mı vardı?" https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140325_aldo_moro [Ed. Notu]

[4] Musa Akbal, "İnsanın Halesi, Emek", <https://utopyalarguzeldir.com/2023/07/07/insanin-halesi-emek-musa-akbal/>

Ey İman Edenler, İman Ediniz!

SUAT YALÇIN

Nisa Suresi 136. ayette, Allah şöyle seslenir:

“Ey iman edenler! Allah’a, peygamberine, peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr eden kimse iyice sapıtmıştır.”

[1]

İnsan kendi kendine şöyle bir soru soruyor: “Allah iman etmiş, iman ettiğini beyan etmiş Müslümanları niye bir daha iman etmeye çağırıyor, bu işte bir gariplik yok mu?” Fakat sonraki iki ayeti okuyunca durum netlik kazanmaya başlıyor. 137 ve 138. ayetlerde aynen şöyle diyor:

“İman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlayacak ne de onları doğru yola iletacaktır.” [2]

“Münafıklara haber ver ki, onlar için acı bir azap vardır!” [3]

Gayet açık bir şekilde iman ettikten sonra inkâr edenlere ve bunu artık iyice aşırı hale getirenlere gözdağı veriyor ve onlara acı ve ıstırap vaat ediyor. İşte tam da o yüzden imanlarını tazelemeyi ve bu sözlerinden dönmemeyi onlara emrediyor.

Nisa Suresinin Medine döneminde indirildiği kabul edilir. Vahiy sıralamasında hemen Âl-i İmrân’ın arkasından geldiği söylenir.

Bazı otoritelere göre ise zaman olarak Âl-i İmrân suresinin arkasından Ahzab ve Mümtehine sureleri gelmiştir. Nisa daha sonra inzal olmuştur. Surenin tümünün hicretten sonra dördüncü yılda indirilmiş olması kuvvetle muhtemel diye kabul edilir.

“Bu sure, büyük bölümüyle miras hukuku, belli derecede kan bağı olanlar arasında evliliğin yasaklanması ve evlilik ilişkileri gibi konuları kapsayan aile hayatı ile ilgili genel sorunları ve kadın haklarını ele aldığından, Nisa (“Kadınlar”) olarak adlandırılmıştır. Başlangıç ayeti, insan soyunun temel bütünlüğünü ve bu bütünlükten doğan, kadın ile

erkeğin birbirine karşı yükümlülüklerini vurgulamaktadır. Surenin büyük bölümü, savaş ve barış hallerine ilişkin pratik düzenlemelere ve müminlerin kafirler ile özellikle de ikiyüzlüler (münafıklar) ile ilişkilerine ayrılmıştır.” [4]

Kısacası 626 yılında, Medine’ye hicret etmiş Müslümanlar bir İslam ümmeti inşa ederken indirilmiş, kurucu surelerden biridir. Artık iyice tanınmaya başlayan Muhammed Peygamberin kurmaya başladığı bir topluluğa yapılan uyarılardır. Peki, bu surenin ve başlangıçta alıntıladığım 136. ayet ve müteakip ayetlerin, 21. yüzyılın ilk çeyreğini yaşayan bizim gibi Müslümanlara vereceği mesaj nedir? Ya da diğer bir ifade ile söyleyeyim, bu ayetlerin evrensel mesajı nedir? Benim gibi sıradan bir Müslüman bu ayetleri okuyunca ne anlamalıdır?

İslam tarihine kısa bir bakış

Yıllar önce ben bu ayeti okuyunca çok da anlam vermemiştim ve sonra yukarıda izah ettiğim tarihsel anlamı bana yetmişti. Fakat bugün itibarıyla bu ayetin gerçekten iman etmiş bir Müslüman için çok önemli bir anlam ve mesaj olduğuna dair içimde herhangi bir şüphe kalmamıştır. Bu sözlerle ne demek istediğimi izah etmeye çalışacağım.

İslam tarihine bakıldığında görülecektir ki, Hz. Peygamber’in ölümünden sonra sadece iki yıllık Halife Ebubekir dönemi hariç sonrası hep kargaşa, savaş ve kavgalarla geçmiştir. İslam dünyasında eftar oldukları genel bir kabul gören dört halifenin üçü suikastlarla katledilmişlerdir. Bu halifeleri takiben artık saltanat dönemi başlamış önce siyasi bölünmeler, sonra da itikadi ve fıkhi bölünmeler baş göstermiş, on dört asrı aşkın dönemde bu kavgalar devam etmiştir.

Abbasiler’de özellikle Harun Reşid ve Mem’un dönemlerinde ortaya çıkan felsefi düşünce dalgası ve yoğun bir şekilde çevirileri yapılan Antik Yunan metinleri, o dönemlerde İslam dünyasında bir değişim, dönüşüm işaretleri verirken, daha sonra bütün bu akımlar yasaklanmış ve örneğin İbni Sina gibi dâhi isimler ölüm kork-

usunun tedirginliği içinde yaşamışlardır. Ya da İmam-ı Azam Ebu Hanife ve Ahmed bin Hanbel gibi isimler iktidarlara biat etmedikleri ve onların dediklerini yapmadıkları için ömürlerini zindanlarda işkenceler altında tamamlamak zorunda kalmışlardır.

11. ve 12. yüzyılda İmam-ı Gazali, Nizamülmülk iş birliğiyle ortaya çıkan Nizamiye Medreseleri vasıtasıyla devlet eliyle Sünnilik resmi bir mezhep haline dönüşmüştür. Bu mezhep dairesi içindeki dört meşrep (Hanefilik, Malikilik, Şafilik ve Hanbelilik) de hak mezhep olarak ilan edildikten sonra İslam sonuç itibarı ile bir fıkıh dini haline dönüştürülmüş ve düşünceye dair her şey mekruh ve günah olarak iktidarlar tarafından kabul edilmeye ve halka dikte edilmeye başlanmıştır. Tabi bu arada çok kuvvetli devletler ve imparatorluklar kurulmuş ve bu iktidarlar dinî düşünceyi asla kendi akış yönüne bırakmamış, her zaman denetleyici ve müdahaleci bir tutum sergilemişlerdir.

Batı, özellikle İslam dünyasının yaptığı antik Yunan çevirilerini Müslümanlardan alarak kendi rönesansını gerçekleştirdikten sonra bir de üstüne teknik üstünlüğü ele geçirerek Asya, Afrika ve Amerika’daki to-

İslam tarihine bakıldığında görülecektir ki, Hz. Peygamber’in ölümünden sonra sadece iki yıllık Halife Ebubekir dönemi hariç sonrası hep kargaşa, savaş ve kavgalarla geçmiştir. İslam dünyasında eftar oldukları genel bir kabul gören dört halifenin üçü suikastlarla katledilmişlerdir. Bu halifeleri takiben artık saltanat dönemi başlamış önce siyasi bölünmeler, sonra da itikadi ve fıkhi bölünmeler baş göstermiş, on dört asrı aşkın dönemde bu kavgalar devam etmiştir.

prakların büyük bölümünü işgal etmeye başlayıp sömürgeleştirmiş, daha sonra, bütün o memleketlerin zenginliklerini kendi ülkelerine taşımaya başlamış ve kendi inanç biçimlerini de oralara ihraç etmiştir.

Kenya Devleti'nin kurucu Başkanı Jomo Kenyatta'nın dediği gibi;

“Batulular geldiklerinde ellerinde İncil, bizim elimizde topraklarımız vardı. Bize, gözlerimizi kapayarak dua etmeyi öğrettiler. Gözümüzü açtığımızda, bizim elimizde İncil onların elinde topraklarımız vardı.”

İşte özellikle Müslüman olan topraklar da 17. yüzyıldan itibaren batının sömürgeleri olmaya başladılar. Bu ülkelerin büyük bir çoğunluğunun halkı İslam gibi İbrahimî bir dinin mensubu oldukları için bunlara Hristiyan propagandası işlememekle beraber, hepsi birer sömürge haline dönüştüler. Asya'da, Malezya, Endonezya, Hindistan'dan başlayarak, Afrika'da özellikle Kuzey Afrika ülkeleri, Arap yarımadası ve Avrupa'da Endülüs, Bosna Hersek, Makedonya ve Arnavutluk, Kosova gibi memleketler işgal edildiler.

Özellikle Birinci ve İkinci Emperyalist paylaşım savaşları sonrasında bu sömürgeleştirilmiş ülkeler birer birer bağımsızlıklarını kazanırken buralarda iş

Bütün bu Müslümancı akımlar, öncelikle Batı ve onun değerlerine karşı muhalif bir tutum takınmış öze dönüşçü politikalarını savunmuşlardır. Hemen hepsinde Asr-ı Saadet ütöpik bir şekilde nitelendirilerek öze dönüşle kurtuluşun sağlanacağı iddia edilmiştir fakat genellikle iddia ettikleri gibi bir kurtuluşu sağlamadıkları gibi genel olarak ülkelerin içinde bulunduğu sorunlar daha da çetrefilli, içinden çıkılmaz bir hal almıştır.

başına gelen iktidarların büyük bir çoğunluğu kendi sömürgecileriyle, iş birliği yapmaya devam etmişlerdir. Bugün de bu iş birlikleri sürmektedir. Bunun karşısında yer alan politik güçler ise bir yandan daha çok Sovyetler Birliği'nin desteklediği ulusal kurtuluş savaşlarını gerçekleştiren güçler olurken diğer yandan da radikal İslamcı siyasetler olarak gelişmiştir. Bunlar süreç içinde legal, illegal partiler, fırkalar oluşturarak bazı yerlerde demokratik bir şekilde, bazı yerlerde de silahlı mücadelelerle iktidar olmuşlar ya da iktidarın en büyük muhalifi haline girmişlerdir. Halk Müslüman ülkelerin birçoğunda bu güçlere büyük destek vermiştir. (Ör. Türkiye, Cezayir, Mısır, İran vb.)

Bütün bu Müslümancı akımlar, öncelikle Batı ve onun değerlerine karşı muhalif bir tutum takınmış öze dönüşçü politikaları savunmuşlardır. Hemen hepsinde Asr-ı Saadet ütöpik bir şekilde nitelendirilerek öze dönüşle kurtuluşun sağlanacağı iddia edilmiştir fakat genellikle iddia ettikleri gibi bir kurtuluşu sağlamadıkları gibi genel olarak ülkelerin içinde bulunduğu sorunlar daha da çetrefilli, içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Bütün bu akımların başat iki politikası vardır. Birincisi ve hepsinin ortak özelliği, batıya ve onların kültürel ve ekonomik emperyalizmine karşı çıkmak; ikincisi ise Sovyetler Birliği'nin var olduğu dönemlerde dahil olmak üzere bütün politikalarını inanıp, inanmamak üzerine kurmak. Bütün bu Müslümancı yapılar Müslüman ülkelere huzur ve refah getirmekten ziyade, kan, çatışma ve gözyaşı getirmiştir. Bu yazımızın konusu olmamakla beraber, Müslüman ülkelerde politika yapan sol siyasetler ise genel olarak politik tutumlarını din karşıtlığı, ilericilik, gericilik problematiği üzerinden kurmaya çalışmışlardır. Bu nedenle genel olarak taraftar toplamakta oldukça sıkıntı çekmişler ve marjinal gruplar olarak siyaset yapmak zorunda kalmışlardır.

Kısacası Müslümancı partiler, fırkalar ve gruplar siyasetlerini akide ve günlük yaşam üzerinden ibadet meseleleriyle şekillendirmişlerdir. Bu arada İran gibi bir devrimle iş başına geldikleri yerler hariç, özellikle demokratik seçimlerle iş başına geldikleri yerlerde Batı'yla olan çelişkileri üzerinden konuşmakla beraber

onlarla olan iş birliklerini de (ticari, askeri ve politik) arttırmışlardır. Buna örnek olarak devletimizin bir yandan Siyonist İsrail örgütüne olan üst perdeden karşı çıkışlarını ya da protestolarını görürken diğer yandan ise bu örgütle giderek artan bir ticari hacmin varlığını gösterebiliriz. Üstelik bu yaptıklarını da rahatlıkla savunabilmektedirler.

Aslında ne olmuştu?

Yazının burasında ilk güne dönelim, yani Hz. Peygamber'e Cebrail'in görüldüğü o ilk geceye: "Allah Resulü yüreği titreyerek korku içinde evine döndü ve eşi Hatice bt. Huveylid'in yanına giderek 'Beni örtünüz, beni örtünüz' dedi. Korkusu gidinceye kadar onu örttüler. Sonra Hz. Peygamber başından geçenleri Hz. Hatice'ye anlatarak: 'Kendimden korktum' dedi. Hz. Hatice: 'Hayır, Allah'a yemin ederim ki, Allah seni asla utandırmaz. Çünkü sen akrabana bakarsın, işini görmekten aciz olanların yüklerini çekersin, yoksula verir, hiçbir şeyi olmayana başışta bulunursun, misafiri ağırlarsın, bir felakete uğrayana yardım edersin' dedi". [5]

Hz. Hatice'nin eşine söylediği söz şu şekilde de ifade ediliyor. "Sen yetimi korursun, mazlumun yanında durursun ve asla yalan söylemezsin. Bu sana gelen kardeşlerin İsa ve Musa'ya gelen Namus-u Ekber'dir."

İki söylenme biçiminden de bakarsak göreceğiz ki, Hz. Peygamberin sıfatları, hep vermek, yardım etmek, mazlumun yanında olmak, zulme karşı çıkmak, yalan söylememek gibi hasletlerdir. Yani Hz. Hatice eşine toplumdaki görünümünden söz ederken, örneğin, "Sen çok yakışıklısın, çok sevimlisin, çok paran var, ya da çok güzel şiir okursun, belagat sanatın çok güzel, sesin çok güzel" demiyor. Onun toplum içinde zorda kalanlara yardım ettiğini, mazlumun yanında olduğunu ve asla yalan söylemediğini vurguluyor. Şimdi bir de 600lü yılların Mekke'sine bakalım.

"Mekke halkı şu sınıflara ayrılmaktaydı: Dış ticaret yapan ve Mekke civarındaki vahalarla Arap yarımadasındaki değişik şehirlere mal satan tacirler; Mekke'ye uğrayıp geçen tacirlerle, Mekkeliler arasında aracılık edenler; kâra ortak olmak şartıyla küçük ta-

cirlere kredi açan sarraflar; tamamen faizle geçinen tefeciler. Bunlar, Mekke'de serveti elinde tutan sınıflardı. Ticaret, menkul değerler, civarda üzüm ve hurma yetiştirilen bağlar, domuz çiftlikleri ve şarap üretim yerleri tamamen bunların elindeydi. Sermaye sahibi bu azınlığın, yanında sayıları on binleri bulan çiftlik işçileri, sarraflar, ticarethaneler ve kabilelerde çalışan görevliler ve tamamen aç insanlar bulunuyordu." [6]

"Afrika'dan getirttikleri kölelere silah eğitimi vererek bunları kervanlarının korunmasında, Mekke içi ve dışındaki çıkarlarının himayesinde kullanıyorlardı. Böylece bir ordu ve polis gücüne de sahip olmuşlardı." [7]

"Mekke tüccarları arasında varlığı binlerle ifade edilen, sayısız kervanları, sarrafiyeleri ve Mekke civarında hurma ve üzüm bağları olan kişiler bulunuyordu. Ama bunun yanında iş yapabilmek ve yaşayabilmek için borçlananlar da vardı.

Borçlanan her tacir kâr edecek diye bir kural yoktu. Sermayesini kaybettiği ve borcunu vadesinde ödeyemediği zaman, hiçbir şey onu ağa düşmekten kurtarmazdı. Borcuna karşılık özgürlüğünü feda etmesi gerekebilir ve borcu veren kişinin alacağını ödeyene kadar onun kölesi olabilirdi.

Alacaklı vadesi geldiği zaman verdiği parayı misliyle isterdi. Dolayısı ile borcunu ödemek için köleleştirilen kişinin bu durumu yıllarca sürüp giderdi. Belki ömür boyu köle olarak kalabilirdi. O, alacaklı için sahip olduğu diğer mallardan farksız bir meta olurdu. Zaten kölenin ne hakkı olabilirdi ki? Bazı alacaklılar borçlarını başka yollarla tahsil etmeye giderlerdi. Örneğin köleye ihtiyacı olmayabilir veya borçlunun uhdesinde bulunan kadın veya kızlarda gözü olabilirdi... Böyle olunca borçlu, borcuna karşılık alacaklıya karısını, annesini, kızını veya oğlunun karısını vermek zorunda kalırdı. Alacaklı borca karşılık aldığı bu kadın veya kızı, sırf kendisi yararlanmak için almazdı. Aksine ondan yararlandıktan sonra kapılarında belli bayraklar asılı olan büyük genelevlerden birinde çalıştırabilirdi. Bu gayet lüks döşenmiş, her türlü içkinin bulunduğu

ve çeşitli kokularla havası güzelleştirilmiş fuhuşhanelerde, borçluların kadınları da dünyanın çeşitli bölgelerinden getirilmiş esmer, beyaz ve zenci kadınlarla birlikte yaygın olan namus ticaretinin sermayesi olurlar ve yabancı tacirlerle zengin Kureyşli gençlerin arzularını tatmin etmeye çalışırlardı.

Alacaklı verdiği borcu, borçlunun karısı veya kızının o cirkin meslekte kazandığı parayla kat be kat fazlasıyla tahsil ettikten sonra, onu ailesine teslim ederdi. Kureyşlilerde bu zillete boyun eğmiş insan sayısı bir hayli fazla idi.

Niceleri de bir gün böyle bir konuma düşme korkusuyla kız çocuklarını daha doğar doğmaz canlı canlı toprağa gömmekten çekinmemekteydi.” [8]

İşte durum böyle olduğu için ilk Müslüman olanlar, ya o toplumun eziyet gören insanları olmuştur ki, Sümeyye (yukarıda bahsettiğimiz evlerden çıkmış, Huzeyfe'nin cariyesi iken), ve onun yanında sığınma olarak bulunan Yasir ile evlenmişti. İkisi de İslam'a ve Hz. Peygambere inandıkları için işkenceler altında can verip şehit olmuşlardı. Ya da ilk Müslüman olanlar Ebubekir gibi orta boy ticaret yapan ve oradaki tefeci bezirgân baskıyı büyük ölçüde hisseden kişiler olmuşlardır. Son olarak da ilk Müslüman olanlar Ali, Talha ya da Zübeyir gibi idealist, haksızlığa başkaldıran gençler olmuşlardır. İşte tam da bu yüzden yani bu kadar ağır sınıfsal çelişkilerin olduğu, baskının zulmün olduğu bu toplumda on üç yıllık mücadelenin sonunda Medine'ye hicret esnasında Müslüman olan kişi sayısı ancak 154 kişiydi.

622 yılında gerçekleşen Hicret, Yesrib halkının desteği ile de Müslümanlara yeni hayatı vaat ediyordu. Başlangıçta bir avuç kişi olan Müslümanlar, 624 yılında yapılan ilk savaş olan Bedir Savaşı sonrası giderek güç ve taraftar kazanmaya başlamışlardır. İşte girişte bahsettiğim Nisa Suresi Uhud savaşı ve Hendek mücadelesinin yapıldığı yıllar içinde gelmiştir. Çünkü insanlar başarılı olacaklarını gördükleri Müslümanların sancağı altında toplanmaya başlamışlardır. Bir anda bu kadar sayısı artan Müslüman toplum içinde de münafıklık gi-

derek yükselmiştir. Sırf kendi menfaatleri doğrultusunda Müslüman olan kişilerin yaptıklarını tarihi evraklar bize yansıtmaktadır.

Şurası bir gerçek ki, Kur'an dünyanın dinî, sosyal ve politik tarihini bildiğimiz herhangi başka bir olaydan çok daha fazla etkilemiştir.

“Diğer kutsal metinlerin hiçbiri, mesajı ile ilk karşılaşan insanların hayatı ve birbirini izleyen kuşaklar yoluyla bütün bir medeniyetin akışı üzerinde bu kadar derin bir etki meydana getirmiş değildi. Kur'an bütün Arap yarımadasını sarstı ve bütün hayatları savaşmakla geçen Arap kabilelerinden bir millet oluşturdu. Yirmi otuz yıllık bir süre zarfında kendi dünya görüşünü Arabistan'ın sınırları dışına taşıdı ve insanlığın tanıdığı ilk ideolojik toplumu oluşturdu.” [9]

Evet, Hz. Muhammed Hikmet Kıvılcımlı'nın deyimiyle son tarihsel devrimi gerçekleştirmiş, Orta Barbarlık dönemini yaşayan Arap toplumunu medeniyet safına sokmuştu. Bunu yaparken zalim bir sistemle savaşmış ve o zulüm rejimini yıkarken insanlığı başka bir ideale taşımıştı.

622 yılında gerçekleşen Hicret, Yesrib halkının desteği ile de Müslümanlara yeni hayatı vaat ediyordu. Başlangıçta bir avuç kişi olan Müslümanlar, 624 yılında yapılan ilk savaş olan Bedir Savaşı sonrası giderek güç ve taraftar kazanmaya başlamışlardır. İşte girişte bahsettiğim Nisa Suresi Uhud savaşı ve Hendek mücadelesinin yapıldığı yıllar içinde gelmiştir. Çünkü insanlar başarılı olacaklarını gördükleri Müslümanların sancağı altında toplanmaya başlamışlardır. Bir anda bu kadar sayısı artan Müslüman toplum içinde de münafıklık giderek yükselmiştir.

Bize düşen!

Bugüne gelirsek 2024 yılı itibarı ile dünyada tarihte üretilmediği kadar zenginlik üretilmektedir fakat belki de tarihin gördüğü medeniyetler, milletler ve sınıflar arasındaki en büyük bölünme ve eşitsizlik halleri yaşanmaktadır. Hristiyan ve Yahudi medeniyeti ile Müslüman, Konfüçyanizm, Budizm ve Hinduizm arasındaki sosyoekonomik eşitsizlik birinci gruptan yana iken, Hristiyan topluluk içinde de bu eşitsiz durum Katolikler ve Ortodokslara göre Protestanlardan yanadır. Dünyada bir yandan da kuzeyle güney arasında büyük bir eşitsizlik bulunmaktadır. Diğer yandan ise ABD, AB ülkeleri ve Japonya, Çin gibi ülkeler diğer ülkelere göre çok daha avantajlıdır. Özellikle Afrika, Güneydoğu Asya ve Latin Amerika ülkeleri ile doğal kaynağı bulunmayan Müslüman ülkeler arasında büyük bir eşitsizlik bulunmaktadır.

Bizim inandığımız din “Vicdansız dünyanın vicdanı” olmak zorundadır. Şu anda dünya üzerinde Müslümanlara dayatılan din ise “kitlelerin afyonudur.”

Ülkemize gelecek olursak ülke nüfusu 2022 yılı verilerine göre 85.279.553'tür. Bu nüfusun %93'ü şehirlerde, %7'si kırdaki yaşamaktadır. Şehirde yaşayan nüfusun %85'i 30 büyükşehir belediyesi sınırları içinde yaşamaktadır. Yani ülke kentli bir nüfus haline gelmiştir. Türkiye'de GSYH verilerine göre gelir dağılımı şu şekilde gerçekleşmektedir. En zengin %20'lik kesim gelirin %48'ni yani yaklaşık yarısını almaktadır. En fakir %20'lik kesim ise gelirin %6'sını almaktadır. İkinci %20 gelirin %10,4'nü alırken, üçüncü %20'lik dilim 14,7'lik kesimde yer alır. En zengin ikinci dilim ise gelirin %20,9'unu almaktadır. Kısacası ülke nüfusunun en zengin %40'lık dilimi, zenginliğin %68,9 yani aşağı yukarı üçte ikilik bölümünü alırken nüfusun %60'ına %31,1'lik dilim kalmaktadır. [10]

Çalışan nüfusun yarısından fazlası asgari ücret düzeyinde ücret alırken emeklilerin büyük bir çoğunluğu 10 bin lira gibi bir aylıkla geçinmek zorunda kalmaktadır. Dört kişilik bir ailenin açlık sınırının 22 bin liraya yaklaştığı, yoksulluk sınırının ise 47 bin lira civarında olduğu bir ülkede yaşıyoruz. Bu büyük eşitsizlikler ülkedeki her konuda kendini göstermektedir. Yıllık enflasyon TÜİK verilerine göre %65 dolaylarında iken, bu rakam ENAG tarafından yapılan ölçümlerde %120 civarlarında görünmektedir.

Bu sıraladığım rakamlar da gösteriyor ki ülkede büyük bir adaletsiz dağılım bulunmaktadır. Diğer yandan ise ülkede hem coğrafi olarak, hem etnik olarak, hem de politik olarak yaşanan eşitsizlikler de çok can yakıcı bir düzeydedir. İşte bu ortamda bir Müslüman olarak siyasete dair ya da ülkeye dair bir şeyler söyleyeceksek çubuğu bu dengesiz dağılımda emekleri yenilen ve ezilenlerden yana kırmak zorundayız. Zira Hz. Peygamberin ve Kur'an'ın bize gösterdiği yön burasıdır.

Bizim inandığımız din “Vicdansız dünyanın vicdanı” olmak zorundadır. Şu anda dünya üzerinde Müslümanlara dayatılan din ise “kitlelerin afyonudur.”

Brezilyalı Kurtuluş Teologu Frei Betto polis tarafından işkence altındayken ona şöyle bir soru sorarlar: “Bir Hristiyan, bir Komünistle nasıl çalışabilir?” Verdiği cevap çok güzeldir:

“Bana göre insanlar inananlar ve ateistler olarak değil, ezenler ve ezilenler olarak, bu adaletsiz toplumu ayakta tutmak isteyenler ve adalet için mücadele edenler olarak ikiye ayrılmaktadır.” [11]

Yine İsmet Özel'in 2012 yılında Memleket Dergisi'ne verdiği röportajda söylediği gibi, *“Allah, bana 20 yaşımda komünist olmayı nasip etti. Ben de Allah'ın bu lütfuna hiçbir zaman sadakatsizlik göstermedim. Eğer bir insan komünist olmadan Müslüman ise bu insanın Ümmet-i Muhammed'e yapmayacağı kötülük yoktur. Çünkü komünist olmak demek, cemaati esas almak demektir.”*

lütfuna hiçbir zaman sadakatsizlik göstermedim. Eğer bir insan komünist olmadan Müslümanca bu insanın Ümmet-i Muhammed'e yapmayacağı kötülük yoktur. Çünkü komünist olmak demek, cemaati esas almak demektir."

İşte tam da buradan hareketle Hz. Peygamberin hadisinde söylediği gibi "İnsanlar bir tarağın dişleri gibi eşit" değilse orada kardeşlikten, ümmet olmaktan bahsetmemiz mümkün değildir. Bizi o kardeşliğe götürececek olan ise bir Müslümanın siyasi ve ekonomik meselelere o zaviyeden yani sınıfsal eşitlik esasından bakmasıdır.

Velhasılı kelam biz iman edenler iman etmeliyiz. Şüphesiz doğrusunu ancak Allah bilir!

Dipnotlar:

- [1] Muhammed Esed, *Kuran Mesajı, Meal, Tefsir, Nisa Suresi 136. ayet.*
- [2] Muhammed Esed, *Kuran Mesajı, Meal, Tefsir, Nisa Suresi 137. ayet.*
- [3] Muhammed Esed, *Kuran Mesajı, Meal, Tefsir, Nisa Suresi 138. ayet.*
- [4] Muhammed Esed, *Kuran Mesajı, Meal, Tefsir, Nisa Suresi giriş bölümü.*
- [5] Muhammed Esed, *Kuran Mesajı, Meal, Tefsir, Alak Suresi giriş bölümü.*
- [6] Abdurrahman Şarkavi, *Özgürlük Peygamberi Hz. Muhammed, s.19.*
- [7] Abdurrahman Şarkavi, *Özgürlük Peygamberi Hz. Muhammed, s.20.*
- [8] Abdurrahman Şarkavi, *Özgürlük Peygamberi Hz. Muhammed, s.22,23.*
- [9] Muhammed Esed, *Kuran Mesajı, Meal, Tefsir, Önsöz, s.21*
- [10] TÜİK'e ait 2022, 2023 verileri.
- [11] . Michael Löwy, *Marksizm ve Din, Kurtuluş Teolojisi Meydan Okuyor, Belge Yayınları, İstanbul, s.72.*

İşçi Sınıfının Önderi Musa Peygamber

BEDRİ SOYLU

*“Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın.
Toprak sana diken ve çalı verecek,
Yaban otu yiyeceksin.
Toprağa dönünceye dek
Ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın.
Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın
Ve yine toprağa döneceksin.”
Yaratılış, 3:17-19, Eski Ahit*

Modern insanı tanımlamak dünyaya dair söylenmesi gerekenleri mesele edenlerin kafasını sürekli olarak kurcalayan bir mesele olageldi. Modern insan bugünlere gelirken hangi aşamalardan geçti ve başından geçenler ne gibi dönüşümlerle mümkün oldu? Arkeologlar, antropologlar, tarihçiler, iktisatçılar, sosyologlar, biyologlar, din tarihçileri, felsefeciler ilh. birçok bilim insanı meselenin odağına insanı koyarak günceli izaha yetkin bir dönüşüm anlatısı kurmaya çalıştılar. Bugünlerde “insan sonrası” da tartışmaların içine girmeye başladı. İnsanı ve toplumu tanımak için düşünmek, bunun için terkipler, sanatsal faaliyetler, şiir vb. üretimler yapmak

kadar keyifli çok uğraş da yoktur sanırım. İnsanı, insan olarak kıymetlendiren, insanlığına dair izahlar hep olageldi. Bu uğraşların süreceğine dair kanıtlarımız oldukça güçlü. İnsanın insanlığına karşı yapılan saldırılar için savunma durumuna geçtiğini ortaya konulan pratiklerden yola çıkarak söyleyebiliyoruz. Bununla birlikte insanlık durumuna dair tarifler için mutlak bir izah ve tanım geliştirme imkânından da mahrumuz zira keşfetmek için kesinliğine mutlak anlamda iman edilen bilgilerden bir düzeyde uzaklaşmak ve hayret/merak makamını açlık tutmak durumundayız. Ve ancak sınırlarımız dahilinde konuşabiliriz. Bu yazıda bir soruyu ortaya atmayı

ve bugüne kadar yapılagelen önermeleri tekrardan tartışmayı teklif eden bazı vurguları öne çıkarmayı düşünüyorum.

21. yüzyılda bilim insanların bazı keşifleri dünya tarihine dair birçok ön kabulü sarsan veriler sundu. Bunlardan birisi Göbeklitepe ve benzerlerinin keşfedilmesiyle oldu. Diğerleri de Mısırologların piramitleri yapanların köleler olmadıklarını ve Mısır toplumunda yaşayanların ücretli çalışan işçiler olduklarını tespit etmeleriydi. Başka birçok anlamlı keşif yapılmıştır elbette. Bu yazıda bu ikisini odağa koyarak konuşacağım.

Göbeklitepe'ye kadar kabul edilen toplumsal dönüşüm anlatıları kabaca şöyleydi: İnsanlık ilkel ve paylaşımcı kabileler halinde avcı ve toplayıcı olarak yaşamaktaydı. Sonrasında artan nüfusu besleyebilmek için tarımsal üretim süreçleri gelişti ve bunun sonrasında feodal toplumlar, tarımsal imparatorluklar teşekkül etti. Artık bolca zamanı olan insanlar ve toplumsal dinamikler, kurumsal dinler gibi bazı yeni olguları karşımıza çıkardı. Sanayi devrimi olana kadar uzun bir zaman dinlerin, feodal yapıların, askeri gücünü tarımsal üretime yaslayan imparatorlukların ve devletlerin zamanı yaşandı. Sanayi devrimi çalışma hayatı dahil toplumsal yapının köklü şekilde değişmesine neden oldu. Katılmış eski roller buharlaşıyordu ve yeni bir yapı teşekkül ediyordu. Yeni durum bize katı olan her şeyi buharlaştıran, kapitalizmin mezar kazıcıları olan işçi sınıfının merkezileşeceğini söylüyordu. Tarımsal toplumlarda olmayan yeni bir şeydi bu. Artık dünya yeni bir uzlaşmaz çelişki ile birlikte şekilleniyordu. Buharlaşan ve buharlaşması mukadder olan bu katılıklar içinde dinin kurumsal yapısı da vardı.

Göbeklitepe'de bulunanlar yukarıda aktardığımdan çok daha başka şeyler söylüyordu. Henüz tarım toplumuna geçilmemiş olan bir dönemde yapılan bu mabet(ler) din olgusunun tarımsal toplumlardan önce, insanlığın avcı-toplayıcı olduğu zamanlarda oluşmuş olduğunu söylüyordu. Göbeklitepe'nin bize aktardıklarının siyasi analizlere girmesi henüz pek

söz konusu olmuş değil. Dine dair yorumlarda klasik ezberler üzerinden birtakım tespitler yapılmaya devam ediliyor.

İkinci aktaracağım Mısır'daki piramitleri yapanların işçiler mi yoksa köleler mi olduklarına dair yeni keşifler üzerine. Mısırologlar bazı yeni keşiflerle piramitleri yapanların maaşlarına, gündelik hayatlarına ve beslenme alışkanlıklarına dair hâkim anlatılara aykırı bulgulara eriştiler. Piramitleri yapan on binlerce, kimilerine göre yüz binlerce, insanın köle olmadıklarını ve maaşlı çalışanlar olduklarını tespit ettiler. Bu durum yapılaşlarına dair birçok gizemin olduğu söylenen/düşünülen piramitlerin aslında işçileri eliyle yapıldığını söylüyor. [1] Kanıtlanması neredeyse imkânsız olan onlarca mitem çok daha başka bir durum bu. Bize işçi sınıfı olgusunun aslında 5000 yıl kadar önce de var olduğunu ispatlayan bulgulardan bahsediyoruz. Taş işçisi, nakliyatçı, marangoz, hamal ilh. on binlerce işçiden... Ve piramitlere baktığımızda bunların varlıklarının yüz yıldan fazla bir zaman içinde kesintisiz sürdüğünü söylüyor. Sonraki zamanlarda Mısır firavunlarının mezarları için piramitlerdense kaya mezarlarını tercih ettikleri biliniyor. Lakin taş işçiliği ve diğer mesleklerin anlamları ve önemi yapılan binaların mahiyetiyle pek değişmiyor. Klasik tarih yazınına göre ise piramitleri yapanlar ve Mısır toplumunun çalışanları kölelerdi. Bu yeni bulgu neden sınıf analizini ilgilendiriyor?

Mısırologlar bazı yeni keşiflerle piramitleri yapanların maaşlarına, gündelik hayatlarına ve beslenme alışkanlıklarına dair hâkim anlatılara aykırı bulgulara eriştiler. Piramitleri yapan on binlerce, kimilerine göre yüz binlerce, insanın köle olmadıklarını ve maaşlı çalışanlar olduklarını tespit ettiler. Bu durum yapılaşlarına dair birçok gizemin olduğu söylenen/düşünülen piramitlerin aslında işçileri eliyle yapıldığını söylüyor.

Marx'a göre artı değer üretebilmek için insan olmak gerekir. [2] Köleler ve hayvanlar artı değer üretemez. Marx ve dönemdaşları sınıf analizlerini yaparken ister istemez o dönemde keşfedilmiş olan antropolojik bulgulardan başkasını kullanamazlardı. Ancak bugünün Marksistlerinin böyle bir lüksleri artık yok görünüyor. Yani eğer bir sınıf ve artı değer analizi yapılacaksa bunu İngilizlerin Görkemli Devrim dediği ve Sanayi Devrimine uzanan dönemle birlikte teşekkül eden işçi sınıfı analizlerinden daha gerilere yani -mesela- antik Mısır'a kadar götürmemiz gerekiyor.

Özetleyecek olursak dinin canı sıkılan ve bolca boş zaman bulmaya başlayan tarım toplumunun bir icadı olmadığını ve işçi sınıfının da modern zamanlara mahsus bir olgu olmadığını tespit ediyoruz. Öyleyse devam edelim.

Buradan Musa Peygamberin kıssasına geçmek istiyorum. Musa Peygamber bir prens gibi büyüdüğü Mısır'da karşılaştığı bir olayda istemeden bir cinayet işler. Beni İsrail kavminden olan bir işçi ile Kıpti olan ustabaşı arasında bir tartışmaya müdahale eder. Ustabaşına öfkelenir ve bir tokat atar. Ölmesine neden olur. Sonra Beni İsrail'den olan işçinin bu konuda suçlu olan taraf olduğu ortaya çıkar. Ancak Musa Peygamber tamamen adalet duygusundan yola çıkarak öfkelenmiştir ve istemeden de olsa bir ölüme sebebiyet vermiştir. Bu olaydan sonra Mısır'dan kaçar. Medyen ülkesine varır. Orada Şuayıp Peygamberin damadı olur ve koyunlarını otladır. Bir zaman sonra ülkesine dönmeye karar verir. Abisi Harun'u da yanına alarak Firavun'un sarayına varır. Musa Peygamber kekeç olmasına ve zor konuşmasına rağmen Firavun'un sarayında gayet akıcı bir şekilde konuşarak zalim Firavun'a hakikatleri haykırmıştır. Kutsal kitaplarda detaylıca anlatılan hikâyeyi burada keseyim.

Bu anlatının bilimsel dayanakları henüz tam anlamıyla var diyemeyiz. Kutsal kitaplarda ittifak edilen bir anlatı olarak insanlık hafızasında yeri var. Bir ortak kabul olarak anlamlı. Bu durumda doğruluğundan

bağımsız olarak işaret ettikleri üzerine düşünmek hakkına sahibiz. İnsanlık hafızası müphemlikleri olan sözlü geleneğin içinde de yaşar nitekim.

Bu kıssayı yukarıda sıraladığım bilimsel bulgularla birlikte okuduğumuzda ne görüyoruz?

Musa Peygamber tek tanrılı dinlerin kitap verilen ilk peygamberidir. İnsanlığın tek tanrılı dinleri icat etmesinde kritik bir öneme sahiptir. Tek tanrılı dinin kayda geçmesi Yusuf Peygamber'e kadar götürülebilir. Ancak Firavunlar çağı için kısa bir dönem olarak anılır ve etkisi kurumsal bir kimlik kazanmamıştır. Musa Peygamber dinsel anlatımlar için bir milattır. Ve Musa Peygamber çoğunluğu Mısır toplumunda çalışan işçilerden oluşan Beni İsrail kabilesiyle birlikte Mısır'dan hicret etmek üzere yola çıkar.

O zaman şunu rahatlıkla söyleyebiliriz, Tevrat'tan itibaren bütün kutsal kitaplar, içinde işçi sınıfının hafızasına dair izler ve işaretler barındırır. Hatta biraz daha ileri gidelim, tek tanrılı dinlerin kurumsallaşması bizatihi işçi sınıfının eliyle olmuştur. Yukarıda saydığım bilimsel bulgular ve tarihi veriler bize bu konuda iddialı olma hakkını veriyor. O zaman Tevrat'ı ve İncil'i, bu iki kitabın Arap toplumunda yeniden bir

Musa Peygamber tek tanrılı dinlerin kitap verilen ilk peygamberidir. İnsanlığın tek tanrılı dinleri icat etmesinde kritik bir öneme sahiptir. Tek tanrılı dinin kayda geçmesi Yusuf Peygamber'e kadar götürülebilir. Ancak Firavunlar çağı için kısa bir dönem olarak anılır ve etkisi kurumsal bir kimlik kazanmamıştır. Musa Peygamber dinsel anlatımlar için bir milattır. Ve Musa Peygamber çoğunluğu Mısır toplumunda çalışan işçilerden oluşan Beni İsrail kabilesiyle birlikte Mısır'dan hicret etmek üzere yola çıkar.

politik yorumlanışı olarak değerlendirilebilecek Kuran'ı değerlendirirken işçi sınıfının tarihinden ilhamla ortaya çıkmış anlatıları konuştuğumuzu söyleyebiliriz. Eğer bu tespit yanlış değilse Marx'ın ve Engels'in ilk dönemlerinde ütöpik sosyalistler olarak değerlendirdiği figürleri ve sonraki dönemde Max Stirner ile yaptıkları teorik tartışmada galip gelmeleri üzerine oluşan hâkim anlatıyı baştan konuşmamız gerekmez mi? Nitekim Marx ve Engels o dönem elde olan bilimsel bulgulardan ve somut durumdan yola çıkarak öne sürülen tezlerle karşı çıkmakta haklıydılar lakin yeni durum hem ütöpik sosyalistleri hem de Max Stirner gibilerini fazlasıyla aşan bazı görüntülerle karşımızda duruyor. Elbette dinî olan anlatıyı ve anlatıları anlamlı muharrikler olarak gören terkipleri tekrar değerlendirmeye tabi kılmak gerekir. Ve neden genel geçer bir izah olanağına sahip olmadıklarını görmek gerekir. Marx ve Engels kanaatimce hâlâ bu bağlamlarda ilham verici bir entelektüel faaliyet içindeydiler.

Bitirirken

Yazıyı bitirirken eskiden beri toplumun yaşadığı ve yaşattığı bütün kurumsal yapıların siyasal alanın ve toplumsal dönüşümün imkânları için anlamlı olduğuna dair kanaatimi tekrar vurgulamak istiyorum. Sosyal bilimlerdeki hâkim anlatı manipülasyona imkân tanıyan müphemliklerin göz ardı edilmesi yönünde oluyor. Lakin toplumsal dönüşümlerin kerterizini yani halkların eşitlik arzusunu asla gözden kaçırmadan, toplumsal olguların anlamını ve etkisini de dikkatte tutmak gerekliliğini önümüzde koyarak konuşmakta ısrarcı olmak gerekiyor. Din bu bağlamda en kırmızı kurumsal yapılardan birisi ve sicili, birçok gürültü nedeniyle pek de olumlu değil. Eğer 2000lerden sonra ortaya çıkan bulgular anlamlı verilerse meseleyi tekrardan konuşmak zorundayız. Zira somut durumun somut tahlili sürekli olarak yapılması gereken bir ihtiyaç.

Dipnotlar:

[1] Konuyla ilgili şu makaleye göz atılabilir: Erman Ertuğrul, "Mısır'daki Devasa Piramitleri İnşa Eden İşçiler Kimdi?" <https://arkeofili.com/misirdaki-devasa-piramitleri-insa-eden-isciler-kimdi/>

[2] Bu bağlamda aşağıdaki değiniler oldukça anlamlı: "İşçi sermayeyi üretir, sermaye işçiyi; öyleyse o kendi kendini üretir, ve insan, işçi olarak, meta olarak, tüm hareketin ürünüdür. Artık bir işçiden başka bir şey olmayan insan için -ve işçi olarak-, kendi insan nitelikleri, kendisine yabancı olan sermaye için var oldukları ölçüde vardılar. Ama sermaye ile insan birbirlerine yabancı oldukları, öyleyse kayıtsız, dışsal ve olumsuz bir ilişki içinde buldukları için, bu yabancı nitelik de gerçek olarak görünecektir. Demek ki, sermaye artık işçi için olmadığını düşünür düşünmez -zorunlu ya da keyfi düşünce-, işçi artık kendisi için yok demektir, işi, öyleyse ücreti yoktur, ve o insan olarak değil, ama işçi olarak var olduğundan, kendini toprağa gömdürebilir, açlıktan ölebilir, vb.. İşçi ancak sermaye olarak kendisi için var olur olmaz, işçi olarak vardır ve bir sermaye onun için var olur olmaz sermaye olarak vardır. Sermayenin varoluşu onun varoluşudur, yaşamıdır, ve sermaye onun yaşamının içeriğini ona kayıtsız olan bir biçimde belirler. Demek ki, ekonomi politik, işsiz işçiyi, emek adamını, o bu emek ilişkileri küresi dışında bulunduğu ölçüde tanımaz. Namussuz, dolandırıcı, dilenci, açlıktan ölen, sefalet çeken, suç işleyen işsiz emekçi, onun için değil, ama sadece başka gözler için, hekimin, yargıcın, mezar kazıcı ve dilenciler kahyasının vb. gözleri için varolan figürlerdir; onun yurtluğu dışındaki hayaletlerdir bunlar. İşçinin gereksinimleri, demek ki, onun için [ekonomi politik için-ç.] işçiyi çalışma süresince yaşatma, ve sadece işçiler soyunun sönmesini engelleyecek biçimde yaşatma gereksinmesinden başka bir şey değildirler. Öyleyse ücret, başka herhangi bir üretken aletin bakımı, çalışma durumunda tutulması ile, sermayenin kendini faizlerle birlikte yeniden üretmek için gereksinime duyduğu sermaye tüketimi ile, dönemlerini sağlamak için çarkların yağlanması ile tamamen aynı anlamı [sayfa 171] taşır. Öyleyse ücret, sermaye ve kapitalistin zorunlu harcamaları arasına girer ve bu zorunluluğun sınırlarını aşmamalıdır. Öyleyse, 1834 Amendment Bill'inden önce, işçinin yoksullar vergisi aracılığıyla aldığı kamusal yardımları onun ücretinden kesen ve bu yardımları ücretin tamamlayıcı bir parçası sayan İngiliz fabrika patronlarının davranışı, çok tutarlı bir davranıştı." (sf. 77)

"Varolan ve görünen değer kavramı olan para, her şeyi karıştırıp değişime soktuğuna göre, her şeyin evrensel karışıklık ve yer ve görev değişimi, öyleyse tersine çevrilmiş dünya, tüm doğal ve insanal niteliklerin karışıklık ve yer ve görev değiştirmesidir." (Sf. 130)

Karl Marx, 1844 Elyazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe, Eriş Yayınları, İstanbul, 2003.

[3] Roland Boer'in şu yazısı bu tartışmayı anlamlı bir yerden görüyor ve ortaya koyuyor. Dikkate değer bir yazı olarak okunmalı: Roland Boer, "Marksizm ve Selamet'in Tarihi", <https://istiraki.blogspot.com/2023/12/marksizm-ve-selamet-in-tarihi.html>

Örselenmiş Kadın Sendromu ve Meşru Savunma

YAĞMUR BİRDAL

“Kadınlar olarak siz erkeklere karşı neden silahlı mücadele vermediğimizi hiç merak ettiniz mi? Sebebi bu ülkede mutfak bıçakları kıtlığı olması değil. Çünkü, aksini gösteren tüm kanıtlara rağmen, sizin insanlığınıza inanıyoruz.”

Andrea Dworkin

Kadının suç serüveni, erkeklere kıyasla oldukça farklı bir seyirde işlemektedir. Kadınlar farklı sosyalizasyon süreçlerinden geçerler ve elbette kadınların yaşam deneyimleri onların suçla ilişkisini de farklılaştırmaktadır. Ancak kadınlar hem hukuk sistemlerinde hem de kriminoloji alanında görünmez

öznelerdir. Ne yazık ki kadınların yaşam deneyimlerinin merkezinde kadına yönelik şiddet durmaktadır.

Kadına yönelik şiddetin engellenmemesinin sonuçlarından biri kadın cinayetleri ise,

bir diğeri de kadının şiddet uygulayan eşini veya partnerini öldürdüğü ya da ağır yaraladığı olaylardır. Bu kadınlar feminist kriminolojide örselenmiş kadın izleği olarak kategorize edilmiş ve eşleri veya partnerleri ile tanışmasalardı muhtemelen suç işlemeyecek kadınlar olarak karşımıza çıkar.

Kadına yönelik şiddetin önlenmesi konu-

sunda etkili politikaların olmaması, kadın örgütlerinin sıkça dile getirdiği bir sorundur. Şiddete maruz kalan binlerce kadın, müdahale olmadığı için şiddet gördükleri evlerde yaşamaya devam eder. Bu durum, kadınların hayatta kalma ve şiddetten korunma yöntemleri geliştirmesine neden

olur, ancak bu süreç onların psikolojilerini olumsuz etkiler. Bipolar bozukluk, şizofreni, gibi psikolojik rahatsızlıklar, hipervijilans gelişebilir. Örneğin Ağrı’da çocuk yaşta evlendir-

ilen Melek Karaarslan maruz kaldığı şiddetten dolayı akıl sağlığını yitirmiştir.

Şiddet karşısında kadınların kendini korumak için geliştirdiği tüm mekanizmalar kadınların kendi yaşam deneyiminin özgü koşulları ile farklı şekillerde ortaya çıkabilir ve her kadında aynı şekilde tezahür etmeyebilir. Bu noktada adli psikolog Leno-

re Walker tarafından 1970li yıllarda ortaya atılan örselenmiş kadın sendromu önemli bir yol gösterici olmaktadır.

Örselenmiş kadın sendromu, eş veya partner şiddetine bağlı olarak ortaya çıkan karmaşık travma sonrası stres bozukluğu semptomlarının sonucudur. Walker, sendromu şiddet döngüsü ve öğrenilmiş çaresizlik olarak iki ana bileşen üzerinde temellendirmiştir. Kadınların şiddete maruz kaldıkları ilişkilerde yardım istemelerini engelleyen, üç aşamalı bir şiddet döngüsünün bulunduğunu ortaya koymuştur. Birinci aşama gerginlik inşa sürecidir. Bu aşamada kadın, hafif olarak nitelendirilebilecek şiddete maruz kalır ve şiddet uygulayanı durdurmaya çalışırken, şiddeti kabul etmek istemez, kazara olduğunu düşünür ve partnerinin öfkesini azaltmaya çalışır. Ancak bu durum, yanlış bir iyileşme inancına yol açar; gerilim düşse de tehlike hissi devam eder. İkinci aşama şiddet evresidir ve bu evrede kontrol edilemeyen gerginlik nedeniyle şiddet artar ve öfke patlamaları yaşanır. Kadın bu dönemde, önleyemediği derecede ağır fiziksel, psikolojik veya cinsel şiddete maruz kalır ve artan şiddet seviyesi, onda yaralanma veya ölüm korkusu yaratır. Üçüncü aşama balayı evresidir. Şiddet uygulayan kişi sevgi dolu pişmanlıklar gösterir, hediyeler ve özürler sunar, tekrar etmeyeceğine dair sözler verir. Kadın bu jestlere inanıp, ilişkisindeki sorunları göz ardı edebilir. Ancak, Walker'ın çalışmalarına göre, bu "balayı" evresi, sevgi gösterisinden çok,

Yargının, kadının maruz kaldığı şiddeti dikkate almayı, sadece sonucu ele alması ve kadınların eylemlerini meşru savunma olarak görmemesi, adaletin erkek merkezli kurallarından kaynaklanmaktadır. Bu kurallar, çoğunlukla erkekler arasındaki fiziksel çatışmaları temel alır ve kadınların deneyimlerini göz ardı eder.

sadece şiddetsiz bir dönem olabilir. Çünkü yaşanan şiddet öyle bir boyuta gelmiştir ki sevgi gösterilerinin olduğu pişmanlık seviyesine dönüşmemektedir. Şiddetin boyutu arttıkça, bu pişmanlık gösterileri azalır. Önemli olan, şiddetin devamlılığı ve her döngüde şiddetin artan yoğunluğudur. Bu döngüden çıkma ihtimali olmadığını hisseden kadın kurtulma girişiminde de bulunmaz. Öğrenilmiş çaresizlik teorisi, bu kadının şiddet içeren ilişkisinden kaçmak yerine, yaşamını sürdürebilmek adına alternatif yöntemler geliştirdiğini gösterir. Şiddetin devamlılığı, toplumsal ve resmi destek mekanizmalarının yetersizliği, toplumsal normlar, ekonomik bağımlılık ve intikam korkusu gibi faktörler, kadının bu durumdan çıkışını güçleştirir ve kendisini çaresiz hissetmesine, şiddeti sonlandırma konusundaki inancını kaybetmesine neden olur.

Kadın başa çıkma stratejileri geliştirir ve şiddet görmeyen kadınlara kıyasla aşırı algılanabilecek derecede güç kullanabilir, şiddet uygulayanı ağır şekilde yaralayabilir veya öldürebilir. Bu durumlarda, yargı sistemi genellikle erkekler için toleranslı bir yaklaşım sergilerken, kadınların bu eylemlerini kasten öldürme veya tasarlayarak öldürme olarak değerlendirmektedir. Yargının, kadının maruz kaldığı şiddeti dikkate almayı, sadece sonucu ele alması ve kadınların eylemlerini meşru savunma olarak görmemesi, adaletin erkek merkezli kurallarından kaynaklanmaktadır. Bu kurallar, çoğunlukla erkekler arasındaki fiziksel çatışmaları temel alır ve kadınların deneyimlerini göz ardı eder.

Meşru müdafanın, saldırıya uğrayan kişinin ciddi bir tehlike hissiyle ve bu hissini makul gerekçelere dayanarak hareket etmesini gerektirdiği hükümleri, erkeklerin savunma eylemleri için belirlendiğinde mantıklı görünebilir, ancak sistematik şiddet gören kadınların durumu bu çerçeveye sığmaz. Bu nedenle, kadınların şiddet karşısındaki savunma eylemlerinin meşru savunma olarak kabul edilmesi, ataerkil görüşleri ve standartları temel alan, ceza hukukunun temel kurallarının kadınların gerçekliklerini yansıtmayacak şekilde yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılar.

Kadınların neden diğer seçenekleri değil de öldürmeyi tercih ettikleri, neden partnerlerini terk etmedikleri ya da neden terk ettikten sonra geri döndükleri gibi sorular, özellikle onların ayrılmaya çalıştıklarında en büyük tehlikeyle karşı karşıya kaldıkları ve şiddetin birikimli yapısının dikkate alınmasını gerektirir.

Sistemik şiddete maruz kalan kadının eyleminin Türk Ceza Hukuku bakımından meşru savunma kapsamında değerlendirilmesine ilişkin tartışmalar genellikle meşru savunma doktrinindeki bazı kuralın bu eylemler esnasında gerçekleşip gerçekleşmediği tartışmalarına dayanmaktadır. Meşru savunmadan bahsedilebilmesi için bir gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak bir saldırının varlığı aranır. Basit bir anlatımla kadın bir saldırı altındayken şiddet uygulayan eşini öldürebilir veya tekrarlanacağından emin olduğu bir saldırının varlığı durumunda eşini öldürebilir. Kadın ve erkek arasındaki güç asimetrisi düşünüldüğünde muhtemel bir karşılaşmada kadının erkeği öldürmesi oldukça düşük bir orandır. Böyle bir karşılaşmada bir kadın, eşini partnerini öldürüyorsa saldırı var mı yok mu tartışması yapılmamaktadır. Çünkü olay tam olarak geleneksel meşru savunma doktrininin istediği gibi olmuştur. Ancak saldırının tamamen sona erdiği, aradan belirli bir zamanın geçtiği veya saldırganın uzaklaştığı durumlarda saldırının bulunmadığı kabul edilmekte, bu saldırıya karşı yapılan savunma meşru sayılmamaktadır. Örneğin kadının kocası televizyon izlerken, uyurken onu öldürmesi durumunda meşru savunma hükümlerinin tartışılması oldukça zordur. Bir kadının sistemik şiddete maruz kalmasının ne anlama geldiğini idrak edemeyen bir yargı sistemi, saldırının var olup olmadığına ilişkin

tespiti yapabilecek mekanizmalardan ve algılayıştan yoksun olduğundan bu koşul tartışmalı hale gelmektedir. Yargı sistemi kadın kocasının eve geldiği zaman onu döveceğini nerden bilebilir diye sormaktadır. Ya da erkeğin yıllardır şiddet uygulamış olması, o akşam gelip o kadını tekrar döveceği anlamına gelmez, ben bunu gerçekleşmesi muhakkak bir saldırı olarak kabul etmem demektir. Kadının psikolojisi bozulabilir ancak burada bir saldırı var diyemem demektir. Tartışmalı olan kurallardan bir diğeri ise zorunluluk kuralıdır. Failin başka bir yola başvurarak saldırıdan kaçabileceği durumlarda zorunluluk şartının sağlanmadığı düşünülmektedir. Örselenmiş kadınların meşru savunma durumlarını değerlendirirken, onların karşılaştıkları zorluklar ve aldıkları kararlar merkezde yer alır. Kadınların neden diğer seçenekleri değil de öldürmeyi tercih ettikleri, neden partnerlerini terk etmedikleri ya da neden terk ettikten sonra geri döndükleri gibi sorular, özellikle onların ayrılmaya çalıştıklarında en büyük tehlikeyle karşı karşıya kaldıkları ve şiddetin birikimli yapısının dikkate alınmasını gerektirir. Araştırmalar, aile içi şiddetin kronikleştiği durumlarda ilgili olarak, şiddetin zamanla artarak daha ciddi sonuçlara, hatta ölümcül durumlara yol açabileceğini göstermektedir. Erkeklerin eşlerine uyguladıkları şiddetin ölümlerle sonuçlanması genellikle bir dizi artan saldırının nihai sonucudur. Bir kadın, evine giren bir yabancıya karşı kendini savunup öldürdüğünde genel kabul meşru savunma olarak görülürken, uzun süre şiddete maruz kalmış ve birlikte yaşadığı partnerinden kaçamadığı için onu öldüren bir kadının eyleminin haksız tahrik olarak değerlendirilmesi mantıksızdır. Kadınların şiddetten kurtulmak için aile, resmî kurumlar ve ekonomik engeller gibi nasıl topyekûn bir yoksunluktan mustarip olduğunu idrak etmektense, ortodoks ilkelere dikkate alınmaktadır.

Bir diğer tartışmalı koşul ise savunma ve saldırı arasında orantılılık ilkesidir. Bu ilke, saldırıya uygun bir şekilde tepki verilmesini gerektirir. Savunmada kullanılan yöntemlerin, saldırının şiddetine uygun olması ve saldırıyı durduracak en makul aracın seçilmesi önemlidir. Saldırıya karşı kullanılan savunma aracının

uygunluğu, hem saldırganın hem de savunanın durumları göz önünde bulundurularak değerlendirilir. Öğrenilmiş çaresizlik durumunda, şiddet mağdurları kendilerini koruyacak adımları atma yetisini kaybedebilirler, bu da kaçış fırsatlarını bile kullanamamalarına yol açabilir. Özellikle, kadınlar kendilerini başka yollarla koruyamadıklarında, son çare olarak öldürücü güç kullanma zorunluluğu hissedebilirler. Kadınlar, partnerlerinin önceki saldırılarının ciddi yaralanmalara yol açabileceğini bildiklerinden, gelecek saldırıların sıradan olmayacağını ve öldürücü güç kullanmalarının gerekebileceğini öngörebilirler. Bu ilke değerlendirilirken erkek dövüşündeki orantılılık temel alınarak, kadın ve erkek arasındaki güç asimetrisi gözetilmemektedir. Erkek yargının kadının şiddet öyküsünün ortaya konulmasına ve uzmanlar aracılığıyla değerlendirmesine ilişkin isteksizliği ve haksız tahrik olarak değerlendirme hususundaki meyli aynı bakış açısından mustarip olduğunu ortaya koymaktadır. Melek İpek'in Aylin Işık'ın, Çilem Doğan'ın öldürme eylemi ile Emine Bulut'u öldüren Fedai Bulut gibi kadın katillerinin eylemleri aynı hukuk pratiği ile değerlendirilemez.

Yargının meşru savunma iddialarında kadınlara yönelttiği sorular, şiddetin sürekli bir tehdit olup olmadığını sorgulamaktadır. Ancak evlerin dahi güvensiz old-

uğu, kadın cinayetlerinin yakın bir tehlike olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, kadınların öldürmek dışında bir seçeneklerinin olup olmadığı sorusu önem kazanıyor. Bu sorunun cevabı, kadına yönelik şiddeti önlemeye yönelik politikaların etkinliği, kadın örgütlerine yönelik tutumlar, şiddet ihbarlarına resmi kurumların verdiği tepkiler ve koruyucu tedbirlerin uygulanıp uygulanmadığı gibi faktörlerle ilişkilidir. Emine Bulut örneği, resmi müdahalelerin yetersizliğini ve kadınların çaresiz bırakıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Devletin bu sorumlulukları yerine getirmemesi, sistematik şiddete maruz kalan kadınları ölümlerle ya da tek başına mücadele etmek zorunda bırakmaktadır.

İki erkeğin bar kavgasını ya da kamusal alandaki bir dövüşünü temel alan meşru savunma doktrini kadınlara karşı kör olduğunu kabul etmemektedir. Kadının eyleminin meşru savunma kapsamında değerlendirilmesi talebi, bu temel hukuk kuralı oluşturulurken ortaya konan koşulların yeniden ele alınmasını da talep etmektedir. Meşru savunmanın koşulları kadının özgü koşulları ile tekrar yorumlanarak esnetilmek zorundadır. Aksi takdirde bu ortodoks kriterlerdeki ısrar, mağduriyeti katmanlaştırmaktan öteye gitmeyecektir.

İki Toprak Arasında Mücadele: Doğu Türkistanlı Göçmenler

FEYZA PINAR KILINÇ

Doğu Türkistan yahut Uygur diasporası, Doğu Türkistan topraklarının Çin devleti tarafından 1949 tarihinde işgal edilmesi ardından bölge halkının topraklarını terk etmeleri ile oluşmaya başlamış, 2000lerden sonra ciddi bir genişleme yaşamış bir oluşumdur. Bu genişleme özellikle Xi Jinping yönetimi altında 2014 yılında Doğu Türkistan'da [1] ilan edilen "Şiddetli Terörizme Karşı Sert Mücadele Kampanyası" ardından

Doğu Türkistan'da şiddetlenen politik, dinî ve kültürel baskı sebebiyle artan göç dalgası ve 2017'de uygulamaya konulan toplama

kampları ve köle işçilik politikaları ile tepe noktasına ulaşmıştır. Çin devletinin Doğu Türkistan'da yürüttüğü baskı politikaları doğrultusunda yurt dışına çıkma hakkını da de facto yasaklaması, göçmek isteyen Doğu Türkistanlıların kaçak yollarla iltica etmelerine sebep olmuştur. Kaçarak göçmek zorunda kalma hali Doğu Türkistanlılar için birçok hayati tehlike barındırmaktadır. Sıkı şekilde denetlenen sınırlarda yakalanan

yahut göç yolundan, sığınılan ülkeden geri gönderilen Doğu Türkistanlılar ölüm, toplama kampına tutsak edilme veya devlet eliyle kaybettirilme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır.

Zorlu şartlara rağmen ivme kazanan göç neticesinde Doğu Türkistanlıların sürgün olduğu önemli ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Türkiye, göçmen Uygur ve Kazak-

ların milli ve dinî bir bağ kurduğu, ortak bir tarih anlatısı ile kendilerini yakın buldukları ülkelerden biri olması sebebiyle Doğu

Türkistan diasporasının şekillendiği önemli duraklardan biridir. Bugün Türkiye'de yaşayan Doğu Türkistanlıların sayısının 50.000'i geçtiği tahmin edilmektedir. Türkiye'ye göçen Doğu Türkistanlıların birçoğu vatandaşlık statüsüne sahip değil, elimizde net bir veri bulunmasa da tahmini olarak sadece 4-5 bin Doğu Türkistanlı'nın vatandaşlık statüsüne sahip olduğu öngörülmekte. Bu da Türkiye'de yaşayan

Doğu Türkistanlı nüfusun %90'ının süresiz ikamet izni ile barındığını ortaya koymaktadır. Bu durum birçok açıdan Doğu Türkistanlıları kırılgan bir konuma itmekte. Süresiz ikamet izni kapsamında yer almayan çalışma hakkı sebebiyle Türkiye'de yaşayan Doğu Türkistanlıların birçoğu kaçak işçi olarak güvencesiz şartlarda, adil olmayan bir ücrete çalıştırılmaktadır. Doğu Türkistan'dan kaçmak zorunda kalan birçok Uygur, aile üyelerinin bir kısmını veya tamamını geride bırakarak, kimsesiz bir şekilde yeni bir hayat kurmaya çalışmaktadır. Çalışmak isteyen Doğu Türkistanlılar mevcut şartlarda birçok ciddi sorunla karşılaşmaktadır. Dil sorunu, eğitimde denklik kabulü sorunu, hukuki statü, aidiyet problemi, toplumsal adaptasyon, sağlık hizmetlerine erişim, psikolojik tahribat gibi birçok sebepten ötürü Doğu Türkistanlılar Türkiye'de çalışmak ve barınmakta önemli zorluklar çekmektedir. Örneğin, iki ay önce sosyal medyada yayılan yardım çağrısı ile gündeme gelen Muhammed Tursun, Türkiye'de yaşayan ve süresiz ikamet izni olan Uygurlardan biri. Çalışma izni olmaması sebebiyle geçimini yurt dışında sağlamak amacıyla altı aylığına Afrika'ya çalışmaya gitmek durumunda kalan Tursun, döndüğünde havaalanında alıkonulmuş, Türkiye'ye alınmamıştı. Türkiye havaalanından Afrika'ya iade edilme ihtimali üzerinde

Belki bambaşka geçmiş deneyimlerle Türkiye'de yollarımızın kesiştiği Doğu Türkistanlı göçmenlerle, göçmen kadınlarla ortaklaşan birçok yönümüz var. En önemli ortak yönümüz de onurlu bir yaşam arzu etmemiz, bu arzuyla bir hayat kurmaya çalışmamız. Doğu Türkistanlı göçmenlerin deneyimleri ve ortaklıklarımız, onurlu bir yaşam için dayanışmaktan başka bir yol olmadığını bir kez daha hatırlatıyor.

durulan Tursun, Afrika'ya iade edilmesi halinde Çin'e geri gönderileceğinden endişe duyduğunu dile getirerek Türkiye'deki sivil topluma ve insan hakları derneklerine dayanışma çağrısında bulunmuştu. Çin'e gönderilmesi halinde Türkiye'de yaşayan eşi ve çocuklarından ayrılacak ve ölüm tehlikesi ile karşılaşacak olan ancak yurtdışında çalışmaktan başka pek şansı olmayan Tursun'un durumu; Türkiye'de yaşayan Doğu Türkistanlı göçmenleri birçok açıdan çaresiz bırakan durumunun adeta bir özeti gibi.

Doğu Türkistanlı göçmenlerin önemli bir kısmını eşleri toplama kamplarında tutsak edilen Uygur kadınlar oluşturmaktadır. Bu kadınlar, kamplara alınan eşlerinin durumundan habersiz ve kimsesiz bir şekilde, Türkiye'de çalışma izni olmadan, ya Uygur diasporasının dayanışmasıyla, sosyal yardımlaşma derneklerinden gelen kısıtlı yardımlar ile ya da kaçak işçilik yaparak Türkiye'de hayatta kalmaya çalışmaktadır. Çin'de yahut Doğu Türkistan'da eğitim görmüş olan Doğu Türkistanlı kadınların birçoğunun diploma denklik sorunu yaşaması ve Türkiye'de işlerini yapabilmeleri için tekrar geçerli bir eğitim alması gerekmesi, bu sebeple çalışma izni olsa dahi vasıfsız işlerde ve işin piyasa değerinin altında çalışmaya mahkûm edilmesi bu göçmen kadınların Türkiye'de yeni bir hayat kurma imkânlarını ciddi anlamda kısıtlamaktadır. Bunun ötesinde, Türkiye'de yetişmemiş olan Doğu Türkistanlı göçmen kadınların birçoğu Çin'deki ÇKP endoktrinasyonuna dayanan eğitim sistemine olan tepki, geleneksel aile yapısı vb. birçok sebepten ötürü yüksek eğitim görmemiştir. Bu da göçmen olma deneyimiyle beraber yalnız bir hayat mücadelesi yürütmek zorunda kalan Doğu Türkistanlı kadınların, günlük hayatlarından aşına oldukları temizlik, yemek, çocuk bakımı, terzilik gibi işleri dışarıda bir geçim kaynağı olarak yapmalarına sebep olmaktadır. Bunun dışında tekstil sektöründe de Doğu Türkistanlı kadınların istihdamının yaygın olduğu görülmektedir. Tekstil sektörü, genelde kadınların yoğun çalıştığı bir alan olması sebebiyle işverenler için sigortasız ve ucuz işçilik sağlayan Doğu Türkistanlı kadınları istihdam

etmek de elverişli görülmektedir. Türkiye'deki kırıl-gan hukuki statüleri, ekonomik şartları ve kadın ol-maları sebebiyle göçmen Uygur kadınlar, maaşların ödenmemesi, uzun saatler çalıştırılma gibi birçok hak gaspıyla karşılaşmaktadır. İtiraz etmeleri halinde işten atılmak, geri gönderilmek yahut huku-ki bir yaptırıma tabi tutulmak korkusu yaşayan Doğu Türkistanlı kadınlar ya sindirilerek çalışmaya devam ettirilmekte ya da kovulmaları ve iş hayatından dış-lanmaları sonucunda geçim sıkıntısıyla yüzleşmekte-dir.

Türkiye'de yaşayan Doğu Türkistanlı göçmenlerin, bilhassa kadın göçmenlerin durumu Türkiye'de her-kes için giderek güvencesizleşen emek piyasasının du-rumunu ve göçmen olma deneyiminin kırılğanlığını bir kez daha gözler önüne seriyor. Belki bambaşka geçmiş deneyimlerle Türkiye'de yollarımızın kes-

iştiği Doğu Türkistanlı göçmenlerle, göçmen kadın-larla ortaklaşan birçok yönümüz var. En önemli or-tak yönümüz de onurlu bir yaşam arzu etmemiz, bu arzuyla bir hayat kurmaya çalışmamız. Doğu Türk-istanlı göçmenlerin deneyimleri ve ortaklıklarımız, onurlu bir yaşam için dayanışmaktan başka bir yol olmadığını bir kez daha hatırlatıyor.

Dipnotlar:

[1] Doğu Türkistan, ağırlıklı olarak Uygur ve Kazak-ların yaşadığı, Çin devleti altında resmî olarak "Sin-can Uygur Özerk Bölgesi" olarak anılan bölgenin yerli halkı tarafından kabul edilen ismidir. Bölge halkı tarafından Çin yönetimi gayrı meşru, işgalci ve soykırımcı bir yönetim kabul edilmekte ve Sincan (Çince: Yeni Bölge) isimlendirmesi asimilasyon poli-tikaları doğrultusunda konulmuş uydurma bir isim olarak görülmektedir.

Bakü Kurultayına Giderken Kısa Bir Tarihçe: Cihan Harbi, Bolşevik İhtilali ve Türkler

FİKRET SOYSAL

Giriş

Birinci Dünya Savaşı ve Rus devrimi, iki önemli “olay” olarak, insanlık tarihinde önemli bir yere sahiptir. Alain Badiou’ya göre, “Olay, bedenlerin ve dillerin özel durumlara mahsus biçimde normal düzenlenişlerinden kopuşunu gösterir.” Birinci Dünya Savaşı, Avrupa genel savaşı olmaktan çıkarak, Osmanlı Devleti’nin de savaşa dahil olmasıyla, Ortadoğu, Mezopotamya ve İç Asya’ya kadar etkili olan bir “olay”a dönüşmüştür.

Çarlığın yıkılışı ve Rus Devrimi savaşın etki alanını daha da genişleterek sınırlar, sorunlar ve fikirler düzeyinde geleceği de etkilemiştir. Rus Devrimi’nin etkisi Fransız Devrimi kadar önemlidir. Bugün hâlâ insanlığın temel ve vazgeçilmez gündemi olan “eşitlik, özgürlük, kardeşlik” şiarı bu iki büyük devrimin tarihsel mirası değerlendirilerek düşünülebilir.

Çünkü Neolitik devrimin binlerce yıl süren mantığı, yönetim anlayışı, hiyerarşisi bu devrimlerle sarsılmış, insanlık neolitik durumdan çıkabilecek dönemsel kazanımlar, başarılar elde etmiştir. Devrimler bu bakımdan Alain Badiou’nun öne sürdüğü gibi, insan türünün yeni başlangıçlarına, değişimine sebep olur. İnsan türünün

serüveni aslında kısadır. Taş çatlasa iki yüz bin yıl geriye gider. Oysa canlı varlıklar milyonlarca yıldır vardır. Dinozorlar yüz milyonlarca yıl yaşadı. Yaşamın genel tarihine baktığımızda in-

san hayvanının, homo sapiens türünün ömrü çok kısadır. O yüzden bu serüvene yeni başladığımızı onun çok başında olduğumuzu öne sürebiliriz. “İnsanlığın kolektif evrimine ilişkin anlatılabilecek ve düşünülebilecek şeyler için bir ölçek tespit etmek” (Badiou, sf.15) için yapıyoruz bu saptamayı.

Devrim bir başlangıçtır. Fransız Devrimi'ne katılanlar kendilerinin mutlak bir başlangıç olduğunu düşündüler. Takvimi değiştirdiler. Birinci yıl devrimin yaratıldığı yıldır. Onlara göre devrimle var olan cumhuriyet özgürlük, eşitlik, kardeşlik, binlerce yıllık despotizmden ve türlü zalimliklerden sonra insan türünün yeni bir başlangıcıydı. Sadece Fransa için değil bütün insanlık için. 1793 anayasasında dünyada kim bir yetimle ilgilenirse veya bir ihtiyarın bakımını üstlenirse cumhuriyetin bir vatandaşı olarak görülecekti. Devrimle birlikte insanlığın değiştiği, tanımının artık aynı olmadığı kanaatine vardılar. Rus Devrimi de insan türü için yeni bir aşamayı, komünist aşamayı başlattığını düşündü. Bu aşamada bütün insanlık onun için ortak bir değere sahip olan şeye, ortaklaşa karar verecekti. Badiou'ya göre, "Komünizm, bütün insanlar için ortak olanın, düşünce, eylem ve örgütlenmenin sürekli konusu olmayı gerektirdiğinin olumlanmasıdır". (Badiou, sf.16)

Rosa Luxemburg, yedeklerle dolu trenlere, heyecanlı kızların neşeli çığlıkları arasındaki harekete, kahvehanelerde vatanperver şarkılarını söyleyen kalabalıklara, çılgın bir hezeyana tanık olduğunu anlatır. Troçki, atmosferi, çılgın bir milliyetçilikten daha çok insanların sıkıntılı, bunaltıcı yaşamlarına bir karşı tepki olarak açıklar.

En nihayetinde devrim insanlığın birliğine yönelik bir atılımdır. Bu açıdan baktığımızda Rus Devrimi ve bu sürecin yaratılmasına sebep olan insanlığın ilk en büyük savaşı olan 1. Dünya Savaşı'nın değerlendirilmesi onların insanlık tarihindeki yerini tespitle başlar; konumuz açısından Türklerin ve Doğu halklarının özgürlük yolunda çok anlamlı bir yeri olan Bakü Kurultayı'na giden süreci ve bunun bugün için anlamına

yönelik bir düşünmeye yardımcı olur. Bunların yanında, genel bir sonuç olarak, savaşın korkunçluğunu vurgulamak, halklar açısından dönemsel manzarayı betimlemek ve sınıfsal durumu tespit etmek yazının amaçları arasındadır.

Bu kurultaya giden tarihsel sürece odaklanırken, savaşın eşliğindeki bir dünyada Asya'da gelişebilecek demokratik ve özgürlükçü bir anlayışın imkânlarını ve bu tarihin iki önemli aktörü olan Türkiye ve Rusya'nın ve tarihte Bolşeviklerle Türkler arasındaki ilişkinin potansiyellerini akılda tutmak gerekiyor.

Cihan Harbi

"Arabın nar-ı cehennemi Köprüköy'ün ayazı yanında nimet-i ilahi imiş"

1. Dünya Savaşı'na girenler savaşın kısa süreceğini düşünüyorlardı. Savaşa katılan halk sınıflarından askerler savaşın bu denli ağır olacağını bilemezdi. Genel atmosfer heyecan ve sevinçle ifade edilebilir. Alman Veliaht Prensi "parlak ve neşeli bir savaş" diyordu. Fransız askerler cepheye giden trenlerin üzerine "Berlin'e" yazıyorlardı. Savaş başlangıç aşamasında popülerdi. Britanya'da, "Noel'e kadar her şeyin biteceği" herkes tarafından söylenen bir sözdü.

Rosa Luxemburg, yedeklerle dolu trenlere, heyecanlı kızların neşeli çığlıkları arasındaki harekete, kahvehanelerde vatanperver şarkılarını söyleyen kalabalıklara, çılgın bir hezeyana tanık olduğunu anlatır. Troçki, atmosferi, çılgın bir milliyetçilikten daha çok insanların sıkıntılı, bunaltıcı yaşamlarına bir karşı tepki olarak açıklar: "Hayatları her gün umutsuzluğun monotonluğu içinde geçen insanlar pek çok; bunlar modern toplumun başlıca dayanağı. Seferberlik alarmı onların hayatlarına umut verici bir şey olarak giriyor; bilinen ve uzun süredir nefret edilen devriliyor ve yeni ve olağan dışı şeyler onun yerine alıyor. Onları gelecekte daha da inanılmaz değişiklikler bekliyor. Mutlu mu yoksa acı günler mi? Mutlu günler elbette -bu "normal" koşullardan daha kötü ne olabilir?... Savaş herkese etkiler ve o hayatın ezmiş

ve aldatmış olduğu insanlar, dolayısıyla kendilerini zengin ve güçlü olanlarla aynı düzeyde görüyorlar.” (Harman, sf.395)

Osmanlı sivilleri için durum böyle değildi. Savaşın ana aktörleri uzun zamandır bir savaş tecrübesi yaşamamışlardı. Oysa Osmanlılar için Balkan Savaşları tecrübelerle doluydu. Osmanlı sivilleri savaşı en ağır şekilde yaşadılar. İstanbul halkı evlerinin önünden geçen perişan haldeki kitleleri görüyor, açlık, yokluk gibi savaşın çeşitli trajik izlerine şahit oluyordu. Balkan Savaşları'nın halk üzerindeki diğer etkisi, yarattığı perişan vaziyet nedeniyle bu yeni savaşın da kazanılamayacağı yönündeydi. Savaş karşıtı bir hava hâkimdi. Balkan Savaşları'ndan Osmanlı Devleti yöneticilerinin ve askerlerinin aldığı ders seferberliği en geniş ölçüde gerçekleştirmek gereği idi. Bunun önündeki en büyük engel muinsizlik denilen istisnalardı. Eğer bir aileye geçindirecek tek kişiyse istisna idiniz, askere alınmıyordunuz. Bu sayının çok olduğunu gören yöneticiler bunu kaldırdılar. Üç milyon erkek savaşa alındı. Tarımsal üretimde çok önemli yeri olan bu insanların tarımsal üretimden koparak bir de tüketici haline gelmeleri ciddi sorunlara yol açtı. İstanbul'un unu bile Anadolu'dan değil New York ve Marsilya'dan getiriliyordu. Savaşla beraber bu yolun kapanması, bu tedarikin Anadolu'dan ve Arap coğrafyasından karşılanması zorunluluğunu ortaya çıkardı. Fakat tarımsal üretimi yapan insanların cepheye sevk edilmesi üretimin büyük ölçüde düşmesine sebep olduğu gibi Anadolu'da bütün yük kadınların, çocukların ve yaşlıların sırtına kaldı. Öte yandan, İngiltere ve Fransa için ise kolonilerindeki insan gücü ve gıda potansiyeli önemli bir destekti.

4 Ağustos 1914'te genel manzara Avrupa için yukarıdaki gibiydi. Aynı gün Londra'da Buckingham Sarayı'nın önüne muazzam bir kalabalık toplandı, heyecan yüksekti. Fransız hapisanesine bile ulaşan Marseilles Marşı tutkuyla söyleniyordu. “Berlin'e Berlin'e” bağışmaları içinde. Petersburg'da yalnızca birkaç gün öncesinin grevleri ve barikatları unutulmuştu bile. Chris Harman'a göre savaşın ülkeler

içinde yalnızca Sırp sosyalistleri ve Rus Bolşevikleri savaşa karşı aralıksız bir düşmanlık içinde oldular. (Sırpların Balkan Savaşını yaşamaları bu durumda etkilidir.)

Savaşın Avrupa için bilançosu ağırdı. 1,8 milyon Almanya'da, 1,7 milyon Rusya'da, 1,4 milyon Fransa'da, 1,3 milyon Avusturya-Macaristan'da, 740.000 Britanya'da, 615.000 İtalya'da olmak üzere yaklaşık 10 milyon ölüyle o zamana kadar insanlık tarihinin gördüğü en kanlı savaştı. (Harman, sf. 397)

Savaş bütün toplumda büyük bir altüst oluşa yol açtı. Bütün ulusal kaynaklar cepheye yönlendirildi. Tüketim maddesi üreten sanayiler savaş gereçleri üretmeye sevk edildi. Tarım işçileri silah altına alındı. Almanya'da 1917 kışı “şalgam kışı” olarak biliniyor. Şalgam, sebze ve pek çok besinin yerine geçiyordu. Generaller ve sanayiciler toprakların zapt edilmesinin ekonomik kaynakları artırabileceğini görüyordu. Savaş hedefleri yalnızca Asya ve Afrika'daki sömürgeleri savunmak veya yenilerini eklemekle sınırlı değildi. Avrupa'daki sanayi ya da yarı sanayi bölgelerini ele geçirmek içindi. Almanya için savaş; Fransa'nın demir cevheri üreten Loren bölgesini ilhak etmek, Türkiye ve Ortadoğu'da Berlin-Bağdat demiryolu etrafında nüfus bölgeleri oluşturmak, Belçika'nın, Orta Avrupa'nın ve Romanya'nın üzerinde kontrol kurmak anlamına geliyordu. Fransa, Alsas-Loren'i yeniden ele geçirmek ve Almanya'nın Rhineland bölgesinde kontrol kurmak istiyordu. Rusya için ise İstanbul'un ilhaki demektir. Ulusal devletler tarafından birbirine bağlanan kapitalist gruplar da savaş yoluyla sermayelerini genişletmeye bakıyorlardı. (Harman, sf. 398) Emperyalizm artık sadece sömürgelerle ilgili değildi. Hiçbir kapitalist devletin diğeri aleyhine genişlemeden var olamayacağı topyekûn savaş olan bir sistemdi. Savaş aynı zamanda Avrupa'da sınıflar mücadelesinin bir parçasıydı. “Sınıf çatışması çok boyutlu bir fenomendir. Sadece sermaye ile emek arasındaki iki taraflı bir çalışmadan ibaret değildir. Burjuvazi ile soyluluğun, farklı ülkelerin sanayicilerinin, ana ülke ile sömürge ülkelerin ve Almanya örneğinde görmüş olduğumuz üzere sanayi burjuvazisi içindeki

Alman askerleri işgal altındaki Kuzey Fransa'da yıkılmış bir köydeki evlerden birinin duvarına büyük harflerle şu yazıyı yazmışlardı: "Öldürmeye son verelim, biz barış istiyoruz... Bizim için hiçbir kahramanca ölüm yok!... Bir kahraman olarak ölmeyi övenler, cepheye kendileri gitsin... Subayların canı cehenneme, onlar birer köpek ve alçak!" Sıradan Alman askerler arasında Savaş Zenginler İçindir başlıklı şiir popüler olmuştu: "Anavatan için değil/ Tanrı için de değil/ Zengin insanlar için savaşıyoruz/ Fakirlerse sadece vuruluyor."

fraksiyonların, örneğin büyük ve küçük üreticilerin aralarındaki çelişkileri de yansıtır. Hem büyük hem de sınıai bir savaş olan büyük savaşın büyük sınıai üreticileri kayırmış olması bir tesadüf değildir." (Pauwels, sf. 345)

Jacques Pauwles, Büyük Sınıf Savaşı 1914-1918 kitabında savaşın sadece emperyal hayaller uğruna yapılmadığını ülkelerdeki sınıflar arasındaki mücadelenin de savaşta önemli bir etken olduğunu anlatır. Bu, geniş hacimli, ampirik malzemenin yoğun olduğu çalışma savaşın ağır etkilerini ortaya koyduğu gibi, savaş zamanlarında sınıfların durumunu net bir şekilde gösteriyor. Zenginleşen sanayiciler, keyif çatan zengin-asalak sınıflar, itibar ve güç peşinde koşan, kibirli ve zalim generaller, üst düzey komutanlar, cephe gerisinde bütün yükü sırtlayan kadınlar, ölümden yılmış perişan vaziyetteki askerler, en düşük ücretlerle çalışan işçiler, ektiği-diktiği cepheye giden açlık sınırında köylü yığınlar vb. savaşın ağır etkilerini yaşayan halk sınıflarının şiirlerle, şarkılarla, isyanlarla direnişleri. Kitapta Avrupa'da savaşın devrimci bir duruma yol açtığını da görüyoruz.

1916'da ölmeye gönderilen askerlerin morali dibe vurmuştu. 1914 güzü yanılısamalardan kurtulma dönemi, 1915 savaş yorgunluğu ve çaresizlik yılı olmuştu. 1916'da ise ilk hoşnutsuzluk, muhalefet ve hatta isyan belirtilerine tanıklık edildi. Alman askerleri işgal altındaki Kuzey Fransa'da yıkılmış bir köydeki evlerden birinin duvarına büyük harflerle şu yazıyı yazmışlardı: "Öldürmeye son verelim, biz barış istiyoruz... Bizim için hiçbir kahramanca ölüm yok!... Bir kahraman olarak ölmeyi övenler, cepheye kendileri gitsin... Subayların canı cehenneme, onlar birer köpek ve alçak!" Sıradan Alman askerler arasında Savaş Zenginler İçindir başlıklı şiir popüler olmuştu: "Anavatan için değil/ Tanrı için de değil/ Zengin insanlar için savaşıyoruz/ Fakirlerse sadece vuruluyor." (Pauwels, sf. 306)

İtilaf Devletleri sömürgeleri de dahil olmak üzere dünyanın her yerinden neredeyse her şeyi ithal edebiliyor, böylece Almanya gibi yiyecek kıtlığı çekmiyordu. Yine de alt sınıflar için huzursuzluk ve hoşnutsuzluk söz konusuydu. Fiyatlar yükseldi, ücretler düştü, zengin sınıflarla alt sınıflar arasındaki yaşam biçiminde korkunç bir mesafe ortaya çıktı. Fransa'da 1916 Temmuz'unda sahildeki oteller iyi bir yaşamın tadını çıkaran zengin müşterilerle doluydu. Paris'te pahalı restoranlar çok iyi iş yapıyordu. Bulvarlarda çok sayıda yeni zengin, ordu sözleşmeleri ve karaborsa ticareti sayesinde servet kazanmış iş adamları dolaşıyordu. Bu, aynı bulvarlarda dilenerek, kartpostal satarak ya da cep harçlığı çıkarmak için yurtsever şarkılar söyleyerek gezen genellikle uzuvlarını kaybetmiş askerlerle büyük bir tezat oluşturuyordu. Savaştan çok kâr eden bir üst sınıf söz konusuydu. Bu durumu İngiltere'de de görüyoruz. Gerçek ve hayali savaş vurgunculuğu zor zamanlar geçiren ve düşük ücret düzeyleri, yüksek kira ve genel olarak yaşam maliyeleri nedeniyle özellikle mutsuz olan alt sınıflar arasında giderek daha fazla itirazla karşılaştı. Zengin sınıflar savaşın yükünü paylaşmaktan kaçınırken işçi sınıfının sürekli fedakarlıkta bulunması huzursuzluklara ve ayaklanmalara sebep oldu. Bunların en önemlisi 1916 yılında İrlanda'daki ünlü Paskalya Ayaklanması'dır. Savaşı başlatan seçkinler savaşın

ulusal devrimleri de tehlike olmaktan çıkaracağını ümit etmişlerdi. Fakat tam tersi oldu. George Bernard Shaw hüznüyle, İngilizlerin İrlanda'da yaptığı zulmün, Almanların Belçika'da neden olduğu dehşete denk olduğunu belirtmişti. Savaş seçkinlerin beklediği gibi olmadı. Bu durum Hristiyan kiliselerinin tecrübesi için de geçerlidir. 1914'te kitlesel olarak kiliselere gidenler artık buradan ayaklarını kesmişti. Aşırı milliyetçi bir şevkle savaşı destekleyen kilisenin ünlü marşı Onward Christian Soldiers (İleri Hristiyan Askerleri) askerler tarafından şöyle değiştirilmişti.

"Yürüyün Hristiyan askerler! Görevin yolu düzdür; Gebertin Hristiyan komşularınızı ya da onlar sizi gebertsin, Vaizler galeyana getiriyor sizi, Yukarıda Tanrı soymaya, tecavüze, öldürmeye çağırıyor sizi, Bütün eylemlerinizi kutsuyor gökteki Kuzu; Eğer Kutsal Ruhu seviyorsanız, gidip öldürün, dua edin ve ölün. Yürüyün, Hristiyan askerler! Parçalayın, yırtın mahvedin! İsa dinamitinizi kutsasın. Kafataslarını parçalayın şarapnelere, çimlere gübre saçın; Dilinizi konuşmayan insanlar hak ediyor Tanrı'nın lanetini." (Pauwels, sf. 316)

1917'de, Pauwels'in deyişiyle, "Ülkeler arasındaki resmi "dikey" savaşın yanı sıra sınıflar arasındaki dile getirilmeyen "yatay" savaşta şiddeti azalmadan devam etti." (Pauwels, sf. 323) Verilen ağır kayıplar karşısında, bir yandan anıtlar dikilerek ölüm kutsanırken diğer yandan şarkılara geçen tepkiler vardır. Bir örnek savaş karşıtı bir şarkı olan ve yasaklanan (1974'e kadar yürürlükte kalan bir yasak) "Kurbanlık Koyunlar" şarkısıdır. On binler halinde savaş tanrısının sunağında kurban edilen askerlerin kendileri için kullandığı bir tabir bu. Bazı dizeleri şöyle:

*"Elveda hayat, elveda aşk,
Bütün kadınlara elveda
Artık her şey bitti, temelli bitti
Bu korkunç savaşla
...*

*Büyük bulvarlarda zordur bakması
Eğlenen zenginlere ve güçlülere
Hayat güzeldir onlara
Ama bizim için öyle değildir
...*

*Parası olanlar. Onlar geri gelecekler
Çünkü biz onlar için ölüyoruz
Ama şimdi her şey bitti, çünkü bütün homurdananlar
Greve çıkacaklar*

*Şimdi sizin gününüz, zenginler,
Güçlü beyefendiler platoya çıkmak için.
Eğer savaşmak istiyorsanız
Kendi kendinizle parasını ödemek için."
(Pauwels, sf. 325-326)*

Osmanlı Devleti bu tablodaki kapitalist yarışta kapitalist âlemin ilişkileri ve dünyasına çok dahil olmayan, (kapitalist olmayan) fakat onunla eş zamanlı yaşayan hedefteki ülkeydi. Paylaşım planlarının, gizli anlaşmaların odağıydı.

Avrupa'da, Rusya'da, Türkiye'de savaşın cephe gerisindeki maliyeti ve sivillerin yaşamı korkunçtu. Kısa sürede savaşın Berlin'e veya Paris'e bir gezinti ya da macera olmadığı anlaşıldı. Savaş ölüm, salgın, açlık ve dehşet demektir. Askerlerde önce endişe ve sonra isyan hali baş gösterdi. Cephe gerisindeki ilk büyük patlama 1917 Nisan'ında Fransa'da oldu. Fransız ordusunun yarısı, 250.000 kişinin hayatını kaybettiği bir saldırıdan sonra cepheye dönmeyi reddetti. 500 ölüm cezası ve 49 kişinin fiilen kurşuna dizilmesi ile düzen yeniden sağlandı. İtalya'da 1917 yılında 50.000 kadar askerin katıldığı bir isyan oldu. Bologna yakınlarındaki Britanya üssünde 100.000'e varan asker beş gün süren kanlı bir isyan gerçekleştirdi. Generaller tavizler vererek sonra liderlerini kurşuna dizerek isyanı sonlandırdılar.

Osmanlı cephe gerisi hakkında bilgilerimiz kısıtlıdır. Balkan savaşlarındaki hezimetin temel sebeplerinden biri seferberliğin tam anlamıyla gerçekleştirilememesidir. Çok eksiktir. Balkan ulusları ise seferberliği organize etti. Osmanlı yöneticileri, "meyhaneci

Yunanlılar, sütçü Bulgarlar bile seferberliği başardı” diyorlardı. Bu tecrübe Cihan Harbi’nde ciddi bir seferberliğin yapılmasına yol açtı ve milyonlarca insan, içlerinde çok gençler de olmakla beraber cephelere seferber edildi. Osmanlı Devleti çok fazla ve birbirinden uzak cephelerde savaştı. Tarih bölümünde İlginli Ali’nin cepheden babasına yazdığı mektubu okuduğumuz. “Arabanın nar-ı cehennemi Köprüköyün ayazı yanında nimet-i ilahiymiş” diyordu. Milyonlarca insanın yanında milyonlarca hayvan da ordu emrine alındı. Anadolu içlerine ve diğer cephelere kara yoluyla ulaşmak mümkün olmadığı için taşıma ve diğer işler hayvanlarla yapılıyordu. İstanbul’dan Ankara’ya gitmek için önce Samsun’a gitmek gerekiyordu. Bu durum Anadolu’daki öküzlere el koymak demektir. Erkeklerin cephede olduğu bir zamanda, kadınlar için elindeki tek geçim kaynağı öküzün de alınması cephe gerisindeki yaşamı trajedi boyutuna getirdi. Bakü Kurultayı’nda kendisini kara sabana koşan Türk kadınlarını örnek veren konuşmalar vardır. Çok fazla genç askere alındı. İstanbul’da da çok sayıda eğitilmiş genç cepheye gitti, şehit oldu. Anadolu’da cephe gerisinde yaşananlara dair bilgilerimiz çok sınırlıdır. Okuma yazma oranı çok düşüktü, kadınlarda daha da düşüktü. Dolayısıyla yazılı malzeme yok. Cepheye çok az katılan entelektüellerden Ahmet Haşim sıhhiye müfettişi olarak görev yapmıştır. “Öküz Osmanlı yaşamının zembereğidir.” diye yazıyor. Cephe gerisindeki insanların yaşadıklarını

Savaş, büyük bir hayal kırıklığına ve dehşete yol açmıştı ve kitleler olup bitenlere bir anlam vermeye çalışırken siperlerde yanı başlarındaki işçilerin sosyalist tezlerini dinliyorlardı. Avrupa’da gelmekte olduğu düşünülen devrim Rusya’da oldu. Lenin, “Eski kuşaktan olan bizler gelmekte olan devrimin sonuç alıcı muharebelerini görecektik kadar yaşamayabiliriz” diyordu.

folklorik malzeme ile ancak anlayabiliyoruz. Birkaç örnek verebiliriz. Savaşın özellikle son iki yılında genç ve çocukların katılımı daha da artmıştır. “Davul zurna çalınıyor on yedililer gelsin deyi/ On yediliden asker mi olur topluyorlar ölsün deyi.” Yaşar Kemal’in Toroslarda topladığı ağıtlarda, şiirlerde, türkülerde savaşın derin izleri ve acıları vardır.

1930-40’lara kadar bu izler canlılığını korumuştur. 1940’lı yıllar zaten ikinci dünya savaşının ağır sıkıntılarıyla geçti. Yeni olan eskiyi kenara itti. Türkiye’nin Dünya Savaşı’na dahil olması aslında daha eskiye gider. Avrupa’daki kapitalist yarış ve emperyal arzuların biçim açımızdan ilk eylemi İtalya’nın Trablusgarp’ı işgali idi. Bununla birlikte Balkan Savaşları başladı, arkasından Cihan Harbi ve İstiklal Harbi. Bu üç savaş birbiriyle devamı şeklinde birlikte düşünmek gerekiyor. Tarihsel değerlendirmeyi yaparken ve tarihsel anamneze yönelik bir düşünme için bütün bunların göz önünde tutulması önemlidir. Rus Devrimi savaşlarla sarsılmış, takati tükenmiş Türkiye için âdeta bir hediye, kurtarıcı olarak gelmiştir.

Bolşevik Devrimi

*“...Ki Bolşevikliğe dair şu reng-i istilâ
Birinci suhhat-ü sanat, ikinci hubb-u beşer
Bu fikre malik olan halka kul olur Mevla”
Neyzen Tevfik*

Savaş, büyük bir hayal kırıklığına ve dehşete yol açmıştı ve kitleler olup bitenlere bir anlam vermeye çalışırken siperlerde yanı başlarındaki işçilerin sosyalist tezlerini dinliyorlardı. Avrupa’da gelmekte olduğu düşünülen devrim Rusya’da oldu. Lenin, “Eski kuşaktan olan bizler gelmekte olan devrimin sonuç alıcı muharebelerini görecektik kadar yaşamayabiliriz” diyordu. Fakat çarlığın 1905’te sarsılmasından beri beklenen devrimci durum, savaşın ölüm, açlık ve dehşet dolu manzarasında daha hızlı gerçekleşti.

Şubat devriminden birkaç hafta önce, Lenin İsviçre’de sürgündeydi. Putilov maden işçilerine karşı ilan edilen lokavtla işçi kadınların gösterisi aynı zamana denk

geldi. Kadınların gösterisi bir genel bir greve dönüştü. Ekmek talebiyle, donmuş ırmağı geçerek başkent merkezine işgaline sebep olacak bir yürüyüşe dönüştü. Çara hep sadık Kazak birlikleri saldırmayı reddederek onlarla birleşmeye başladılar. Karışık dört günün ardından kitleler ayaklandı. Çar çekildi, yerine bir geçici hükümet geçti. Eric Hobsbawm'ın belirttiği gibi, *"Sokaklarda geçen dört kendiliğinden ve öndersiz gün bir İmparatorluğu sona erdirdi."* (Hobsbawm, sf.79) Lenin'in başarısı, denetim dışı halk akınına Bolşevik iktidara dönüştürmesi olarak yorumlanmaktadır.

Şubat devriminden sonra bir yanda güçsüz bir geçici hükümet öte yanda kendiliğinden her yerde yayılan halk konseyleri/sovyetler bulunuyordu. Bolşevikler halk konseyleri/sovyetler eliyle kısa zamanda çok hızlı gelişti ve sağlam bir örgütlülük yarattı. "Ekmek, Barış, Toprak" sloganı ile Mart 1917'de birkaç yüz kişilik küçük bir grup olan Bolşevikler aynı yılın yaz başında 250.000 üyeye ulaştı. Kent yoksullarının ve işçilerin talebi ekmek, tarımla geçinen Rusların %80'inin temel talebi toprak, orduyu oluşturan köylü askerler ve herkes barış istiyordu. Lenin ve Bolşeviklerin en bariz ve gerçek vasfı kitlelerin ne istediğini anlamak bu isteklerin nasıl çözüleceğini bilme yetenekleridir. Bu Lenin'in bir darbe örgütleyicisi olduğu tezine de cevaptır kimilerine göre.

Geçici hükümet Haziran 1917'de ordunun yeni bir askeri saldırı yapmasında ısrar etti. Liberal Kadet Partisi'nin kurucusu ve Rus geçici hükümetinin ilk Dışişleri Bakanı Pavel Milkuyov, *"Uluslararası sosyalizmin insancıl ve kozmopolit bir ülküsü uğruna (...) savaşın en büyük ganimetinden vazgeçmek saçma ve fahiş bir hata olur."* diyordu. (McMeekin, sf. 319) Fakat köylü askerler savaştan bıkmıştı, köyelerine dönüyorlardı, gittikleri yerlere devrimci fikirleri beraberlerinde götürdüler. Uzatmadan genel tablo bakımından geçici hükümetin yönetemeyeceği belliydi ve önemli olan hükümetin düşüşünü neyin izleyeceğiydi. Radikalleşen taraftarlar Bolşevikleri iktidara götüren yolu açtılar.

Avrupa'da beklenen devrim bütün ümit verici

gelişmelere ve koşullara rağmen gerçekleşmedi. Bolşevikler ve Lenin Avrupa'da bir devrimi desteklemek yanında, esas olarak yeni rejimin ayakta kalması sorunu ile ilgileniyorlardı. Almanya'nın Brest-Litovsk'de dayattığı ceza niteliğindeki barışa dayanabildi, ayakta kaldı. 1918-20 arasında vahşi bir iç savaş yaşandı. *"İngiliz, Fransız, Amerikalı, Japon, Polonyalı, Sırp Rum ve Romanyalı askerleri Rus toprağına gönderen müttefiklerin finanse ettikleri çeşitli karşı devrimci beyaz ordular ve rejimler Sovyetlere karşı ayaklandılar."* (Hobsbawm, sf. 83) 1920'nin sonunda Bolşevikler iç savaşı kazandılar.

Rus Devrimi'nin insanlık tarihi bakımından anlamı Fransız Devrimi kadar önemlidir demiştik. 1917 Rus Devrimi'nin sayısız eğilimi içinde barındırması, yeni çelişkilerin üstesinden gelmesi, büyük entelktüellerden fabrika işçilerine, en ücra bölgedeki köylülere kadar farklı insanları bir araya getirmesi ile totaliter hiçbir yönü yoktu. Badiou'nun belirttiği gibi, *"Kesinlikle totaliter bir bütünün değil olağanüstü derecede etkin bir düzensizliğin, ama yine de bir fikrin, eşitlik fikrinin ışığıyla aydınlanan bir düzensizliğin sergilenişi olmuştur."* (Badiou, sf. 13)

Bu bakımdan Rus Devrimi başlangıç aşamasında, Bakü Kurultayı'na giden süreçte ve Bakü Kurultayı'nda açıklıkla görüldüğü üzere demokratik ve özgürlükçü bir tartışma ortamını yaratmıştır. Avrupa'da ise des-

Rus Devrimi'nin demokratik boyutu, halklar arasında eşitlik vaat eden ve barışa yönelik çabaları Türklerin ve Türk basınının ilgisine yol açmıştır. Savaşın ağır yükü içinde gelen bu barış ümidi sevinçle karşılanıyordu.

politik idareler güçlendi. 1917 yılında bütün Avrupa'da sivil savaşı yıkımına karşı hoşnutsuzluklarını, itirazlarını her şekilde gösterdiler. Rusya'daki devrim bir umut ışığı oldu. Herkesin gözü kulağı oradaydı ve barış ümidine yönelik bir heyecan oluştu. Siviller ve askerler barışın yanında değişim de istiyorlardı. Seçkinlerin tutumlarında bariz bir sertleşme görüldü. Soylular, sanayiciler, generaller, zengin sınıflar zaferden elde edilebilecek meyveleri koparabilmek için savaşı kazanmak gerektiğine inanıyorlardı ve bunun için kararlı olduklarını gösterdiler. 1917'de Almanya topyekûn zaferden daha azıyla yetinmeyecek Ludendorff'un askeri diktatörlüğü altına girdi. Britanya'da Lloyd George ülkeyi yedi üyeli küçük bir "savaş kabinesi" vasıtasıyla yarı-diktatöryal ya da Arthur Marwick'in yazmış olduğu gibi neredeyse "totaliter" bir şekilde yönetiyordu. Fransa'da saldırılar George Clemenceau'yu 1917 Kasım'ında iktidara getirdi. Savaşı acımasızca sürdürmek istiyordu. Bunun için Clemenceau eskiden görece demokratik olan Fransız Cumhuriyeti'ni, tartışmasız totaliter özellikleri olan bir tür diktatörlüğe dönüştürmeyi uygun gördü.

Bu sırada Sovyetler/halk konseylerinin geniş tartışma yoluyla kararları alan yöntemi, devrimin demokratik boyutunu ve Avrupa için cazibesini görmek bakımından önemlidir. Geçerken bahsedilmesi gereken iki önemli noktaya işaret etmek gerekiyor. Birincisi, İngiltere'nin Orta Doğu ve İç Asya'nın yazgısında askeri, diplomatik, entelektüel vb. bütün araçlarla müdahalesi ve etkin rolüdür. İngilizler Osmanlılara karşı Arap aşiretlerinin ve şeflerinin desteğini almak için pek çok vaatte bulundu. Londra açısından Arap halkının çıkar ve arzuları herhangi bir önem taşııyordu. Osmanlılar Arabistan'dan kovuldu. İngilizler burada da Britanya'nın kendi aristokrat ailelerinin muadili olan ve savaş sırasında kullanışlı ortaklar olduklarını gösteren bir avuç aşiret şefi ile birlikte kendi çıkarlarını gözeterek yeni bir düzen kurdular. Arapların devasa ülkesi parçalara ayrıldı ve bu parçalar kendi kişisel mülkleri olarak yönetecekleri -Suudi Arabistan gibi- birer devlete dönüştürülmek üzere söz konusu ortaklara dağıtıldı. Ortadoğu'da

kralların ve şeyhlerin hâlâ tebaalarını son derece gayr-ı demokratik, Orta Çağ'a özgü bir şekilde yönetebiliyor olmaları, bu nedenle aynı zamanda büyük savaşın mirasının bir parçasıdır. Öte yandan savaşın büyük bir geri sıçramayı yani Fransız devriminden ve devrimin tetiklediği demokratikleşme sürecinden bir kopuşu gösterir. Bakü Kurultayı'na ve İç Asya'daki gelişmelere müdahalesi de belirleyici olmuştur. Lenin'in doğuda devrimlerden vazgeçmesi Londra-Moskova hattında yapılan antlaşma ve mutabakatlar ile ilgilidir. İngiltere bütün araçlarla, ve belki Bolşevikler içinde teorik anlaşmazlıkları körükleyerek, süreci tersine çevirmiştir, bu anlamda ikinci enternasyonalin kararları batıya bir tazminattır. İkinci bir durum olarak Cihan Harbi'yle beraber ve esasen sonrasına ABD'nin dünya politikasında merkez rolü alması gerçekleşmiştir. Avrupa'nın demokratik yönün dışına çıkması ve Sovyet cazibesine karşı ABD'nin izlediği yol demokrasiyi öne çıkarmak oldu ve bir araç olarak kullandı. Lenin'in ulusların kendi kaderlerini tayin hakkına karşı başkan Wilson'un on dört madelik bildirgesi bu yöndedir. Soğuk savaşın embriyo halindeki başlangıcını da burada görebiliriz.

Rus Devrimi'nin demokratik boyutu, halklar arasında eşitlik vaat eden ve barışa yönelik çabaları Türklerin ve Türk basınının ilgisine yol açmıştır. Savaşın ağır yükü içinde gelen bu barış ümidi sevinçle karşılanıyordu.

Bolşevik Devrimi, Osmanlı İmparatorluğu'nun imdadına tam zamanında yetişti. Şubat Devrimi'ni geriden ancak Batı ajanslarını takip ederek veren Osmanlı basını Ekim Devrimi'ne daha çok yer vermiştir. Bunda etkili olan Lenin'in Müslümanlara çağrısı ve barış isteğidir. Fakat daha devrimden önce (1916) ilk röportajı hemşerisi Yusuf Akçura yapıyor. İkisi de Kazan Simbirska doğumludur. Osmanlı basınında Lenin'e dair övgüler var. Bu hem baş belası Çarlığın yıkılışı ve hem de Osmanlı'nın çok zorlu bir devrinde ortaya çıkan umutla ilgilidir. Komünizmle yönelik bir anlama çabasının da olduğunu görüyoruz. "Türklerin teorisi en yakın pratikleridir" tespitine uygundur. Doğrusu,

tarihsel dönem o kadar karışıktır ki bilinmezlik, değişen koşullar ve çeşitli ittifaklar içinde pratiğin teori üzerindeki etkisi kaçınılmazdır. Bolşevik İhtilali'nin Osmanlı basınındaki yansımalarını Uğur Kocabaşoğlu ve Metin Berke'nin Bolşevik İhtilali ve Osmanlılar kitabında bulabiliriz. Birkaç örnek verelim. İkdam Gazetesi, "Aferin Bolşevikler!" diye yazıyor. Vakı'te "Mösyö Lenin'in" İşçi ve Asker Sovyeti'ne yaptığı konuşmadan sözleri aktarılıyor. "Bu kanunlar yalnız Rusya için, değil tekmil dünya için yeni bir devir açacaktır." Vakıt Gazetesi'nin 27 Kasım 1917'deki sayısında Ahmet Emin imzalı "Yarıncı Rusya" adlı başmakalede şunlar yazıyor: "Bugün Petersburg'da bir Lenin-Troçki hükümeti mevcut bulunuyor. Bu hükümet her türlü fütihat emellerinin aleyhindedir, ve pek yüksek ve saf gayeleri vardır. Rusya'ya en müfrit sosyalizm gayelerinin icap ettirdiği tarzda bir idari şekli vermek istemekle kalmıyor, Rusya'da atılan adımlar sayesinde bütün insanîyetin büsbütün yeni ve mes'ut mevcudiyete mazhar olacağına ciddi surette inanıyor." Örnekleri uzatmaya gerek yok. Şu tespiti yapabiliriz: Osmanlı yöneticileri, Türk aydınları ve Osmanlı basını Bolşevik Devrimi ile pratik ih-

Troçki Rusya'nın savaşı bıraktığını ve ordularını dağıttığını ama "toprak ağalarınca ve kapitalistlerce hazırlanmış bir barış"ı imzalamayacağını duyurdu. Artık Almanya ve müttefikleri savaştan bezmiş halklarına ordusu olmayan bir ülkeyle neden savaştıklarını açıklamak zorunda kalacaktı. General Hoffman, "duyulmamış şey" diye kekeledi. ABD istihbarat subayı Albay Raymond Robins Troçki'yi "her tarafından puştluk akan biri ama İsa'dan sonra gelen en büyük Yahudi" olarak nitelendiriyordu.

tiyaçlar ve çıkışsızlıkta bir ümit arayışı zemininde ilgilendiler. Bunu, tarihsel sürecin dehşeti ve öğrenme sürecinin birlikteliği şeklinde ele almak gerekiyor. 1917'de barış ümidi, 1918'de kaybedilen toprakları geri almak, savaşın bitmesi ve Anadolu'nun işgali ile beraber Rus desteğine duyulan ihtiyaç, üç tarz-ı siyasetin fikrî arayışları şeklinde teorinin pratiği takip ettiği bir yönelimdi bu. Bu tarihsel dönemle beraber ilerleyen fikrî tartışmaları başka bir yazıya bırakarak Bakü'ye bakalım.

Bakü'den Bakü'ye: Petrol İçin Savaştan Doğu Halklarının Kurultayına

Bolşevik Devrimi ile Bakü Kurultayı arasındaki süreç Sovyetler için ayakta kalma savaşıydı. Türkler için 1918'e kadar 1877 sınırlarına geri dönmek planları söz konusuydu. Türklere bu olanağı sağlayan Brest-Litovsk antlaşmasıydı. Brest-Litovsk tam bir sinir harbiydi. Troçki oyalama yolunu izliyordu. Öncesinden başlayalım.

Sean McMeekin, Brest-Litovsk görüşmeleri sürecindeki mücadeleyi ve Bakü için yapılan çatışmaları ayrıntılarıyla anlatır. Yazının uzaması pahasına, Bakü Kurultayı'na giderken Bakü'nün önemini vurgulamak ve meseleye farklı açılardan bakabilecek bir zemini belirtmek için kısaca özetleyebiliriz.

3. Ordu'ya 3 Aralık'ta iletilen Rusların ateşkes isteği 17-18 Aralık gecesi Bütün Osmanlı cephelerinde yürürlüğe girdi. İstanbul'da ciddi bir gıda sorunu vardı; en başta tahıl geliyor. Sıkıntının kış aylarında sürmesi halinde Alman varlığının öfkeli Türk kalabalıklarının hedefi olma ihtimali söz konusuydu. Başkentte gıda tayini yetersizken cephelerdeki durum çok daha kötüydü. Von Sanders'in dediği gibi, "Askerler yarı aç ya da açlıktan ölmek üzere ve paçavralar içinde"ydi. Rusya'nın Türkiye'ye karşı savaşını sona erdiren Kerensky, Sovyetler ya da Rus halkı değil Lenin'di. Lenin'in bütün cephelerde teslim olma kararı Osmanlı Devleti'nin ayakta kalabilmesi anlamına geliyordu. Üstelik Talat Paşa devrimle beraber, "Türkiye'nin Şark

İmparatorluğu'nu gerçekleştirme yolunun açıldığı" kanısındaydı. Sabah ve Tasvir-i Efkâr gibi gazeteler Transkafkasya ve Doğu Anadolu'daki toprakların derhal geri alınmasını tartışıyordu. Bu yolu açan Brest-Litovsky'deki mütareke olmuştur. Türkiye'nin Rusya ile 1914 sınırlarına dönülmesi değil 1877-78 savaşımdan önceki sınırlara dönme söz konusuydu. Rus petrol sanayisinin merkezi ve Hazar'a giriş kapısı Bakü'nün yanı sıra Türki Orta Asya bile gündeme gelebilirdi. Daha o günlerde Enver Paşa'nın kafasında beliren bir fikirdi bu.

Lenin'in derdi Çarlık ordusunun dağılışını hızlandırarak karşı devrimi bertaraf etmekte. Fakat bu durum Alman ve Türk planlarının seyrini değiştiriyordu. Almanya, Polonya, Ukrayna gibi bir dizi yeri geri istiyor ve tahıl sorununu Ukrayna'dan halletmek istiyordu. Lenin'in ateşkes ve Brest-Litovsk hamlesi Avrupa genelinde devrimlerin patlak vermesi için yeterli zaman kazanmaya yönelikti. Troçki Avrupa'daki işçilerin Bolşevik Devrimi'ni anlamalarına zaman sağlamak için müzakereleri mümkün merteye ertelemek gerektiğini düşünüyordu. Sürekli bir oyalama taktiği izledi.

Enver Paşa elviye-i selasenin yeniden imparatorluğa katılmasını müzakere etmek için 22 Aralık'ta bir Kafkas heyeti oluşturdu. Türkiye Kafkasya'ya girmek istiyordu.

Troçki müzakereleri bizzat üstlenmişti. Herkesin kolay boy ölçüşebileceği biri değildi. Oyalama taktiğini sürdürdü. Konuyu sürekli soyut bir mecraya çekti. Egemenlik ve kendi kaderini tayin hakkı üzerine akademik bir tartışmaya dönüştürdü. Müzakerelerde bu akademik tartışmadan sıkılan Alman general Max Hoffmann Polonya ve Baltık bölgesinin büyük bölümü dahil olmak üzere Alman birliklerince işgal edilmiş toprakların Rusya'dan kopacağı bir planı dayattı. Troçki zor durumdaydı, ya küçük düşürücü bir barışı onaylayacak ya da savaş kararı verecekti. Bolşevik Parti'deki tartışmalarda bütün ihtimaller masadaydı. Lenin'in sert hükümler içerse bile Almanya ile hemen bir barış imzalamaya önerisi 65 oydan

15'ini aldı. Buharin'in savaşı yeniden başlatma önerisi ucu ucuna çoğunluğu elde etti. Savaşı Rusya'nın kaybedeceğinin apaçık olduğunu ileri süren Troçki, ekimde Bolşevik darbesinin zamanlaması konusunda bulduğu çözümü hatırlatan yeni bir mahirhane uzlaşmayı ortaya koydu. Yapılması gereken savaşın bittiğini duyurmak ama Almanya'nın dayattığı ilhakçı bir barış anlaşmasını onaylamaktan kaçınmaktı. Böylece savaş halini askıya almak ve şatafatlı bir propaganda jesti ile Rus ordusunu terhis etmek aynı anda iki şeyi başarmak demektir. Birincisi Hohenzollern tahtının ajanları oldukları yolundaki yaygın inancı yıkmak ve ikincisi anlaşmanın bir meşruiyet taşımadığını Alman süngüleriyle Rusya'ya kabul ettirildiğini bütün dünyadaki işçi sınıflarına açıkça göstermek. Troçki'nin meşhur "ne barış ne savaş" yaklaşımıydı bu.

Müzakerelerin ayrıntıları uzundur. Almanlar Troçki'yi her anlamda sıkıştırdılar von Kühlmann Troçki'ye 24 saat içinde antlaşmayı imzalamazsa savaş haline döneceğini söyledi. Troçki Rusya'nın savaşı bıraktığını ve ordularını dağıttığını ama "toprak ağalarınca ve kapitalistlerce hazırlanmış bir barış"ı imzalamayacağını duyurdu. Artık Almanya ve müttefikleri savaştan bezmiş halklarına ordusu olmayan bir ülkeyle neden savaştıklarını açıklamak zorunda kalacaktı. General Hoffman, "duyulmamış şey" diye kekeleydi. ABD istihbarat subayı Albay Raymond Robins Troçki'yi "her tarafından puştluk akan biri ama İsa'dan sonra gelen en büyük Yahudi" olarak nitelendiriyordu.

Troçki'nin oyalamalarından duyulan bezginlikle Osmanlı cephesinde ilerleme vardı. Vehip Paşa'nın komuta ettiği 3. Ordu Trabzon'u aldı. Erzincan-Erzurum cephesinde Kazım Karabekir Paşa tarafından yeni oluşturulan 1. Kafkas Ordusu 24 Şubat'ta Mama Hatun'u birkaç gün sonra Erzincan'a aldı. Osmanlı birlikleri 4 Nisan'da Sarıkamış'a girdi, Vehip Paşa Ardahan'ı birkaç günde aşmış 12 Nisan'da Batum'u teslim aldı. 1. Kafkas Ordusu 25 Nisan'da Kars'a girdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun kırk yıldaki toprak kayıplarını telafi edişisi iki ayda tamamlanmış oldu. Transkafkasya'yı kimin kontrol edeceği belirsizdi. Bolşevik olmayan çeşitli eğilimlerdeki sosyalistler

Ukrayna Radas'ına [1] benzeyen ve Seim adı verilen bir ön parlamento kurdular. (Çoğunlukla Gürcü Menşevikler, Ermeni Taşnaklar ve birkaç Azeri Tatarı tarafından) Antlaşmaya yetiştiremedikleri için ilginç bir şekilde Türklerce tanınma umuduyla Trabzon'a temsilciler gönderildi. Almanların Ukrayna Rada'sını kontrol ettikleri gibi Osmanlı paşaları için de Seim aynı olabilirdi. Bütün Transkafkasya demiryollarının Türkler tarafından serbestçe kullanılmasını Seim'e dayattılar. Hedef Bakü'yü almaktı.

Bakü'nün petrol yatakları Transkafkasya'da en çok çekişmeye konu olan bir ganimetti. Ruşeym halindeki Azerbaycan hükümeti kente hâkim değildi; Osmanlı ordusunu davet etmişti. Almanlar kente ulaşma ve Bolşeviklerin kenti onlara bırakmasını sağlamak peşindeydi. Alman askerlerinin Gürcistan'ı aşmasıyla ve Türklerin Batum'a takviyeler çıkarmasıyla Bakü için yarış hız kazandı.

Ludendorff Enver Paşa'dan kuvvetlerini Brest-Litovsk'da mutabık kalınan sınır hattına çekmesini

Troçki Rusya'nın savaşı bıraktığını ve ordularını dağıttığını ama "toprak ağalarınca ve kapitalistlerce hazırlanmış bir barış"ı imzalamayacağını duyurdu. Artık Almanya ve müttefikleri savaştan bezmiş halklarına ordusu olmayan bir ülkeyle neden savaştıklarını açıklamak zorunda kalacaktı. General Hoffman, "duyulmamış şey" diye kekeledi. ABD istihbarat subayı Albay Raymond Robins Troçki'yi "her tarafından puştluk akan biri ama İsa'dan sonra gelen en büyük Yahudi" olarak nitelendiriyordu.

istedi. Enver Paşa'ya Karakilise'de Almanlarla Ermenilerin birlikte çarpıştıklarını bildiren Vehip Paşa baskıya boyun eğmeyerek Gürcistan içlerine yöneldi ve Alman birliklerinin birkaçıyla karşı karşıya geldi. 10 Haziran'da Türkler ve Almanlar arasında ilk silahlı çatışma yaşandı. Sayıca zayıf Almanları yenen Türkler çok sayıda esir aldı. Ludendorff Enver paşayı uyararak esirleri vermemesi halinde 200 bine varan askerlerini çekeceğini belirtti. Enver Paşa isteksizce buna uydu Vehip Paşa'ya güneye çekilme emrini verdi.

Geri adım taktik amaçlıydı. Gürcistan'ı Almanlara bırakırken Vehip Paşa'ya Azeri Tatarlarının Bakü'den kaçtıktan sonra merkez edindikleri Yelizavatpol'e ilerlemesini söyledi. Amcası Halil Kut Paşa'yı Mezopotamya'dan çağırdı Nuri Paşa'yı Türk nizami askerleri, Azeri Türkleri ve Müslüman gönüllülerin oluşturacağı İslam ordusunun komutanlığına atadı. Bakü'nün 80 kilometre kadar yakınına vardı.

Batı Cephesi'nde Almanya'nın talihi kötü gidiyordu. Fakat Doğu Cephesi'ndeki imkânlar sonu gelmez gibiydi. Doğu Cephesi'nde her tarafta müthiş bir kargaşa ve rekabet yaşanırken Bakü için mücadelede kızırmaktaydı. Enver Paşa'ya karşı Bolşevik Moskova'nın ve Berlin'in çıkarları uyumluydu. Troçki'nin ileri sürdüğü gibi, Bakü stratejik anlamda Moskova'dan daha önemliydi. Oradaki petrol olmazsa Rusya'nın demiryolu şebekesinin büyük bir bölümü ve Volga'daki gemi ulaşımı duracaktı. Alman hükümeti Türklerin durdurulmasını kabul etti. Bu söz karşısında Bolşevikler Berlin'e Bakü yöresinde çıkan petrol ürünlerinden %25'lik kalıcı bir kota vermeye razı oldu. Enver Paşa diplomatik baskıyla durdurulmazsa Azerbaycan için kapışmayı göze alan Almanlar, iki Alman bataryası ve üç sahra topçu bataryasını Tiflis'e gönderdi. Bakü konusundaki bu anlaşmazlık Berlin ile İstanbul arasındaki zaten azalan güveni bozdu. Ludendorff, 4 Ağustos'ta İngiliz Kuvvetleri'nin Bakü'ye vardığı gün, İslam ordusunun Bakü'ye yürümesi halinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan bütün Alman subayların çekileceği yönünde sert bir tehditte bulundu. Almanlar İslam ordusunu sabote etmek amacıyla Azerbaycan'ı Gürcistan ve Batum'a bağlayan bir demiryolu

köprüsünü yıktılar. Nuri Paşa bu düşmanca eylemin öcünü almak için Almanların Azerbaycan'a birlik göndermesini önlemek üzere bir karayolu köprüsünü havaya uçurdu. Enver Paşa bütün Alman dostu iddialarına rağmen, Bakü'yü ele geçirme şevkine uygun olarak, kardeşine Hazar yolunda karşısına çıkabilecek Alman birlikleriyle çatışma iznini açıkça verdi. İngilizlerle de çatışmalar yaşandı.

Bakü'nün 15 Eylül'de alınışı İstanbul'da büyük kutlamalara sebep olmadı; çok az kutlama yapıldı. Çünkü Brest-Litovsk ayarına kapılarak Rusya içlerine çekilen Enver Paşa ve Türkler güney ve batı sınırlarındaki kuvvetlere yeterli dikkati göstermemişlerdi. Almanlar da doğudaki zaferin getirdiği kazançların keyfini uzun süre çıkaramadı. Savaşın kaderini belirleyen gelişmeler başka yerdeydi. (McMeekin, sf. 365-388)

Doğu cephesinde bunlar yaşanırken aslında savaşın sonuna gelinmişti. Bulgaristan'ın düşmesi ile başlayan süreç İttifak Devletleri'nin savaşı yenilgiyle bitirmesi ile sonuçlandı.

Cihan harbini sona erdiren antlaşmalar Paris Barış Konferansı'nda hazırlandı. Buradan çıkan beş barış

antlaşmasının ilki Almanya ile yapılan Versay sonucusu Türkiye'ye dayatılan Sevr Antlaşması'dır. "Barış'a son veren barış" olarak adlandırılan Paris Barış Antlaşması Avrupa'ya savaş tohumunu ekti, Orta Doğu'yu sorunlar bölgesine dönüştürdü.

Türkiye işgalden çıkarak kendi yönünü çizemedi. Bu sıradaki olaylar ile Rus Devrimi'nin gelişimi, yönelişi ve Bakü Kurultayı arasında bağlar vardır.

Dipnotlar:

[1] Verkhovna Rada (E.N.)

Kaynakça:

- 1.) Alain Badiou, *Petrograd'dan Şanghay'a 20. Yüzyılın İki Devrimi*, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul.
- 2.) Chris Harman, *Halkların Dünya Tarihi/Taş Çağından Bin Yıla*, Yordam Kitap, İstanbul.
- 3.) Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl/1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, Everest Yayınları, İstanbul.
- 4.) Jacques Pauwels, *Büyük Sınıf Savaşı 1914-1918*, Yordam Kitap, İstanbul.
- 5.) Sean McMeekin, *Osmanlı'da Son Fasıl/ Savaş, Devrim ve Ortadoğu'nun Şekillenmesi*, YKY, İstanbul

İngiltere’de Özgür Kiliseler, İşçi Hareketi ve Emek Kilisesi Deneyimi

ZEKİ KILIÇASLAN

E.P Thompson 1963 yılında yayınlanan *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu* adlı eserinde 18. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın ortalarına kadar devam eden dönemde İngiltere’nin piyasa toplumuna dönüşümünün toplumsal zeminini, ortaya çıkan fikirleri ve hareketleri ele alır. Bu bağlamda geniş şekilde ele alınan konulardan biri de nonkonformist olarak tanımlanan muhalif kiliselerin gerek liberal siyasal hareket gerekse oluşum halinde işçi sınıfı hareketi ile ilişkisi üzerinedir. Bu ilişki İngiltere işçi hareketinin kıta Avrupa hareketlerinden farklı yönlerinin de temelini teşkil etmektedir. Bu yazı İngil-

tere işçi hareketi tarihinde *nonkonformist* (özgür) kiliselerin işçi hareketi ile ilişkileri üzerine genel bir bakış sunmaya çalışmakla birlikte 1890’da ortaya çıkan “Emek Kilisesi” deneyimini ele almaktadır. Konunun İngiltere ve diğer tüm dünya geneli için ayrıntılı ele alınması, gerek liberal hareketlerin gerekse de emek hareketlerinin kitle-

şelleşmesi dinamiklerini ve bu sürecin dinî yapılarla ilişkisini anlamak açısından önemli olacaktır.

Nonkonformist (Özgür) Kiliseler

İngiltere Anglikan Kilisesi tarihinde, Nonkonformist Kiliseler (Konformist Olmayan – Özgür Kiliseler) İngiltere Devlet Kilisesi’nin yönetim ve usullerini kabul etmeyen Protes-

tan Hristiyan kiliseleridir. Bu ayrılık İngiltere ve Galler’de 1914’e kadar ve *dissenters* (muhalifler) olarak adlandırıldıkları İrlanda’da ise 1869’a kadar sürmüştür. Bu adlandırma 1649-1660

yılları arasında süren bir fetret döneminden sonra Kral II. Charles’ın sürgün edildiği kıta Avrupa’sından İngiltere’ye dönmesi ve ardından 1662 yılında ortaya konulan ve tüm kilise hizmetlerinde, ayin ve törenlerde ortak dua kitabının kullanımını zorunlu kılan yasanın (Act of Uniformity-Tektiplilik Yasası) yürürlüğe girmesinden sonra kul-

Özgür kiliseler 18. ve 19 yüzyılda halkla en çok ilişki içinde olan ve onlar üzerinde en fazla etkiye sahip olan kiliselerdir. Öte yandan özgür kilise mensupları toplumsal ekonomik yaşama katılım konusunda birçok yasal engelle baskı altına alınmış olsalar da öne koydukları tutumluluk, ölçülülük, sağduyu, dürüstlük, çalışkanlık gibi erdemli tutumları nedeniyle imalatçılar, tüccarlar, ticaretle uğraşanlar arasında çok etkin olmuşlardır.

lanılmıştır. Bu yasa aynı zamanda İngiltere Kilisesi'nin tüm piskoposluk atamalarında da tek yetkili olarak kılınmasını da getiriyordu ve bu nedenle fetret döneminde kilise içinde hakimiyet kuran *Püritenler*'in büyük muhalefeti ile karşılaşmıştı. Sonuçta bu kuralları kabul etmeyen 2000 din adamı kiliseden çıkarılmıştır. Nonkomformist kiliseler deyimi *Püritenler* yanında 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde diğer tüm Reformist Hristiyanları (*Presbiteryenler* ve *Cemaatçiler*), *Kalvinistler*, *Baptistler*, *Kardeşler Cemaati*, *Metodistler*, *Quakerlar* ve İngiltere *Morivianları* gibi birçok eğilimi de kapsıyordu. [1]

Özgür kiliseler 18. ve 19 yüzyılda halkla en çok ilişki içinde olan ve onlar üzerinde en fazla etkiye sahip olan kiliselerdir. Öte yandan özgür kilise mensupları toplumsal ekonomik yaşama katılım konusunda birçok yasal engelle baskı altına alınmış olsalar da öne koydukları tutumluluk, ölçülülük, sağduyu, dürüstlük, çalışkanlık gibi erdemli tutumları nedeniyle imalatçılar, tüccarlar, ticaretle uğraşanlar arasında çok etkin olmuşlardır. Ortaya çıkan orta sınıf normu, kadınların kamusal alandan (siyaset, ücretli iş, ticaret ve topluluk önünde konuşma alanı) dışlanması yönündeydi. Bunun yerine kadının aile, koca, çocuk-

lar, ev halkı, din ve ahlaki davranışlara odaklanarak ev yaşamına hâkim olması gerektiği düşünülüyordu. Dindarlık kadınların alanındaydı ve konformist olmayan kiliseler, kadınların hevesle girdikleri yeni rolleri teklif ediyordu. Pazar okulunda ders verdiler, yoksulları ve hastaları ziyaret ettiler, broşürler dağıttılar, bağış toplama faaliyetlerine katıldılar, misyonerleri desteklediler. [2]

Özgür Kiliseler ve siyaset

1660'tan bu yana, Özgür Kiliseler İngiliz siyasetinde önemli bir rol oynadılar. Bu kiliseler 16. ve 17. yüzyıldan kalma *eski muhalifler* (İskoçya dışındaki *Baptistleri*, *Cemaatçileri*, *Quakerları*, *Üniteryenleri* ve *Presbiteryenleri*) ve 18. yüzyılda ortaya çıkan ve çoğunlukla metodist olan *yeni muhalifleri* içeriyordu. Eski grubun "konformist olmayan vicdanı" dinî özgürlük ve eşitliği, adalet arayışını ve ayrımcılığa, zorlamaya ve baskıya karşı olmayı vurguluyordu. Yeni *Muhalifler* (ve ayrıca *Anglikan Evanjelikler*) cinsellik, aile değerleri ve ölçülülük dahil olmak üzere kişisel ahlak konularını öne çıkarıyordu. [3] Her iki grup da politik olarak aktifti, ancak 19. yüzyılın ortalarına kadar eski grup siyasette çoğunlukla *Whigler*'i [4] ve liberalleri desteklerken, yeni grup, çoğu *Anglikan* gibi, genellikle muhafazakârları destekliyordu. 19. yüzyılın sonlarında Yeni *Muhalifler* de çoğunlukla *Liberal Parti*'ye geçmişti. Sonuç, iki grubun birleşmesi ve siyasi baskı grubu olarak büyük ağırlıklarının güçlenmesi oldu. 1914'e gelindiğinde, sekülerleşme İngiliz siyasi yaşamında dinî muhalefetin gücünü azalttığından, konformist olmayanlar ile *Liberal Parti* arasındaki bağlantı zayıflıyordu. [5]

Özgür Kiliseler ve işçi hareketi

19. yüzyılın sonlarında, İngiltere'de bırakınız yapsınlar ilkesinin insan onurunu yok ettiği koşullarda, Özgür Kiliselerin *İncil*'i yorumlayışları da değişiyordu. 1921 tarihinde bir *Methodist* ve geleceğin *İşçi Partisi* milletvekili *C.G Ammon* bir *kardeşler toplantısında* "Kiliseyi kuran çalışan bir insandı..... hatta İsa ilk sosyalist idi" diyordu. *Methodist Wesleyan dergisi* bu yaklaşımın

“Rabbimizi model bir sosyalist adama dönüştürmek” olduğunu söyleyerek protestoda bulunduysa da, kendisini Hristiyan Sosyalist olarak tanımlayan ilk işçi milletvekili, İşçi Partisi’nin kurucularından maden işçisi Keir Hardi’ye [6] göre kiliselerin yapması gereken tam da buydu; yani İsa’nın öğretisinin yeniden yorumlanması ile bu dünyadaki kurtuluşu savunmak. Yine İsa’nın rekabeti vaaz etmediğini savunan Quaker Alfred Salter, resmi kiliselerin mevcut ekonomik düzeni ve onun Hristiyan olmayan sonuçlarını sorgusuz sualsiz kabul etmesinden şikayetçi oluyor, kendisi ve işçi hareketindeki konformist olmayan arkadaşları kürsüden aldıkları sözlerle onları kiliselerin gerçekte vaaz ettiklerini uygulamadıkları için suçluyordu. [7]

Özgür kiliselerin işçi hareketinin kökenlerinde oynadıkları rolün önemi üzerine 1960lı yıllara kadar çok sayıda kitap ve makale vardır. Harry Jeffs, “Bu ülkedeki İşçi Hareketi’nin, Metodist, Baptist ve Cemaatçi olmak üzere Özgür Kilise küçük şapellerimizde toplandığını” iddia etmişti. [8] Uzun süre İşçi Partisi sekreteri olan Methodist Arthur Henderson[9] sendikal hareket içindeki kendi kökenleri üzerine konuşurken yerel ve ulusal düzeydeki liderlerin çoğunluğu, sıradan vaizler, kilise papazları, Pazar Okulu müfettişleri ve öğretmenleri, İncil sınıfı öğretmenleri, Umut Grubu çalışanları vb. olarak aktif olarak dinî çalışmalarla meşgulü diyordu. [10] Yine Fabian Cemiyeti’nin üyesi bir Quaker olan İşçi Partisi ve daha sonra İngiltere Komünist Partisi’nin kurucu MK üyesi olan Walton Newbold [11] da 1893’te Bradford’da kurulan Bağımsız İşçi Partisi’nin (ILP) Nonkonformistler (Özgür Kiliseler) tarafından şekillendirildiğini belirtmişti. [12] Thompson ise “dinsel muhaliflerin misyonu, sivil ve dini özgürlüğü getirmektir bu yüzden Metodizm, işçi sınıfı hareketlerinin başlamasında bir öncül niteliği taşımaktadır” der. [13]

Bu durum İngiliz İşçi Hareketi’nin genelde Kıta Avrupa’sı sosyalizminden ayırt edici bir özelliğini oluşturmaktadır. Çünkü genelde Kıta Avrupa’sı işçi/sosyalist hareketlerinde kurulu düzenin temel direği olan Katolik Kilisesi ve din adamları karşıtlığı önemli bir yer tutar halbuki özgür kiliseler rölatif olarak güçsüzdüler

ve zaten onlar dinsel özgürlüğü savundukları ölçüde “din (resmî) karşıtı” idiler, bu durum işçi hareketinin şekillenişinde neden din karşıtı tutumun önemli rol oynamadığını açıklamaktadır. [14] Hatta İngiltere ve Dünya Kiliseler Birliği yöneticisi olan Özgür Kilise önderlerinden W.G. Symons 2. Dünya Savaşı ortasında, 1941’de Kıta Avrupa’sındaki siyasi demokrasinin başarısızlığını, orada Özgür Kilise tipi güçlü bir dinî geleneğin yokluğuna bağlamıştır. [15]

Diğer yandan 1960’tan sonraki incelemelerde Özgür Kiliseler’in işçi hareketi üzerine etkileri konusunda eleştirel değerlendirmeler de yapılmıştır. Özellikle Fransız Devrimi’nden kaynaklanan devrimci dalga esnasında Özgür Kiliseler’in radikal siyasi hareketleri kontrol altına alacak toplumsal kontrol biçimleri sağladığı tezi güçlü şekilde savunulmuştur. Örneğin Kalvinist düşüncede sendikacılık alternatif bir otorite, disiplin ve sosyalleşme kaynağı olarak güvensizlikle karşılanıyordu hatta Galler’deki Metodistler, 1831’de üyelerinin bu tür örgütlere katılmasını yasaklayacak kadar ileri gitmişlerdi. [16] Gene Thompson, Methodist Kilisesi’nin vaaz ettiği dinin hem çalışkan olmayı hem de tutumlu olmayı öğütlediğinden söz ederek, işçi sınıfının çalışmasını ama zenginleşmemesini sağlamaya çalıştığını, Fordist sistem türü çalışma düzenini pekiştirdiğini, çalışmanın işçilere bir teselli olarak sunulduğunu, dini kullanarak işçi sınıfını korkuya sevk ederek burjuva sınıfını korumayı gaye edindiğini belirtmektedir. [17]

Özgür Kiliseler bazı farklılaşmalar yaşamışlardır. 18. ve 19. yüzyılda gerek İngiltere devletinin geçirdiği yapısal değişiklikler (liberalizme ya da otoriterliğe kayma, devletin özgür kilise üzerindeki baskılarının düzeyi ve zaman içindeki değişimi) gerekse kapitalizmin gelişmesi sonucu artan emek-sermaye çelişkisi ve bunun yarattığı işçi hareketindeki yükseliş ve düşüşler ve ayrıca o dönemlerde yaşanan savaşların etkileri, farklı özgür kiliseler arasında ve her bir kilisenin kendi içinde farklı eğilimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İşçi Partisi ortaya çıkmadan önce orta sınıf temsilcileri ile birlikte liberal temelde yapılan çalışma süreçlerinde, işçi temsilcilerinin parlamen-

Manchester'daki Upper Brook Street Üniteryen Özgür Kilisesi'nin Rahibi John Trevor az sayıda işçinin kiliseye gitmesinden ve işçi liderlerinin mevcut kiliselerin işçilerin ihtiyaçlarını karşılamadığı yönündeki eleştirilerinden rahatsız olarak 1890lı yılların başında yeni bir Özgür Kilise olan, İşçi Kilisesi'ni kurdu.

toya gönderilmesi konusunda, 1893 yılında Bağımsız İşçi Partisi'nin kuruluşu süreçlerinde ve yine Marksist-sosyalist akımlar ve radikal/devrimci sendikal hareketler karşısındaki tutumlar konusunda farklı eğilimler gelişmiştir. Fakat yine de İngiltere'de iki dünya savaşı arasında sendikal ve siyasi işçi hareketinin büyük boyutlara vardığı dönem olan 1918-1935 yılları arasında ortalama olarak parlamento seçimlerinde aday adayı olan Özgür Kilise mensubu rahip ve eski rahiplerden 108 kişiden %50,9'nun, 52 adaydan % 48'inin ve seçilen 15 milletvekilinden %40'nın İşçi Partili olması, yine örneğin 1922 seçimlerinde İşçi Partisi adaylarının %40,4'ü ve milletvekillerinin %60'ının Özgür Kilise mensubu olması bu bağların derinliği hakkında yeterli bilgi sunmaktadır. [18]

İşçi (Emek) Kilisesi

İşçi hareketinin samimi dindar bazı liderleri için muhalif kiliselerin bu davayı reddetmesi ve hatta ayrıcalıklı kesimlerle ittifak kuması hem kalpsiz hem de anlaşılmaz bir tutum olarak görünüyordu. Londra'daki liman grevinden sonra Ben Tillet [19] birçok Özgür Kilise mensubu dinleyicilere etkili bir şekilde hitap ederek kiliselere kendilerini emeğin amacı ile özdeşleştirmeleri için yalvardı. Hristiyanlık ile işçi sınıfı arasındaki il-

işkiye ilişkin bir makalede Arthur Henderson, kiliseleri "orta sınıf toplumun çıkarlarının korunması açısından dinî seralardan biraz daha iyi" olmakla suçladı. Manchester'daki Upper Brook Street Üniteryen Özgür Kilisesi'nin Rahibi John Trevor [20] az sayıda işçinin kiliseye gitmesinden ve işçi liderlerinin mevcut kiliselerin işçilerin ihtiyaçlarını karşılamadığı yönündeki eleştirilerinden rahatsız olarak 1890lı yılların başında yeni bir Özgür Kilise olan, İşçi Kilisesi'ni kurdu.

İlk tören 4 Ekim Pazar günü Chorlton [21] Belediye Binası'nda düzenlendi. Yeni kilisenin ilkeleri aşağıdaki şekilde belirlenmişti: [22]

(1) *İşçi hareketi dinî bir harekettir.*

(2) *İşçi hareketinin dini bir sınıf dini değildir, fakat sınıflarının üyelerini ücretli köleliğin ortadan kaldırılması için birleştirir.*

(3) *İşçi hareketinin dini mezhepçi veya dogmatik değildir, ancak özgür din, her insanı onu var eden güç ilişkilerinden bağımsızlaştırarak kendi dinini geliştirme konusunda özgür bırakır.*

(4) *Emeğin kurtuluşu ancak Tanrı'nın hem ekonomik hem de ahlaki yasalarını öğrenen ve yürekten onlara uymaya çalışınlar tarafından gerçekleştirilebilir.*

(5) *Kişisel karakterin geliştirilmesi ve sosyal koşulların iyileştirilmesi insanın ahlaki ve sosyal esaretten özgürleşmesi için gereklidir.*

İşçi Kilisesi'nin üyeleri her yıl belirlenen küçük bir kayıt ücreti veriyorlardı. Üyeler kiliseye katılırken mesleğini, parlamento ve belediye seçim bölgelerini belirtmek zorundaydılar. Yeni kilise hızla büyüdü. 1892'de Emek Peygamberi adlı resmi bir gazetesi oldu. 1893'de ulusal bir örgütün çekirdeği olarak oluşturulmuş İşçi Kiliseleri Birliği kuruldu ve Bolton, Halifax, Bradford ve Londra'da şubeleri kuruldu. Bağlı kiliselerin toplam sayısı hiçbir zaman otuzun üzerine çıkmadı ve bunların büyük bir kısmı Lancashire ve Yorkshire'daydı. Yıllık konferanslar düzenlenmesine rağmen bireysel kiliseler büyük ölçüde bağımsız kaldı. Başlangıçtan itibaren İşçi Kilisesi, emekçilerin yaşam-

Rahip Trevor tarafından yazılan bir başmakeden alınan aşağıdaki ifade geleneksel muhalif kilise taraftarları için İşçi Kilisesi'nin ilk kilisenin Hristiyanlığından bile kopuşu olarak gösterilmiştir: "İsa bize ikinci elden geliyor, kiliseler onu ve onun sözlerini anlamayı imkânsız kılmak için ellerinden geleni yaptı, İsa'nın sözleri kaydedildi fakat anlamların tam karşılamaşan şekilde hatırlandı veya hayal edildi."

larının iyileştirilmesi için örgütlenmiş diğer yapılarla yakın iş birliği içinde çalıştı. [23]

Kilisenin kurucusu Rahip Trevor bizzat Bağımsız İşçi Partisi'nin [24] kurulmasına yardım etti, bazı şehirlerde iki yapının ortak üyeleri vardı. Bağımsız İşçi Partisi'nin kuruluş toplantısı İşçi/Emek Kilisesi, Fabian topluluğu ve bir işçi sendikası tarafından kiralanan Bradford Şapeli'nde yapıldı. Birmingham'da, sosyal konularda bir dizi vaaz verme sözü verdikten sonra İşçi Kilisesi yerel Fabian Cemiyeti'ni bünyesine kattı.

İşçi Kilisesi hareketinin kökeni örgütlü kilise organlarının işçi sınıfına yabancılaşmasına bir protesto olarak gazete ve platformlarında diğer kiliselere yönelik bir dizi sert saldırıda da kendini gösterdi.

Emek Peygamberi gazetesinin bir muhabirinin yazdığı aşağıdaki mektup, hareketin bazı üyelerinin örgütlü dine karşı tutumunu ortaya koymaktadır:

"İşçilerin bakması gereken günün kapitalist hükümetleri' midir? Kesinlikle değil. O zaman nereye

bakacaklar? Kiliselere, onların din adamlarına, onların tarikat ve sistemlerine mi? Hayır, hayır, günümüzün kapitalist firavunlarının kontrolü altındaki kurumların dışına çıkmalıdır." Trevor, hareketi oluştururken günün iki coşkusunu birleştirme amacını dile getirmişti: Kişisel kurtuluş coşkusu ve toplumun kurtuluşu coşkusu. Ancak kişisel kurtuluş coşkusu kilisenin dinî hizmetlerinde çok az ilgi görmüştü. İşçi Kilisesi'nde verilen vaazların konuları arasında; "Sendikaların Geleceği", "Sosyalizm İçin Bir Vaka", "Toprak Sorununun Dini", "Genel Seçimlerin Dersi", "Hristiyanlıkla Bağdaşmayan Ticaret" "Mutfakta Demokrasi", "İşçi Hareketinde Kadının Yeri" gibi konular vardı. [25]

Metodistler'in Wesleyen Gazetesi editörü, İşçi Kilisesi'nin vaazlarında, risalelerinde ve gazetelerinde seküler konuları ele alındığını, kişisel karakter ve davranışla ilgili bir şey söylememesini eleştirmekte ve mevcut kiliselerin ise sosyal ve politik konuları ihmal ederek yeni kilisenin yolunu açabileceğini öne sürmekteydi. Eski Özgür Kiliseler'in çoğu İşçi/Emek Kilisesi'ne saf bir işçi hareketi olarak bakmaya başladılar. Bradford İşçi Kilisesi'nin açılış töreninde Hristiyan Dünyası gazetesinin bir muhabiri hizmetin hiçbir bölümünde insanın ruhsal doğasına gönderme yapılmadığını söylemiştir. Benzer şekilde Bradford'daki işçilere hitaben yapılan konuşmalarda İşçi Kiliseleri'ni, Hristiyan dinini temsil edemeyecek kadar mezhepsel ve dar bulduğu belirtilmiştir. [26]

Rahip Trevor tarafından yazılan bir başmakeden alınan aşağıdaki ifade geleneksel muhalif kilise taraftarları için İşçi Kilisesi'nin ilk kilisenin Hristiyanlığından bile kopuşu olarak gösterilmiştir: "İsa bize ikinci elden geliyor, kiliseler onu ve onun sözlerini anlamayı imkânsız kılmak için ellerinden geleni yaptı, İsa'nın sözleri kaydedildi fakat anlamların tam karşılamaşan şekilde hatırlandı veya hayal edildi." [27] Bu kesimler İşçi Kilisesi'nin ayırt edici fikrinin Hristiyanlığı işçi hareketine dâhil etmek değil, işçi hareketinin kendisi dinî bir hareket olarak ele almak ve kendi dininin gerçek bir din olarak geliştirilmesini sağlamak olduğunu belirtmişler ve İşçi Kilisesi'ni, onu öncelikle

siyasi propaganda aracı olarak gören işçi sınıfının liderleriyle olan yakın ilişkisinden dolayı neredeyse tamamen sekülerleşme ile suçlanmışlardır. [28]

İşçi Kilisesi'nin yayın organı olan Emek Peygamberi'nde kaydedilen Sheffield'den John Bingham'ın anarşinin popüler fikrinin kaos ve şiddet olduğunu söylediği etkileyici konuşmasındaki; "gerçekte anarşi, tam özgürlükle birleşmiş mükemmel düzen anlamına geliyordu, hükümetler mülkiyeti ve ayrıcalığı korumak için vardı. Polis ve ordu kirli işleri yapmak için kullanılan yönetici sınıfın eseri olan hareketli makinelerden başka bir şey değildi. Devlet ve özel mülkiyet ortadan kalktığına herkes kardeşlik içinde yaşadığında ve anarşi gerçekleştiğinde cennet var olurdu" söylemini geleneksel nonkonformistler tarafından tümüyle Marksist ve anarşist olarak suçlanmıştır.

Her ne kadar İşçi Kilisesi hareketinin dinî coşkuyu siyasi alana aktarması dinî gerilemenin belirtisi olarak tanımlansa ve Protestan geleneğine tam olarak uygun bulunmasa da erken dönem işçi hareketinin dinî atmosferine katkıda bulunduğu (ve kendisi de onun bir yansımasıydı) ortadadır. Ancak bu yönelimler hayatta kalamadı: 1898'den sonra Emek Peygamberi'nin yerini üç ayda bir yayınlanan bir gazete aldı; Trevor'ın ölümüyle birlikte hareket zayıfladı ve 1. Dünya Savaşı'ndan sonra çok az Özgür Kilise kaldı. İşçi hareketiyle çok daha derin bir konformist olmayan kilise ilişkisi, eski mezheplerin İşçi Partisi'nin bileşenlerine nüfuz etmesiyle ortaya çıktı. Bileşenlerden sadece biri yalnızca Sosyalist Demokrat Federasyon dinî nüfuz konusunda tam bir özgürlük iddiasındaydı. [29]

Dipnotlar:

[1] "Nonconformist (Protestantism)", Wikipedia, [https://en.wikipedia.org/wiki/Nonconformist_\(Protestantism\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Nonconformist_(Protestantism))

[2] A.g.e

[3] A.g.e.

[4] Whigler, mutlak monarşiye karşı anayasal monarşiyi ve parlamenter sistemi savunan bir hizip olarak doğdu, 1715 iktidarı ele geçirdiler, 1784'te resmi siyasi parti haline geldiler. Muhafazakârlar çiftçilerden,

toprak sahiplerinden ve monarşistlerden destek almaya çalışırken, Whigler endüstriyel reformistlerden ve tüccar sınıfından destek almaya çalıştılar. (E.N.) [5] R. Pope (Ed.), *T&T Clark Companion to Nonconformity*, Peter Catterall: "Nonconformity and the Labour Movement", Kaynak: <https://westminsterresearch.westminster.ac.uk/item/8yz01/nonconformity-and-the-labour-movement>

[6] İngiltere'de parlamentoya giren ilk bağımsız işçi milletvekili, 1908-1910 İşçi Partisi lideri.

[7] R. Pope (Ed.), *T&T Clark Companion to Nonconformity*, Peter Catterall: "Nonconformity and the Labour Movement", Kaynak: <https://westminsterresearch.westminster.ac.uk/item/8yz01/nonconformity-and-the-labour-movement>

[8] A.g.e.

[9] İngiliz İşçi Partisi liderlerinden, 1929-31 Dışişleri Bakanı.

[10] R. Pope (Ed.), *T&T Clark Companion to Nonconformity*, Peter Catterall: "Nonconformity and the Labour Movement", Kaynak: <https://westminsterresearch.westminster.ac.uk/item/8yz01/nonconformity-and-the-labour-movement>

[11] İngiltere Komünist Partisi kurucu MK üyesi, 1922'de İşçi Partisi desteği ile milletvekili seçilmişti.

[12] R. Pope (Ed.), *T&T Clark Companion to Nonconformity*, Peter Catterall: "Nonconformity and the Labour Movement", Kaynak: <https://westminsterresearch.westminster.ac.uk/item/8yz01/nonconformity-and-the-labour-movement>

[13] E.P. Thompson, *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*, Birikim Yayınları, 2004, İstanbul.

[14] R. Pope (Ed.), *T&T Clark Companion to Nonconformity*, Peter Catterall: "Nonconformity and the Labour Movement", Kaynak: <https://westminsterresearch.westminster.ac.uk/item/8yz01/nonconformity-and-the-labour-movement>

[15] E.A. Payne, *The Free Church tradition in the life of England*, SCM Press, London.

[16] R. Pope (Ed.), *T&T Clark Companion to Nonconformity*, Peter Catterall: "Nonconformity and the Labour Movement", Kaynak: <https://westminsterresearch.westminster.ac.uk/item/8yz01/nonconformity-and-the-labour-movement>

[17] E.P. Thompson, *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*, Birikim Yayınları, 2004, İstanbul.

[18] *The Historical Journal*, Sep., 1993, Vol. 36, No. 3, sf. 667-685 Peter Catterall: "Morality and Politics: The Free Churches and the Labour Party between the Wars", Cambridge University Press, Kaynak: <https://www.jstor.org/stable/2639783>

[19] İngiliz işçi lideri, politikacı, Londra 1889 Liman işçileri grevinin lideri.

[20] Önce Baptist sonra Uniteryan Kilisesi mensubu rahip, 1891 yılında Emek Kilisesi'ni kurdu. 1900 yılında kiliseden ayrıldı, 1930 yılında yalnızlık içinde öldü.

[21] Manchester kentinde bir kenar yerleşim yeri.

[22] Julia G. Saint, *The influence of the nonconformist religions on the character of the British Labour Movement, 1875-1895*, Department of History, McGill University, 1962, sf. 116, Kaynak: <https://escholarship.mcgill.ca/concern/theses/vq27zs05f>

[23] A.g.e., sf.116-117.

[24] 1893'te işçi gruplarının, Fabian Cemiyeti'nin ve sosyal demokrat federasyonunun temsilcilerinin

katılımı ile kurulan parti.

[25] Julia G. Saint, *The influence of the nonconformist religions on the character of the British Labour Movement, 1875-1895*, Department of History, McGill University, 1962, sf. 119, Kaynak: <https://escholarship.mcgill.ca/concern/theses/vq27zs05f>

[26] A.g.e., sf. 119.

[27] A.g.e., sf. 120.

[28] A.g.e., sf. 121.

[29] A.g.e., sf. 122.

Kaynakça:

1. "Nonconformist (Protestantism)", Wikipedia, [https://en.wikipedia.org/wiki/Nonconformist_\(Protestantism\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Nonconformist_(Protestantism))

2. R. Pope (Ed.), *T&T Clark Companion to Nonconformity*, Peter Catterall: "Nonconformity and the Labour Movement", Kaynak: <https://westminsterresearch.westminster.ac.uk/item/8yz01/nonconformity-and-the-labour-movement>

3. E.P. Thompson, *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*, Birikim Yayınları, 2004, İstanbul.

4. *The Historical Journal*, Sep., 1993, Vol. 36, No. 3, sf. 667-685 Peter Catterall: "Morality and Politics: The Free Churches and the Labour Party between the Wars", Cambridge University Press, Kaynak: <https://www.jstor.org/stable/2639783>

5. Julia G. Saint, *The influence of the nonconformist religions on the character of the British Labour Movement, 1875-1895*, Department of History, McGill University, 1962, Kaynak: <https://escholarship.mcgill.ca/concern/theses/vq27zs05f>

6. *Journal of Social History*, Winter, 1975, Vol. 8, No. 2 (Winter, 1975), pp. 113- 120, Kenneth D. Brown: "Non-Conformity and the British Labour Movement: A Case Study" Oxford University Press, Kaynak: <https://www.jstor.org/stable/3786270>

7. *Journal of British Studies*, Apr., 1999, Vol. 38, No. 2 (Apr., 1999), pp. 217-245, Mark Bevir: "The Labour Church Movement, 1891-1902", Cambridge University Press (on behalf of The North American Conference on British Studies), Kaynak: <https://www.jstor.org/stable/175956>

Gerçekten Ne Yapmalı? - II: Siyasetin Finansmanı ve Siyasetin Yaptığı Finansman

YUSUF AKŞEKER

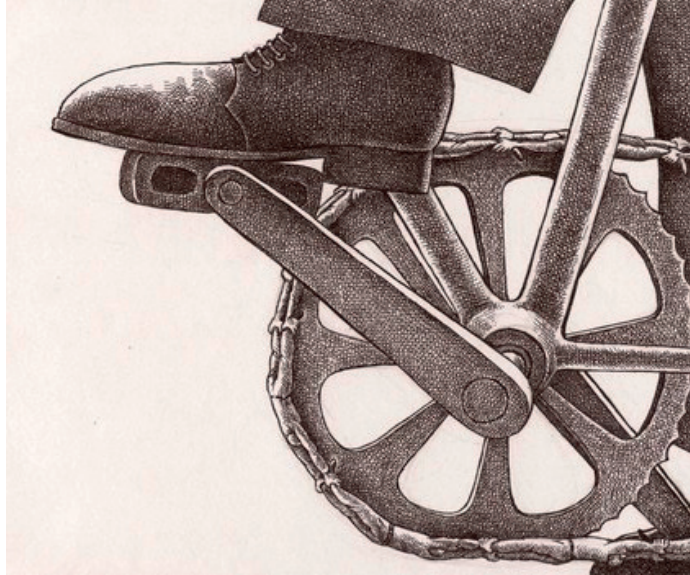
Nemo judex in causa sua [1]

Eski tablo, mevcut tablo ve bu tablodaki değişik yerimiz üzerine yazmaya çalışmış, adalet talebimize esastan değil usulden katkılar vermeye, yol üzerine tartışmaya çalışmıştık. Adaletin esastan söz etmek istesek bunun için yorulmak yerine okuyucuya Cumartesi Anneleri'nin yalnız birkaçının hikayesini okumayı (örn. Faruk Eren, Kayıp Bir Devrimin Hikayesi) tavsiye etmekle yetinirdik.

Sırf muhataplarım itibarıyla, yüreği ezilenlerle birlikte atanlarla değil toplumumuz bakımından da, saf addedilmek pahasına demek isterim ki, neyin adil neyin zulüm olduğu konu-

sunda bir ihtilaf olduğunu düşünmüyorum. Diğer taraftan; barış sürecini de savaş sürecini de aynı oranda içselleştirme kapasitesi bakımından halkımızın irfanının da abartılmaması gerektiğini düşünmüyorum da değilim.

Biri birinin bir hakkını ihlâl etse ve bu durum tamamen şahsi nedenlere dahi dayansa, ihlâl uğrayan, ihlâl edenden biraz daha zayıf ise söz konusu ihlâlin giderilmesini eliyle sağlayamayacaktır. Pek çoğu durumda Allah'a havale edecek, kalan durumlarda da, elinde bir delil var ise, hukuki araçlara yönelecektir. Hukukun araçlarının

bir hakkın ihlâline yaklaşımının siyasal düzeni tarif ettiğini açıkça söyleyebiliriz. Öyleyse gündem bildiğimiz kişisel veya toplumsal her hak ihlâli, siya-

sidir ve böyle oldukça anayasal düzeni ilgilendirmektedir. Konuları Magna Carta'dan almakla çokça eleştirildiğimden konunun özüne hızlıca geleceğim.

Ülkemizde biz vatandaşların ve kamunun hakları istikrarlı bir şekilde ihlâl edilmekte, Yasa'nın ihlâli gerek fiili gerek makyavelist anlatılarla normalleştirilmektedir. Bunlar; adaletin varlığına yönelik inancı tüketmektedir. Konu yani adalete sürekli olarak mâni olanlar, yalnızca kamu görevini kötüye kullananlar olsa iyi. Bunlar burnu, söylemek zorundayım ki, boktan kalkmayanların herzelerinin açığa çıkmaması uğruna yargılanmamaktalar (bkz: Hrant Dink davası).

Anayasal düzen, adaleti tesis edebilir mi, hukuk adalete mâni olabilir mi gibi sorular çok değerli olsa da dikkatli bakıldığı ve dikkatli yorumlandığında; her şeyin, kitabına uydurulamayacağını tespit edebiliriz. Aynı, hiçbir cinayetin kusursuz olmaması gibi.

Beylikdüzü metrobüs durağında sabah 6.45'te kibar bir şekilde metrobüse adım atılamayacağını bilen her kimse değil siyaset, yaşamın tüm alanının mücadele olduğunu bu mücadelenin güce bakan bir tarafının olduğunu teslim eder. Bu bakış açısının merkezi noktası bükemediğin eli öpeceksindir. O el öpülmez veya öpülmemelidir kardeşim dediğin zaman ahlaki bir tavsiye vermiş olmaktan başka bir şey edilmez.

Öyleyse adaleti, kendi düzeni içinde sağlamaya çalışmak ve çalışmamak şeklinde iki seçeneğin önümüzde belirlediği apaçıktır. Daha açık ifade etmek gerekirse; ya anayasal düzenden güç almak suretiyle adaletin işleyişine katkıda bulunuruz ya da meşhur söz ile hukuk iktidarın fahişesidir deriz. Bizim, biraz mecburiyet biraz yönsüzlükle, tercih ettiğimiz ise üçüncü seçenek: Hem öyle hem böyle. Yani aynı iktidar sahipleri gibi hukuk yerine göre bir put yapılıp yeniyor, işimize yaradığı müddetçe biz de bu seçeneğe iyi niyetlerle başvuruyoruz.

Üçüncü seçeneğin bir takım gerçekçi yanları olsa da neticede haklarımız için dişe dokunur bir faydasını

göremiyoruz. Bence bu noktada radikal olarak birinci seçeneği, anayasal düzenden güç almak suretiyle adaletin işleyişine katkıda bulunmayı, takip etmekten başka bir yolumuz yok. Bu ne demektir, bir demokratik cumhuriyet olduğunu iddia eden bir devletin vatandaşı olduğumuzu hatırlamak ve vatandaşlıktan gelen güce dayanmaktır. Peki bunun nasıl bir anlamı vardır; sivil siyaseti siyasal partilerle yürütülmesi gereğidir. Aynı zamanda ülkesel siyaset anlamına gelen bu seçenekte öncelikle temsil organına şeklen girmek amaçlanır.

Temsil organı güçlü müdür peki? Ülkemizde 82 Anayasası ile zaten zayıf olan temsili demokrasi, yürütme sisteminin değişmesiyle daha da tıkanmıştı. Esasen partisinden aldığı destek günden güne azalan Tayyip Erdoğan, koalisyon hükümeti kurducağına ittifak düzenini icat ederek tam aksine siyasal gücünü arttırarak devam ettirdi. Hatırlanacağı üzere yirmi yıldır ülkeyi yöneten zat, son seçimi ikinci turda %51,91 oy oranıyla kazanmış, ikinci tura kalan seçimde katılım oranı biraz düşerek %85,72 ile tamamlanmıştı. Ankara'nın orta yerinde kendi adamını öldüren bu ittifak düzeninin bir suç ortaklığı olduğunu hatırlatmama gerek yok sanıyorum. Kurdukları cümleler sebebiyle birbirinin yüzüne bakamayacak insanlar tüm cümlelerini bir anda yutarlar. Bir anda derken lafın gelişi. Peki seçmenimiz yutar mı yutarsa nasıl yutar, bu kara rejim nasıl devam eder, hukukun düşmanları adalete hiç mi hesap vermez. Kimse kendi davasının yargıcı olamaz; kimse kendini temize çıkaramaz. Adalet mülkün temeliyse mülk, önce adalete boyun eğecektir. Nihayetinde kazanmak gerçeğin de yanısıra hukukun da kaderidir.

Siyaset ve siyasete katılım

Bir Beylikdüzü metrobüs durağında sabah 6.45'te kibar bir şekilde metrobüse adım atılamayacağını bilen her kimse değil siyaset, yaşamın tüm alanının mücadele olduğunu bu mücadelenin güce bakan bir tarafının olduğunu teslim eder. Bu bakış açısının merkezi noktası bükemediğin eli öpeceksindir. O el öpülmez veya öpülmemelidir kardeşim dediğin zaman ahlaki

Kısaca söylemek isterim ki; yöntemimiz kazanmak üzerine değil. Okumalarımız ise fiilen söylenmek derecesinde kısmen. Siyaset, gerçeği bükenlerle gerçeği haykıranlar arasında gerçekleşen bir şey değil oysa hepimiz bunu biliyoruz. Bürokrasinin her kısmında örgütlenen Fethullahçı klik, iktidarı eski ortaklarından alabilmek adına o güne kadar çok iyi bildikleri yolsuzlukları o gün ortaya dökmelerinden beri siyaset gerçekten sarpa sardı. Ortaya kumpas girince beka denilen mefhum da siyasi hayatımıza giriş yaptı.

bir tavsiye vermiş olmaktan başka bir şey edilmez. Hukuku ise ahlaktan ayıran nokta ihlâlin yaptırımının daha somut olmasıdır. Eli bükülmeyen elini her zaman öptürür, meğerki ortada yasası olsun. Zira yasası var ise, insanlık tarihinin kazanımlarını kabul etmek gerektir, o el öpülmez. Ancak eli öpmesek bile birinin galip birinin mağlup olduğunu, birinin varıl birinin yoksul olduğunu biliriz. Biri çıkar der ki; *“İktidara zarar verecekse doğruları söylemek caiz değildir”* biliriz ki bunlar hakikatin düşmanlarıdır. Oysa insandan, hukuktan, adaletten, eşitlikten söz eden bizler oldukça kalabalığız. Gerçeklerden de beslendiğimiz için ne korkuyor ne de taviz veriyoruz. Üstelik bilen çoğunluk da gerçeklerden yana. Herkes *geminin su aldığı, kaptanın yalan söylediğini, zarların hileli olduğunu [2]* bilirken neden bu zarları tutanlar kazanır.

Kısaca söylemek isterim ki; yöntemimiz kazanmak üzerine değil. Okumalarımız ise fiilen söylenmek derecesinde kısmen. Siyaset, gerçeği bükenlerle gerçeği haykıranlar arasında gerçekleşen bir şey değil oysa hepimiz bunu biliyoruz. Bürokrasinin her kısmında örgütlenen Fetullahçı klik, iktidarı eski ortaklarından alabilmek adına o güne kadar çok iyi bildikleri yolsuzlukları o gün ortaya dökmelerinden beri siyaset

gerçekten sarpa sardı. Ortaya kumpas girince beka denilen mefhum da siyasi hayatımıza giriş yaptı. O günlerden beri pisliklerden her bahseden, muhtemel bir hesap sahibi olduğundan, pislüğün sahiplerinden daha fazla töhmet altına girdi. Biz sıradan insanlar ise geçmişi bilmiyor gibi darbenin gerçekliğini sorguladık. Siyasi partiler de iktidara yapılan kumpası zor anladılar. Anladıklarında ya da kapalı kapılar ardında kendilerine olanlar anlatıldıklarında, partiler *muhtelif hesaplar da güderek* iktidara karşı yumuşadılar. Ama takke düşmüş kel görünmüştü. Takkenin düşmesi dert edilir de kafa kelinin gözükmesi konuşulmaz. Bu da kısmen ülkemizin siyasetçi vasatıyla da alakalı. Daha olumsuz bakmak istersek; *tencere dibin kara benimki sende kara*. Zanlıyı yargılayan hâkimin geçmişinde sabıka olması beklenebilir mi... Son on yılın/yılların düzeninin özeti bu.

Peki devrimci siyaset bu konuları okuyabildi, halkın rızasını örgütleyebildi mi?

Devrimci siyaset, Marksist okumanın da verdiği zeminle, ekonomi ve siyasetin yürüme biçimini kabaca bildiğinden birtakım nazik koşulları değerlendirmekten pek uzaktı; geniş kitlelere bir aday olamamak, aday olacak koşulları oluşturamamak itibarıyla neticeleri hâlâ aynı.

2911’den dava açıldığında beraat alırken, işçinin bir hak ihlâli tespit veya tazmin edilirken, bazı utanmazlar görevden alınmak zorunda kalınırken veya EYT gelirken veya kıdem tazminatı dokunulamazken vs. bunların halkın ve işçi sınıfının kazanımları olduğu kolaylıkla kabul edilmektedir, yani içimizden hiç kimse muhayyel bir devrimin gelmesi adına sosyal koşulların daha beter olmasını gerektiğini iddia etmiyor. Öyleyse cevaplandırılması gerekli soru sürekli sınıfın ve halkın kazanımları hilafına, sermayedarlar lehine hizmet veren sağ iktidarlar durdurulmadığı, solun neden iktidara aday olmak istemediği, neden kitlelere dokunulacak siyaset örülemediği değil mi? Öyleyse neden demokratik cumhuriyeti yeniden kurmak konusunda daha somut talepler dile getirilmez, soyut kazanımlar somutlaştırılmaz, sağın kazanma strateji-

si bertaraf edilmez de işçi grevinde grev çadırına gitmekten ve tüm kötülüklerden bahsetmekten ibaret şekilde hariçten gazel okunur. Maalesef başka türlü ifade edemiyorum. Tüm bu sonu gelmez akıl yürütme çabalarını bir yere vardırılmayı da diliyorum.

Siyaset ülkemizde, her şeyden öte, biraz zenginleşen ve birkaç cümle bir araya getiren her iş insanının hayali olan bir kurumdur. Yani memurun siyaset yasağı, işçinin siyaset imkânsızlığı, emeklinin de hastalıkları olunca siyaset; esnaf/tüccara, bir de öğrenciye kalan bir iştir (istisnalarımız müstesnadır). Öğrenci için yaş itibariyle sınanmamış doğrular, tüccar için yaş itibariyle kabullenilmiş yanlışlar vardır. Öyleyse biri parasızlığın diğeri de paracılığın mücadelesini verir, diyebiliriz.

Siyasetin finansmanı

Şunun farkına varmamız gerekiyor biz demokratik araçları, her ne şekilde kullanırsak kullanalım, bir parti çatısı dışında kullanıyoruz. Fark edileceği üzere üzerinde durduğum konular bir sosyalist partinin de inkâr edemeyeceği üstelik çoğu partinin de dayandığı gerçeklerden ibaret. Bu noktada bahsedeceğim çözümlerlerin yapılmasını yahut araçların kullanılmasını bir sosyalist parti de pekâlâ yapabilir. Ne var ki; kamu adına ve kamu lehine yürütülmesi gerekli bu güç mücadelesinde hasmın böbreğine veya karaciğerlerine çalışmalı, bilemeyi bilmeli. [3] Bunun ise yolunun sosyalist siyasetten ziyade demokratik siyasette yattığını demek istiyorum. Üstelik Can Atalay gibi bir mücadele örneğimizin tahliyesinin anayasa ihlâli pahasına engellenmesini de onun sosyalist siyasetinin değil demokratik siyasetinin gücüyle ilişkili olduğunu düşünüyorum naçizane. Zira O, yıkmak değil kurmak-

tan söz etti, başka türlü yapmaktan, doğru yapmaktan birlikte yapmaktan... Peki demokratik siyaset fiilen nasıl yapılıyor?

Elbette para parayı, siyaset ticareti, ticaret de siyaseti çeker. Siyasi partiler mevzuatımıza göre bir kişinin bir partiden milletvekili seçilebilmesi, partisinin ülke sathında en az kırk bir ilde ve bu illerin üçte birinde bürosunun bulunmasını, ülkenin tümünde de yüzde yediyi aşacak miktarda oy alınmasını ve seçim bölgesi itibariyle yeterli oyun alınmasını gerektirmektedir.

Siyaset ülkemizde, her şeyden öte, biraz zenginleşen ve birkaç cümle bir araya getiren her iş insanının hayali olan bir kurumdur. Yani memurun siyaset yasağı, işçinin siyaset imkânsızlığı, emeklinin de hastalıkları olunca siyaset; esnaf/tüccara, bir de öğrenciye kalan bir iştir (istisnalarımız müstesnadır). Öğrenci için yaş itibariyle sınanmamış doğrular, tüccar için yaş itibariyle kabullenilmiş yanlışlar vardır. Öyleyse biri parasızlığın diğeri de paracılığın mücadelesini verir, diyebiliriz. Ya da şöyle diyelim, tüccar verdiği mücadeleyi bir yatırım sahası gibi görmek zorunda olduğundan en azından verdiğini almak ister. Öğrenci için, tüccarın bu amorti talebi, ayıp addedilir. Öyleyse ehli siyaset aynı zamanda ehli ticarettir çoğu zaman. Ticaretin maksadı kâr maksimizasyonu ise siyaset de buna zarar vermeyecek türden bir şey olmalıdır. Ya da şöyle demek lazım; kârı en azından muhafaza ederken başka haksızlıkları düzeni bozmaksızın giderme uğraşısı. İşin kötüsü, pek de rastladığımız, kamu menfaatini hiç saymadan bir siyaset yürütülmesi. Elbette orta ve uzun vadede. Kısa vadede mükemmeller.

Kanun koyucu, seçmen iradesinin meclise yansımaları, bölgesel değil ülkesel satıhta beklemektedir. Milletvekili, Kanun'a göre halk temsilcisi olmadığı gibi seçildiği bölgenin değil tüm milletin bir temsilcisidir. Seçen ile seçilen arasındaki bu mesafe devletin, ulus devlet özelliğinden kaynaklanmaktadır. Kanun'un aradığı şartların ağırlığı ise vatandaşın siyasete katılımını büyük partilere mecbur bırakmaktadır. Büyük partilerin yönetimi, seçim çalışmaları, görünür olma ihtiyaçları ise büyük bir finansın yönetilmesini

zorunlu kılarken mevzuatın, finansın kaynağı konusundaki katılığı, siyasi figürleri kanun dolanmaya yönlendirir. Bu ise pek karışık şekilde ve zamana dayalı olarak ilerler, üstelik kalemşörlük denilen yöntemi de gerekli kılar. Burada elbet siyaset, muhatapları bakımından çok özgül koşulları da yaratır. Kamu ihalelerinden parti adına ve lider cebine aktarılan paylar, hiç olmadığı kadar siyaseti besler. “Bakınız” vermezsem olmayacak, bkz: Erdoğan Bayraktar. Yanlış anlamayın Hâkime hanım sadece bir partiden bahsetmiyorum.

Gazeteci Fikret Bila siyasetin finansmanında özgül koşulları şöyle açıklar: “Anlaşılabileceği üzere özel hukuk tüzel kişilerinin doğrudan bağışta bulunması yasaktır. Ancak Türkiye’de bu yasak dolaylı olarak delinmektedir. İktidar yanlısı vakıflara bağış yapılabilir. Doğrudan şirketler bir siyasi partiye nakdi ve aynı bağış yapmıyorlar, yapamıyorlar. Ancak siyasi iktidarın işaret ettiği dernek ve vakıflara bağış yaparak siyasete dolaylı olarak önemli kaynak aktarıyorlar. İktidar partisiyle aynı dünya görüşüne sahip olarak önceden kurulmuş veya iktidar döneminde kurulmuş dernek ve vakıflara aktarılan bu kaynak, dolaylı olarak Siyasetin Finansmanı anlamına geliyor. Çünkü bu dernek ve vakıflar, iktidarın savunduğu görüşlere uygun şekilde eğitim vererek, kurs ve seminerler düzenleyerek, öğrenci yurtları yaparak, o yurttaki öğrencileri belli bir siyasi görüşe yönlendirerek, maddi olanaklarından bu kesimleri burs veya gıda, yakacak, giyecek yardımlarıyla oy ve destek topluyorlar. Sonuç olarak bu bağışlar doğrudan siyasi parti üzerinden değil ama destekçisi yan kuruluşlar üzerinden Siyasetin Finansmanı’nda kullanılmış olmaktadır. Yine büyük ihaleler alan firmalar gelirleri arttıkça iktidara yakın dernek ve vakıflara bağışta bulunabilirler. Para havuzu kurulabilir. Büyük devlet ihaleleri alan firmalardan alınan meblağlarla havuzlar oluşturulabilir. Havuzda biriken kaynak iktidar sahipleri tarafından kullanılabilir.” [4]

Siyasetin finansmanı konusunun bir indiragandi meselesi olarak değerlendirilmesi çoğunlukla hatalıdır. Kuşkusuz heyecanlı genç bir gazeteci gibi bakarak yol alamayız. Doktora öğrencisi Mehmet Çetin, Yeni

Sağ Siyasal Anlayış ve Siyasetin Finansmanı: ABD ve Türkiye Üzerine Bir Analiz [5] başlıklı tezinde siyasetin finansmanı üst başlığında neoliberal siyaset, yeni sağ, yolsuzluk, politik yozlaşma, şeffaflık konularını çok yerinde işliyor. Tam tarifıyla sağ siyasetlerin önderliğini yaptığı neoliberalizm sistemine halkın rızasının nasıl üretildiğini ifşa ediyor. Tezde yer verdiği “Siyaset ve para arasındaki sorunlu ilişki ağı ortadan kaldırılmadığı ya da en aza indirilmediği sürece demokrasinin bu ilişkiden zarar görme tehlikesi ortadan kalkmış olmayacaktır. (Speck, 2008:2)”, “Ancak süreç içerisinde siyaset varlıklı kişilerin oyun alanı haline gelmiş ve bu kişiler politika için değil politika yoluyla varlıklarını korumaya veya arttırmaya çalışmışlardır (Weber, 2017: 19). Varlıklı kişilerin siyaset yapmasının bu sakıncasını dile getiren Weber mülksüz kişiler tarafından siyaset yapıldığında da rüşvet benzeri yasadışı yolların doğabileceğini dile getirmiştir (Weber, 2017: 20-21).” şeklindeki alıntılarla solun bildiği ve fakat sol siyasetlerin hedefe matuf çözümlenmelerle programlaştırmayı beceremediği gerçekleri dile getiriyor. Siyasetin finansmanı araçlarının her düzeyde kullanımı diğer etmenlerle birlikte iktidara rızayı üretmeyi kolaylaştırırken kamunun tüm kesimlerinin orta ve uzun vadeli sosyal hakları hilafına bir durum yaratmaktadır, diye tekrar etmekte fayda görüyoruz. Belirtmeden geçilemez ki, genel seçimlerin beş sene bir yapılması, ülkemiz ekonomik gelişmişliği bakımından, öznelerinin profesyonel siyasete devam için beş senelik bakmayı zorunlu kılıyor olduğundan, kamusal hakları genişletmeyi hedef alacak ufukumuzdaki siyasal bilincin, orta ve uzun erimli ekonomi politikası kuraçlığını ve izleyeceğini deklare etmesi gerekir.

Siyasetin yaptığı finansman

Siyasetin finansmanı konusu zaman zaman düşük perdeden gündem edilse de muhalif siyasetlerin bu konuyu esas gündem haline getirmemeleri, diğer ifadeyle ifade etmekte mahsur olmayacaktır ki temiz siyaset taleplerinin pek dillendirilmemesi gerçekten ibret vericidir. Siyasetin finansmanı konusunda yine biraz daha farklı olarak siyasetin yaptığı finansman konusu ise hiç gündem edilmemektedir. Karşılıklı

olarak birbirini besleyen sürece ilişkin bu ifadeden şunu iddia etmekteyim; mevcut iktidar başta olmak üzere muhalefetiyle birlikte bütün siyaset, toplumun rızasını diğer ifadeyle siyasete katılımını kısmen rüşvet ile temin etmektedir. Kimsenin bunu değiştirmesi olmadığı gibi cesareti de yoktur. Kanaatimi ifade ettiğimi düşünüyorum ancak yeniden ifade etmek gerekir ki; **rejimi ifşa etmeden, rejimi değiştirecek programı yazmadan, modelleştirmeden, anlatmadan rejimi değiştiremeyiz.** Bu rejim kabaca şöyle işler;

1) **Yoksullar**, sosyal yardımlar/destekler üzerinden iktidar tarafından siyaseten iradesizleştirilmeye çalışılır, büyük ölçüde de başarılıdır. Desteklerin bağlanması siyasetin kılcallarında yer alan parti gönüllüleri ve tüccarlar aracılığıyla gerçekleştirilir. Belediye veya Kaymakamlık veya başka bir kamu kuruluşu gelen referans üzerine seferber olmaktadır. Birgün Gazetesi'nde yayınlanan yazıda [6] geçen sene kaybettiğimiz hekim Ergün Demir ve meslektaşı Güray Kılıç "Artık gerçek yoksulluk envanterine ulaşılamamaktadır. Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi ile çıkarılan 'Yoksulluk Envanteri' resmi verileri gizlense bile fikri takip sonucu gerçeklerin gün yüzüne çıkma gibi huyu vardır. Kasım 2014 ve Kasım 2021 tarihlerinde TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'na Aile ve Sosyal Hizmetler bakanları tarafından sunulan 2015, 2022 yılı bütçe sunum kitapçıklarında yoksulluk envanterine kayıtlı hane ve kişi sayısı birlikte, 2 Kasım 2022'de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı'nın 2023 yılı bütçe sunuş konuşmasında ise sadece kişi sayısı belirtilmiştir. Bakan'ın 2023 yılı bütçe sunuş konuşmasına göre; 84,6 milyonluk Türkiye nüfusunun 60 milyonu ekonomik ve sosyal yardım alabilmek için Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi'ne kayıt yaptırmış. Buna göre asgari yaşam standardının altında gelire sahip olan ve aldıkları sosyal yardımlar ile en asgari düzeyde yaşamaya çalışan, yoksulluk envanterine kayıtlı kişi sayısı Türkiye nüfusunun yüzde 70,9'una ulaşmıştır. Bakan, 2021 yılında sosyoekonomik verilerine ulaşılan bu 57,7 milyon vatandaştan ve 17,7 milyon hane ile 2022 yılında ise 60 milyon vatandaştan kaçına sosyal yardım yapıldığını da açıklamalıdır. Bu tablo son yıllarda vatandaşların hızla yoksullaştıklarını göster-

mektedir. Ücretli kesimin alım gücünün gerilediği, enflasyon oranının arttığı, işsizliğin tırmandığı bu koşullarda yoksullaşma ve geçim sorununun şiddetlenmesi nedeniyle ailelerin çoğunun yaşamlarını en asgari düzeyde sürdürebilmek için sosyal yardım programlarından destek aldığı görülmektedir." Burada konu etmeye çalıştığım yoksul sınıflara destek bağlanmaması değil, devletin sosyal devlet niteliğinin iktidar partisi elinde bazen sopa bazen minnet aracı olarak silah edildiğidir. Bu konuda basında yer alan usulsüzlüklerden daha bahsetmeye gerek bile görmüyorum zira bu konu savcılıkların görevi.

Yoksullara iktidar ajanlarının kolaylıkları ve kamusal imkânlarla sağlanan parasal yardımın dışında farklı kamusal hizmetlerine ulaşım konusunda sağlanan kolaylık da destek başlığı altında değerlendirilebilir. Söz gelimi özel hastaneye gidecek durumu olmayan vatandaşlarımız iktidar partisindeki hatırlı dostlarından muhtelif hastanelerde randevu alınmasına kolaylık talep etmekte ve bunlar iktidar partisi gönüllülerince layıkıyla sağlanmaktadır. Onlarca örnekten çok küçük bir diğeri ise; vasıfsız işçi vatandaşların mümkünse belediyeler ve sair kamu kurumlarında işe alınmasıdır. Bu şekilde gerçekleşen münferit destekler (dokunuşlar), kamu hizmetlerinde

Avrupa ülkelerinde bir Euro'nun kaçırılması mümkün değilken ülkemizde vergi inceleme memurlarının niteliksizleştirilmesi ve sayılarının azaltılması, vergi incelemelerinde mükelleflere tanınan fazla hoşgörü, vergi yapılandırılmalarının rutin hale gelmesi ve matrah arttırmaları, usulsüzlükleri hep yasallaştırmaktadır. Ülkemizde dürüstlük, ahde vefa, borca sadakat maalesef çok uzun yıllardır enayilik olarak görülmektedir.

bir kısım yoksul lehine diğer yoksullar aleyhine imtiyazlar sağlamaktadır. Parti gönüllüleri veya çalışanlarının üstelik iyiniyetli olduğuna kuşku duyulmayan bu destekleri, partiyi manevi yönden güçlü ölçüde beslemektedir.

Ülkemizde en çok bir kısım şahıslar lehine düzenleme yapılan kanunların başında Kamu İhale Kanunu ve Devlet İhale Kanunu gelmektedir. Pek kıymetli gazetecimiz Çiğdem Toker'in Kamu İhalelerinde Olağan İşler kitabı gerçekten yaratıcı tüm bu yöntemleri açıkça ifade etmektedir. Haksızlık etmekten gerçekten korkmakla birlikte muhalif olan veya öyle gözükten partiler de iktidarın bu üst sınıflara rüşvet boyutundan bahsetmekle yetinirler.

2) **Orta sınıflara**, vergi kaçırmak imkânı verilmesi üzerinden rüşvet dağıtılmak istenmektedir. Sabah gözünü Halk TV ile açan bir berbere, yahut barosunu seven muhalif bir avukata veya sade bir hekime, gerçek gelirini beyan etmesi konusunda baskı yapılmaması veya vergi incelemesi yapılmaması veyahut başkalarının fişlerini kullanmasına izin verilmesi suretiyle rüşvet verilmek istenmektedir. Küçük esnaflar bakımından da durum aynıdır. Avrupa ülkelerinde bir Euro'nun kaçırılması mümkün değilken ülkemizde vergi inceleme memurlarının niteliksizleştirilmesi [7] ve sayılarının azaltılması, vergi incelemelerinde mükelleflere tanınan fazla hoşgörü, vergi yapılandırılmalarının rutin hale gelmesi ve matrah arttırmaları, usulsüzlükleri hep yasallaştırmaktadır. Ülkemizde dürüstlük, ahde vefa, borca sadakat maalesef çok uzun yıllardır enayilik olarak görülmektedir. Şahsen senelerdir başkasının faturasını usulsüz olarak kullanan vatandaşlarımıza gelir idaresi başkanlığının nasıl da bir şey demediğini merak etmekteydim; meğer olayın özü buymuş. Hal böyleyken orta sınıf/küçük mükellef kamu zararının bir yönüyle suç ortağı olunca rejimin devamından yana olmakta yani *isyankâr* olmamaktadırlar. Bu arkadaşlar kendisinden çalınan

vergilerin kısmi bir iadesi olarak da görmekteler bu işi. Ayrıca bu arkadaşlar, kara rejimin inşasında onulmaz bir yere sahip CHP'ye de oy vermekteler. Bu da işin diğer bir veçhesidir. Canı yanana Apranax olmadı Arveles hesabı. Örneğin bu parti, programına vergi incelemeleri arttıracığını dese oy kaybetmekten de korkmaktadır. İki kesim de (yoksullar ile orta sınıflar) birbirinden nitelik olarak farklı gibi gözükse de vatandaşın siyasete onayına (rıza üretimine) altlık olmaktadır. Yine oy kaybetme korkusuyla anlattığımız vergi yapılandırması siyasetine de imar aflarına da (yani vatandaş arasında vakayı adliyeden kabul edilen usulsüzlüklerin herhangi birine) karşı çıkamamaktadır CHP by the way. Bütün bunlar ve sayamayacağımız örnek de tümüyle orta sınıflar ve gibilerine rüşvet kapsamındadır.

3) **Üst sınıflara** ve sair yandaşlara; bu vatandaşlara ballı kamu ihaleleri kaymaklı vergi kolaylıkları, gerekirse hedefe özel sübvansiyonlar, acele kamulaştırmalar, kapalı ihaleler ve akla hayale gelmeyecek çeşit türlü kolaylıklar sağlanmaktadır. Rejime kara rengini veren fakat bayrağa al rengini veren olarak anlatılan tüm yaratıcı hikayeler bu alanda gerçekleşir. Ülkemizde en çok bir kısım şahıslar lehine düzenleme yapılan kanunların başında Kamu İhale Kanunu ve Devlet İhale Kanunu gelmektedir. Pek kıymetli gazetecimiz Çiğdem Toker'in *Kamu İhalelerinde Olağan İşler* [8] kitabı gerçekten yaratıcı tüm bu yöntemleri açıkça ifade etmektedir. Haksızlık etmekten gerçekten korkmakla birlikte muhalif olan veya öyle gözükten partiler de iktidarın bu üst sınıflara rüşvet boyutundan bahsetmekle yetinirler. Koca muhalif partilerin acaba bu kadar itiraza açık bu konuları yıllardır manşetleştirmemesi çok tuhaf değil midir? Sizce muhalif partilerin Çiğdem Toker'den haberi var mıdır? Ne diyorsun arkadaş, zaten rejim adeta sermaye diktatörlüğü değil midir şimdi mi farkına varıyorsun, denip geçirilecek bir konu değildir bu. Konu kamunun hakkıysa, konu mülksüzleştirme, konu kamunun ekonomik geleceği ise; örneğin Bahadır Özgür'ün muhalefet partilerince ne kadar takip edildiği turnusol kâğıdı mesafesindedir, bence. İtiraz etmekle mükellef partilerin diğer pek çok konu gibi bu konuda da sınıfta kaldığı artık apaçıktır.

Siyasetin üst sınıflar ve sermaye sınıfı lehine yaptığı finansman, yoksullar ve orta sınıfların rızasının elde edilmesinde iktidara dolaylı kolaylaştırmalar sağlar. Kamu kurumlarında veya kamusal iş gören işletmelerde yöneticilik yapan iktidar ajanları aynı zamanda şirketlerin yönetim kurullarında yer buldurularak işin finansman boyutunun yanında ortaklık algısını kurar. Genel itibariyle baktığımızda çıkar ortaklığı niteliği itibariyle son derece kırılğan olduğu anlaşılan yapılar iktidarın rızasının üretimi konusunda ellerinden geleni birlikte yaparlar. Yapının ahlaksız yönü dışında kırılğanlığının fark edilmesi, önümüzdeki süreçte kamusal siyaset yapacak unsurların işini kolaylaştıracaktır (öyle olması beklenmelidir).

Üçüncü yazıda, kendi kapasitem dahilinde, çare arayışını, ilke arayışımızı ve siyasete müdahale biçimimizi tartışmaya çalışacağım.

#CanÇıkacakHalkınıSavunacak

#İsraileSevkiyatıDurdurun

Dipnotlar:

[1] “Kimse, kendi davasının yargıcı olamaz.”

[2] Leonard Cohen, *Everybody Knows*

[3] Hep anlatılan hikayedir teşbihte hata olmayacağı

umuduyla anlatacağım; Geçimini bu işten sağlayan iki ormancı arkadaş bir ormanda ağaç keserlermiş. Birincisi erkenden kalkar, ağaç kesmeye sabahdan başlamış, durmadan. Gün boyunca, dinlenmek için yemek için bile vakit ayırmazmış. Akşamları üstelik ikinci arkadaşından bile daha geç vakte kadar ormanda kalıp kesmeye devam edermiş. İkinci ormancı ise arada bir dinlenir, havanın kararmasını bile beklemeden paydos edermiş. Sonra aralarında bahse tutuşmuş bir hafta boyunca kim daha fazla ağaç kesecek bakalım demişler. Bir hafta sonunda hava kararmasından önce yola düşen karardıktan sonra dahi işe devam eden ikinci ormancının daha az ağaç kestiği anlaşılmış ve birinci ormancı bahsi kazanmış. İkincisi bu işe çok şaşırılmış: Bu nasıl olabilir? Ben daha çok çalıştım. Senden daha erken ormana gittim, senden daha geç evime döndüm. Ama sen daha fazla ağaç kestin. Nasıl daha başarılı oldun, sırrın nedir” diye sorunca ikinci ormancı, mütebessim, cevap vermiş: “Bir sırrım yok, sen durup dinlenmeksizin çalışırken ben cigaramı tütürüyor ve baltamı biliyordum. Bilemeyi bilecen...”

[4] Fikret Bila, “Siyasetin finansmanı olarak bağış”, <https://t24.com.tr/yazarlar/fikret-bila/siyasetin-finansmani-olarak-bagis,25437>

[5] Mehmet Çetin, *Yeni Sağ Siyasal Anlayış ve Siyasetin Finansmanı: ABD ve Türkiye Üzerine Bir Analiz*, <https://acikerisim.uludag.edu.tr/server/api/core/bitstreams/b268c7af-33fe-42f1-a2db-6a6705317a5e/content>

[6] “Sosyal yardım rüşvete döndü”, <https://www.birgun.net/haber/sosyal-yardim-rusvete-dondu-419806>

[7] “Mükellef sayısı artarken vergi incelemeleri azalıyor: Türkiye bazılarında vergi cenneti”, <https://www.birgun.net/haber/mukellef-sayisi-artarken-vergi-incelemeleri-azaliyor-turkiye-bazilarinda-vergi-cenneti-310521>

[8] Çiğdem Toker, *Kamu İhalelerinde Olağan İşler*, Tekin Yayınevi, 2019, İstanbul.

halka dergi

